

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Diplomová práce

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Tomáš Maier

Boj o alkohol – lobby, restrikce, poptávka, nabídka:

Od Františka Josefa po Klementa Gottwalda

The Fight for Alcohol – Lobby, Restrictions, Demand, Supply:

From Franz Joseph to Klement Gottwald

Praha 2022

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 23. dubna 2022

Tomáš Maier

Klíčová slova (česky)

alkohol, víno, pivo, kořalka, líh, spotřeba, protialkoholní, abstinentní, protektorát, spotřeba

Klíčová slova (anglicky):

Alcohol, Wine, Beer, Spiritus, Spirits, Consumption, Anti-alcohol, Abstinent, Protectorate, Consumption

Abstrakt (česky)

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl zhodnotit sociální a ekonomické aspekty, které měly vliv či podíl na formování trhu s alkoholickými nápoji v období od konce Rakousko-Uherské monarchie do nastolení komunistického režimu v Československu, respektive v českých zemích. Potvrzuje se zde hypotéza, že celý sektor nejen v tomto období byl pod značným vlivem jak alkoholové lobby na straně nabídky (produkce) a obchodního článku, na straně poptávky (spotřeby) pak pod někdy až fanatickým tlakem rozličných protialkoholních hnutí a také pod tlakem politiků. Závěr diplomové práce je doplněn kličometrickým modelováním spotřeby alkoholických nápojů v období první republiky za využití tzv. Engelových funkcí. Diplomová práce vychází nejvíce z již existujících obdobných studií a dále zejména z dobového tisku, materiálů z jednání parlamentu, nejvíce pak stenoprotokolů a v neposlední řadě z celé řady archivních materiálů, nejvíce pak z materiálů Archivu Národního muzea.

Abstract (in English):

The submitted diploma thesis aims to assess the social and economic factors which influenced or played a part in shaping the alcoholic beverages market in the period from the end of the Austro-Hungarian Monarchy until the establishment of the communist regime in Czechoslovakia, or in the Czech lands. The hypothesis that the entire sector, and not only during this period, was significantly influenced by the alcohol lobby in terms of supply (production), retail and demand (consumption) on the one hand, by the sometimes almost zealous pressure from various temperance movements on the other, and also by pressure from politicians, is confirmed. The diploma thesis's conclusion also incorporates cliometric modelling of the consumption of alcoholic beverages during the First Republic period, making use of Engel functions. The diploma thesis is mainly based on existing similar studies and in particular on the contemporaneous press, materials from parliamentary proceedings, particularly transcripts, and last but not least on a wide range of archival materials, mostly found in the National Museum Archives.

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval celému kolektivu Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, nejvíce pak vedoucímu mé diplomové práce prof. PhDr. Ivanu Jakubcovi, CSc. za nebetyčnou trpělivost, cenné rady a postřehy.

OBSAH

1	PŘEDMLUVA, CÍL A METODIKA	2
2	ÚVOD	5
3	SOUMLAK RAKOUSKO-UHERSKA, RANÉ ČESKOSLOVENSKO A ALKOHOL	8
4	PRVNÍ REPUBLIKA.....	19
4.1	ALKOHOL A ABSTINENTNÍ Hnutí V MINULOSTI	19
4.2	ABSTINENTNÍ Hnutí.....	25
4.3	LIHOVARSKÉ LOBBY, MONOPOL A KARTEL.....	50
4.4	LIHOVÁ AFÉRA	57
4.5	BOJ PROTI ALKOHOLU NA DALŠÍCH FRONTÁCH.....	59
5	DRUHÁ REPUBLIKA A PROTEKTORÁT	62
6	TŘETÍ REPUBLIKA A NÁSTUP CENTRÁLNĚ PLÁNOVANÉ EKONOMIKY	68
7	KLIOMETRICKÉ MODELOVÁNÍ SPOTŘEBY ALKOHOLICKÝCH NÁPOJŮ	77
7.1	MODELY SPOTŘEBY PIVA.....	81
7.2	MODELY SPOTŘEBY VÍNA	81
7.3	MODELY SPOTŘEBY LIHOVIN	82
8	ZÁVĚR	84
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	87
9.1	NEVYDANÉ PRAMENY.....	87
9.2	VYDANÉ PRAMENY	88
9.3	LITERATURA	95
9.4	KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.....	100
9.5	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	101
10	SEZNAM GRAFŮ:	106
11	SEZNAM OBRÁZKŮ:	107
12	SEZNAM TABULEK:	108

1 Předmluva, cíl a metodika

Předkládaná diplomová práce ze sociálního a ekonomického pohledu hodnotí vývojovou etapu v rozmezí necelých zhruba 50 let, tedy od soumraku Rakousko-Uherského mocnářství po nástup centrálně plánované ekonomiky v Československu. Lze konstatovat, že se jedná o soudobé či moderní dějiny.

Základem pro zpracování této práce bylo bohaté užití nejen soudobých publikovaných i nepublikovaných materiálů. Na prvním místě je nutno uvést archivní výzkum, nejvíce pak byly využívány materiály z Archivu Národního muzea, kde je k dispozici celý fond Abstinentského svazu ohraničený roky 1880 – 1981. Nejužitečnější v tomto smyslu byly několikadílné nikdy nepublikované paměti Antonína Mareše a dále různé stanovy a propagační materiály tohoto svazu. Nicméně v oněch Marešových pamětech je řada pravopisných chyb, a tak se v této diplomové práci také vyskytují v případě přímých citací. Z dalších archivních materiálů lze uvést fond Ochranný svaz hospodářských lihovarů soukromých v Národním archivu České republiky, který obsahoval řadu užitečných materiálů nutných k analýze lihovarské lobby zejména v období první republiky. Značným problémem mnohdy byla nezpracovanost a tím pádem i omezená dostupnost různých fondů, lze jmenovat fond Společnost pro zpeněžení lihu, Jednota rafinerií lihu apod. Jistou výjimkou byl nezpracovaný fond Pivovary a sladovny ze Státního oblastního archivu v Praze, do kterého bylo možno nahlédnout, nicméně ten se posléze příliš užitečným nejevil.

Z dalších materiálů je možno jmenovat rozličné statistiky vydávané Státním úřadem statistickým, zejména pak Statistické příručky a ročenky a dále Pivovarské a Lihovarské kalendáře, které se rovněž ukázaly jako materiály s vynikající statistickou základnou.

Poměrně bohatou základnu tvořila dobová periodika, nicméně tyto prameny je nutno podrobovat důsledné kritice vzhledem k tomu, že články tam uváděné bývají často ideologicky zabarvené a často se jedná o závislé noviny na různých sekretariátech politických stran. Z těch periodik, která vyloženě nejsou odvislá od nějakého stranického sekretariátu, lze jmenovat třeba periodikum *Přítomnost* či *Lidové noviny*, z těch závislých *Národní listy*.

Diplomová práce navazuje i na řadu již vydaných či aspoň sepsaných studií, zde je nutno v prvé řadě jmenovat vynikající Jančíkovu studii *"Pít či nepít - to jest, oč tu běží."* *Střety příznivců a odpůrců abstinence v meziválečném Československu* a dále pak se jedná o některé další studie na toto téma, jako třeba diplomové a disertační práce zabývající se touto problematikou, detailněji viz kapitola Seznam použité literatury.

K zásadnímu materiálu patřila poměrně drobná Kubatova publikace *Politická historie lihu*, která nicméně velice subjektivním pohledem popisuje mocnou lihovarnickou lobby zejména ve 20. letech 20. století. Ač je tato publikace značně podnětná, je zde uvedena celá řada zavádějících či vyloženě nepravdivých informací, které bylo nutno často ověřovat z jiných zdrojů, nejčastěji archivních materiálů.

Vzhledem k tomu, že problematika předkládané diplomové práce je bytostně spjata s politickým rozhodováním na úrovni skutečně nejvyššího stupně politiky, tak často bylo využíváno rozličných stenoprotokolů Poslanecké sněmovny či v menší míře i Senátu, zejména co se týká schvalování zákonů a interpelací na půdě Parlamentu.

Zejména při analýze dobových textů byla hojně využívána historicko-kritická metoda, která řeší, jaký měl text či jiné sdělení význam v okamžiku vzniku, tj. jaké je poselství takového sdělení. Vedle poměrně běžných deskriptivních metod, metody syntézy a hermeneutické metody typických pro tento typ práce byly ve větší míře použity některé matematicko-ekonomické metody. Předně okrajově je použit z metody finanční analýzy výpočet rentability výrobních nákladů, která se vypočítá dle vztahu

$$\text{Rentabilita výrobních nákladů} = \frac{\text{Zisk}}{\text{Výrobní náklady}} \cdot 100 \quad (1)$$

Rentabilita výrobních nákladů se nejčastěji udává v procentech a ve vztahu č. 1 by v čitateli soudobou terminologií měl správně být uveden výsledek hospodaření, nicméně vzhledem k běžnému rozšíření je použit výraz zisk.

Dále, a poněkud hlouběji, je pro kvantitativní analýzu spotřeby využita kliometrie. Konkrétně jsou základem této analýzy jednorovnicové modely, u nichž se jako nejvhodnější pro odhad jeví běžná metoda nejmenších čtverců. Tato je odvozena z obecně známého vztahu

$$\min \sum_{t=1}^n (y_t - \hat{y}_t)^2, \quad (2)$$

kde:

y_t je skutečná hodnota závislé (endogenní) proměnné v běžném období (čase t),

\hat{y}_t je teoretická (vyrovnaná, vypočtená, odhadnutá) hodnota závislé (endogenní) proměnné v běžném období (čase t).

Tato analýza je doplněna analýzou pružností, konkrétně příjmových pružností, jež se spočítají dle vztahu

$$E = \frac{dy}{dx} \cdot \frac{x}{y}, \quad (3)$$

kde:

y je spotřeba,

x je příjem,

\hat{y} je teoretická hodnota příjmu.

Detailnější popis a rozšíření této metody je uvedeno v kapitole Kliometrické modelování spotřeby alkoholických nápojů.

2 Úvod

Nejen Československo, ale i převážná část Evropy má zejména díky oběma světovým válkám velice bohaté zkušenosti s rozmanitými typy přidělových systémů, které často z rozličných důvodů přetrvávaly i v klidnějších mírových dobách. Běžně se v češtině jednoslovný výraz pro přidělový systém nepoužívá, nicméně takový výraz existuje – racionace. Patrně první definici v českých (československých) podmínkách přinesl Václav Stočes ve svém článku *Funkce peněz v socialistickém hospodářství* z roku 1928. Racionaci definuje jako stejnoměrné rozdělení podle druhu a množství statků.¹ Nicméně jak už z názvu článku vyplývá, tuto definici nezasazuje do válečného hospodářství, ale do socialistického (centrálně plánovaného) hospodářství. Konkrétně se o tomto pojmu zmiňuje v odstavci, kde si pokládá otázku, zda bude vůbec třeba v hospodářství socialistickém měřítka hodnot a prostředku směnného. Toto vnímání racionace ale není v souladu se Štěpkovým vnímáním, který doslovně uvádí, že příčinou racionace bývá nedostatek daného zboží.² Zatímco Stočes racionaci vnímá coby běžný nástroj ekonomického plánování, či spíše řízení, tak Štěpek racionaci vnímá coby krizový instrument. Soudobými ekonomy či historiky hospodářství je tento termín zpravidla opomíjen, třeba Velká ekonomická encyklopedie toto heslo vůbec nezná.³ Možná poněkud nečekaně je tento výraz uveden v Novém křížovkářském slovníku, který racionaci definuje jako přidělové rozdělování životních potřeb.⁴ Nicméně v této studii racionace bude vnímána jako redistribuce statků z důvodu jejich nedostatku, tedy bude použit Štěpkův pohled. Trh s lihem se pomocí vázaného (válečného) hospodářství řídil až do roku 1932.

Spotřební zboží (statky) lze rozdělit do tří základních skupin, a to na statky nezbytné,
relativně nezbytné,
luxusní.⁵

Není rozhodně bez zajímavosti, že tohoto rozdělení statků se drží jak ekonomové v centrálních ekonomikách, tak ekonomové v liberálních ekonomikách. Konkrétně

¹ STOČES, Václav. *Funkce peněz v socialistickém hospodářství*. *Socialistická revue AKADEMIE*. 1928, r. 31, č. 10, s. 457.

² ŠTĚPEK, Jiří. *Přídělové doklady z období tzv. Protektorátu*. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2010, s. 6.

³ ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie*. Praha: LINDE, 2002.

⁴ ČÍLEK, Karel. *Nový křížovkářský slovník*. Praha: Plot, 2009, s. 765.

⁵ JÍLEK, Jaroslav, MRÁZ, Jaroslav, DUBSKÝ, Stanislav a kol. *Příručka statistiky pro hospodářské pracovníky*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976, s. 470.

ono dělení je shodné v Jílkově publikaci z roku 1976 a Tvrdoňově z roku 1996,⁶ obě publikace byly vydané v Praze.

Nezbytné statky jsou zpravidla takové, jejichž spotřebu spotřebitel nemůže odložit, a nespotřeba těchto statků by tak spotřebitele ohrožovala na životě. Jako příklad se nejčastěji uvádějí základní potraviny, nicméně v širším slova smyslu se může jednat o další druhy zboží nutné k životu, jako jsou oděvy, pohonné hmoty či rozličné pracovní pomůcky, a to zvláště v době, kdy občané daného státu akutním nedostatkem potravin již netrpí. Tabákové výrobky se někdy vyčleňují zvláště, často se ale dávají do skupiny společně s potravinami.

Příčinou zavedení přidělového systému bývá nedostatek zboží. Ten může nastat buď na celém území státu (absolutní nedostatek), nebo jen v některé jeho části (relativní nedostatek).⁷ Přídělové systémy jsou nejčastěji užívány ve válečných stavech, nicméně lze se s nimi setkat i mimo válečné stavy, třeba v případě extrémně nevykonné ekonomiky. Jako příklad lze uvést přechod Mongolska k demokracii počátkem 90. let 20. století.

Nicméně poněkud jiná je situace u alkoholu, respektive u alkoholických nápojů, které lze rozdělit na tři hlavní skupiny:

- pivo,
- víno,
- destiláty a likéry.

Rozdělení těchto statků dle jejich zbytnosti či nezbytnosti může být značně nejednoznačné až sporné a konkrétně za doby první poloviny 20. století neexistuje žádná disponibilní studie, která by se tomuto věnovala, špatná disponibilita studií je i z období po druhé světové válce. Lze ale předpokládat, že příliš se toto vnímání spotřebiteli nebude od současnosti příliš lišit.

Ideálním ukazatelem rozdělení výše uvedených alkoholických nápojů dle jejich nezbytnosti (respektive zbytnosti) nabízí příjmová pružnost. Ta bývá v drtivé většině kladná, výjimku tvoří pouze méněcenné statky. S růstem důchodu spotřebitele poptávka po méněcenných statcích klesá, v případě poklesu důchodu poptávka po méněcenných statcích roste.⁸ Gallet uvádí, že (v USA) pro pivo je elasticita 0,394, pro víno 1,1

⁶ TVRDOŇ, Jiří. *Ekonometrie*, 1996. VŠ Skriptum. Česká zemědělská univerzita v Praze, s. 47.

⁷ ŠTĚPKOVÁ, Barbora. *Přídělové systémy a jejich právní aspekty na československém území v letech 1939-1953*. Brno, 2011. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra dějin státu a práva. Vedoucí diplomové práce Ladislav Vojáček, s. 8.

⁸ GRIFFITHS, Alan a WALL, Stuart. *Intermediate Microeconomics: Theory and Applications*. Harlow: Financial Times, 2000, s. 52.

a pro destiláty 1.⁹ K obdobnému závěru dospěl Nelson, tomu vyšly hodnoty 0,5, 1 a 1.¹⁰ Dle tohoto chování spotřebitelů tak lze pivo považovat za nezbytný statek a víno společně s destiláty za statek relativně nezbytný. V poslední části této studie je tomuto věnována detailnější pozornost, nicméně pouze za období 1921 – 1938. Rokem 1921 totiž končí válečná regulace spotřeby u alkoholických nápojů, přetrvává sice v různých obměnách regulace výroby (kartelová regulace), nicméně na spotřebu a její příjmovou pružnost toto má minimální vliv.

⁹ GALLET, Craig A. The demand for alcohol: a meta-analysis of elasticities, *The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*. 2007, r. 51, č. 2, s. 124. DOI 10.22004/ag.econ.118323.

¹⁰ NELSON, Jon P. Meta-analysis of alcohol price and income elasticities – with corrections for publication bias, *Health Economics Review*. 2013, r. 3, č. 17, s. 1. DOI 10.1186/2191-1991-3-17.

3 Soumrak Rakousko-Uherska, rané Československo a alkohol

Oficiálně první světová válka začala přesně měsíc po úspěšném atentátu na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este, tedy 28. července 1914. Již 10. října 1914 byl vydán poměrně krátký císařský dekret, kterým je vláda zmocněna učinit nezbytné úpravy v ekonomické oblasti u příležitosti mimořádných okolností způsobených válečným stavem,¹¹ vláda tak dostala zelenou k přijímání omezujících, respektive redistribučních opatření v podstatě neomezeného rozsahu. Už 31. října 1914 začal být výnosem č. 301/1914 regulován trh s moukou; bylo rozhodnuto, že mouka použitá na chléb může být pouze ze 70 % pšenično-žitná.¹² Z hlediska fungování tržního mechanismu je tato regulace ještě akceptovatelná, neb se jedná o množstevní regulaci, která nijak výrazně nedeformuje trh. Nicméně v prosinci 1914 byly stanoveny maximální ceny mouky,¹³ což extrémním způsobem deformuje neviditelnou ruku trhu, protože paralelně s oficiálním trhem vzniká tzv. černý trh, který generuje cenu podstatně vyšší, než je cena regulovaná. Výnosem č. 46/1915 ze dne 25. února 1915 bylo výrazně omezeno užití obilí a brambor na výrobu destilátů.¹⁴ Nařízení č. 70 ze stejného roku pak umožňuje zemským úřadům uvalovat další omezení na pekárenský průmysl.¹⁵ Z oblasti poněkud kurióznější je Nařízení ministra vnitra po dohodě s ministrem obchodu o zákazu používání chleba k čištění tapet nebo podlah č. 94/1915.¹⁶ V dubnu 1915 byl zaveden lístkový systém na mouku a chleba. Obdobně se na přiděl distribuovaly i brambory a další základní potraviny. To všechno učinilo z Rakouska-Uherska pionýra přidělového systému

¹¹ ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, *Kaiserliche Verordnung, mit welcher die Regierung ermächtigt wird, aus Anlaß der durch den Kriegszustand verursachten außerordentlichen Verhältnisse die notwendigen Verfügungen auf wirtschaftlichem Gebiete zu treffen* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=19140004&seite=00001113>.

¹² ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, *Verordnung des Handelsministers im Einvernehmen mit den Ministern des Innern und des Ackerbaues, betreffend die Einschränkung der Verwendung von Weizen- und Roggenmehl bei der gewerbemäßigen Broterzeugung* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1914&page=1221&size=45/>.

¹³ KUČERA, Rudolf. *Život na přiděl*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 25.

¹⁴ ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, *Verordnung der Ministerien der Finanzen, des Innern, des Handels und des Ackerbaues wegen Einschränkung der Verwendung von Kartoffeln zur Branntweinerzeugung* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=19150004&seite=00000084>.

¹⁵ ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, *Verordnung des Handelsministers im Einvernehmen mit den Ministern des Innern, des Ackerbaues und der Finanzen, womit die Ministerialverordnung vom 30. Jänner 1915, R. G. Bl. Nr. 24, betreffend die Erzeugung und Inverkehrsetzung von Brot und Gebäck, teilweise abgeändert wird* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=19150004&seite=00000130>.

¹⁶ ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, *Verordnung des Ministers des Innern im Einvernehmen mit dem Handelsminister, betreffend das Verbot der Verwendung von Brot zum Putzen von Tapeten oder Fußböden* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=19150004&seite=00000163>.

mezi všemi válčícími státy.¹⁷ V ostatních válčících státech pak následovala obdobná opatření. Z evropských válčících států nejméně restriktivní pravidla trhu byla nastolena ve Spojeném království, zde ale došlo k enormnímu potlačení občanských svobod. Spojené království vstoupilo do války 4. srpna 1914 a parlament již 8. srpna přijal Zákon na ochranu království (*Defence of the Realm Act – DORA*).¹⁸ Tento zákon se ale týkal zejména zavedení cenzury a kontroly nad chováním civilistů, mimo jiné ale omezoval spotřebu alkoholu. K přidělovému systému sáhnul až na sklonku války v roce 1918. Nicméně v jedné z novelizací tohoto zákona se objevil zákaz krmení divoké zvěře chlebem.¹⁹ V první světové válce má dokonce kořeny i švédský částečně prohibiční systém na alkohol. Ve Švédsku, tak jako ve většině zemí Evropy, byly ve válečných letech zavedeny přiděly na různé druhy potravin (cukr 1916, mouka, chléb, tuky, káva 1917 atd.).²⁰ Švédsko však mělo problémy s nadměrnou spotřebou alkoholu již dlouho předtím. Byl zaveden racionální systém podle lékaře Ivana Bratta, tento systém silně omezil prodej alkoholu. Při spuštění systému měli lidé starší 25 let nárok na 2 litry destilátu na 3 měsíce. Ostatně v roce 1922 proběhlo ve Švédsku referendum, kde se voliči vyslovili 51:49 proti prohibici.²¹

Alkoholické nápoje byly už od počátku v hledáčku nového Československa. Již 7. listopadu 1918 byla zřízena pivovarská komise pro přechod do mírového hospodářství.²² Tato komise byla transformována v Československou pivovarskou komisi v roce 1920. Toto nové nařízení už podrobně specifikuje její činnost, organizační strukturu apod. Nejzajímavější je zde asi dělení pivovarů dle roční produkce mladinky do 15 000 hl na malopivovary a velkopivovary.²³ Československá pivovarská komise byla poslána do likvidace v roce 1924.²⁴

¹⁷ SCHEUFLER, Pavel. Zásobování potravinami v Praze v letech 1. světové války, *Etnografie dělnictva*, 1977, r. 9. s. 160.

¹⁸ legislation.gov.uk. *Defence of the Realm Act 1914* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1914/29/pdfs/ukpga_19140029_en.pdf

¹⁹ Spartacus Educational. *Rationing* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://spartacus-educational.com/FWWrationing.htm>

²⁰ ŠTĚPEK, Jiří. K přidělovým systémům 20. a počátkům 21. století. *Ekonomická revue*. 2008, r. 11, č. 4, s. 31.

²¹ SVANTE, Nycander. Ivan Bratt: the man who saved Sweden from prohibition. *Addiction*. 1998, r. 93, č. 1, s. 17.

²² Nařízení Národního výboru československého o zřízení pivovarské komise ze dne 7. listopadu 1918, č. 25/1918 Sb. z. a n.

²³ Nařízení vlády republiky Československé o zřízení Československé pivovarské komise se sídlem v Praze ze dne 3. září 1920, č. 544/1920 Sb. z. a n.

²⁴ Vládní vyhláška o použití zákona ze dne 8. června 1923, č. 121 Sb. z. a n., na Československou komisi pro hospodaření kostmi v Praze, na Československou textilní komisi v Praze, na Československou lnářskou komisi v Praze, na Československou komisi melasovou v Praze, na Československou pivovarskou komisi v Praze s odbočkami v Brně, v Opavě a v Bratislavě, na Československý oděvní úřad v Praze s odbočkami v Brně a v Opavě, na Československou komisi pro kůže a usně v Praze, na Zásobovací ústav pre Slovensko

Prvním ustanovením popřevratovým, ovšem přechodným, co se týče omezení alkoholismu na Slovensku, byl § 11 zák. ze dne 10. prosince 1918, č. 64 Sb. z. a n., o mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku: „§ 11. *Všechna udělená práva výroby, výčepu a prodeje všech druhů lihových nápojů podléhají revisi a mohou být odvolána. Výčep lihových nápojů mimo pivo a víno se prozatím zakazuje.*“²⁵

Velice zajímavé postřehy z armádního prostředí uvedl plk. Blažej Špidla: „*Podle statistik jedné armády bylo 25 % všech potrestaných zločinů proti subordinaci zaviněno opilstvím.*“²⁶, škoda jen, že neuvádí, které armády se toto týkalo. Dále pak pro změnu uvádí: „*Mimo to je opilost ovšem jednou z důležitých příčin výskytu pohlavních nemocí.*“²⁷ Toto samozřejmě pro bojeschopnost armády mohlo znamenat značný problém.

Národní ekonomiky se z válečných útrap vzpamatovávaly jen velice pomalu. Samotná produkce zemědělské výroby se pohybovala na 50 % předválečné úrovně. Poválečná obnova českého zemědělství probíhala po celou první polovinu 20. let 20. století. Předválečná úroveň (1913) byla překonána až v roce 1925.²⁸ Díky tomu třeba byla těsně po válce regulovaná stupňovitost v rozmezí 4,5 do 6,5 cukroměrných stupňů výtažku.²⁹ Nicméně drtivá většina vázaného hospodářství byla zrušena v roce 1921 na základě zákona č. 337/1920, kterým se vláda zmocňuje činiti opatření k úpravě k mimořádných poměrů způsobených válkou; tento zákon byl přijat Národním shromážděním dne 15. dubna. Prováděcí vládní nařízení pak bylo přijato dne 30. června 1921, jednalo se o nařízení o uvolnění a hospodaření sklizní č. 224, kde se doslovně uvádí: „*Dnem 1. července 1921 počínaje uvolňuje se pro celé území státní s výjimkami plynoucími z ustanovení tohoto nařízení a s výhradou zvláštních předpisů, upravujících obchod cukrovkou a cukrem, obchod veškerými plodinami zemědělskými a výrobky z nich, pokud se budou tento den nacházeti v území státním, nebyvše vykoupeny Státním obilním ústavem nebo jeho zmocněnci, nebo pokud na ně nemá ještě práva stát na základě kontingentu chlebovin, předepsaného platně jednotlivým zemědělcům k dodání ze sklizně 1920, nebo pokud budou týmž dnem*

v Bratislavě a na Československou komisi pro hospodaření ovocem a zeleninou v Praze a její odbočky v Brně, v Bratislavě a ve Znojmě ze dne 3. dubna 1924, č. 70/1924 Sb. z. a n.

²⁵ BÉBR, Richard a CHALOUPKA, Rudolf. *Československé zdravotnické zákony s příslušnými prováděcími předpisy I. díl*. Praha: Československý Kompas, 1937, s. 1203.

²⁶ ŠPIDLA, Blažej. Alkohol a brannost. In *Budoucnost patří střizlivým, Soubor projevů přednesených na semináři výchovy proti alkoholismu 1948*, [1947]. Praha: Zemská rada osvětová, s. 60.

²⁷ Tamtéž, s. 61.

²⁸ JAKUBEC, Ivan, EFMERTOVÁ, Marcela, SZOBI, Pavel a ŠTEMBERK, Jan. *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992*, Praha: Oeconomica, 2008, s. 120 a 140.

²⁹ Nařízení vlády republiky Československé o přípustných hranicích stupňovitosti pивní mladinky ze dne 26. února 1919, č. 103/1919 Sb. z. a n.

počínaje v území státním sklizeny nebo do území toho dopraveny.“ Došlo také k liberalizaci maloobchodních cen, nicméně ty velkoobchodní zůstaly vesměs v platnosti. To se týkalo také třeba piva, jehož maximální cena byla do roku 1921 pevně stanovena zákonem a poté až do roku 1925 zákon určoval maximální marže v maloobchodě (tj. u hostinských a stáčečů), zatímco velkoobchodní ceny již regulovány nebyly a směly se dít „*za jakoukoliv přiměřenou cenu*“. Lze konstatovat, že výraznější přímá regulace spotřeby potravin, nápojů a tabáku ať už pomocí množstevní či cenové regulace se neuplatňovala, spotřeba byla nepřímo regulována pouze na úrovni velkoobchodního článku pomocí rozličných cenových a množstevních regulačních mechanismů a v neposlední řadě pomocí různých forem kartelizace. Velice podrobně třeba v roce 1920 bylo řešena maloobchodní cena piva z hlediska stupňovitosti, marže, započítávání či nezapočítávání dopravních nákladů, regionu apod.³⁰

Jistou část regulace dozajista tvořily spotřební daně. Nutno dodat, že tehdejší mladá československá politická reprezentace problematiku spotřebních daní řešila velice záhy. Již 25. září 1919 byl přijat zákon, jímž se zaváděla všeobecná daň nápojová, ta se týkala především vína, respektive kvašených nápojů z ovoce. Samozřejmě z hlediska zkonsumovaného objemu byla nepochybně významnější spotřební daň na pivo; nový zákon byl přijat 11. března 1920, a zcela změnil systém danění piva z roku 1899, kdy pivo nebylo už daněno dle stupňovitosti, ale pouze dle objemu. Není bez zajímavosti, že malé pivovary měly úlevu až do výše 20 %. Znovu se v českém právním řádu podařilo (po vzoru Německa) tuto progresivitu zdanění prosadit až v roce 1995, o což se nevíce zasloužil Stanislav Bernard.³¹ Komparaci inkasa spotřebních daní, respektive jejich změnu v letech 1922 a 1923 oproti předválečnému roku 1913 zobrazuje tabulka 1. Hodnoty jsou v běžných cenách.

Tabulka 1: Čechy, Morava a Slezsko (v úhrnu) v průměru let 1911-1913 a v letech 1922 a 1923: Daně spotřební

	Tis. K, resp. Kč			Na obyvatele K, resp. Kč		
	Průměr 1911-1913	1922	1923	Průměr 1911-1913	1922	1923
1. Daň z lihu						
a) dávka z lihu	43,604	301,654	256,144	4,35	29,83	25,15

³⁰ Nařízení vlády republiky Československé o nejvyšších cenách piva ze dne 26. dubna 1920, č. 301/1920 Sb. z a n.

³¹ MAIER, Tomáš. *Minipivovary a řemeslné pivovary*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2019.

b) dávka z droždí	0,216	1,652	0,929	0,02	0,16	0,09
c) dávka denaturační	0,599	2,183	3,083	0,06	0,22	0,30
d) licenční poplatek	-	2,086	2,280	-	0,21	0,22
Daň z lihu (a-d)	44,419	307,575	262,436	4,43	30,42	25,76
2. Daň z piva	43,039	-	-	4,29	-	-
3. Daň z cukru	144,044	137,779	150,473	14,37	13,63	14,77
4. Daň z minerálních olejů	7,201	8,405	11,101	0,72	0,83	1,09
5. Daň ze zapalovadel	-	7,881	9,882	-	0,78	0,97
6. Daň ze šumivých vín	-	-	-	-	-	-
7. Daň z vína a moštu	649	-	-	0,07	-	-
8. Zvláštní dávka z vína v lahvích	-	15,237	8,486	-	1,51	0,83
9. Všeobecná venkov	-	165,274	166,680	-	16,34	16,36
daň nápojová uzavřená města	-	28,120	33,594	-	2,78	3,30
10. Daň venkov		62,038	71,868		6,13	7,06
z masa uzavřená města	3,843	17,125	16,903	0,38	1,69	1,66
11. Potravní daň na čáře	2,517	13,374	15,029	0,25	1,32	1,48
12. Jiné daně spotřební	23	-	-	0,00	-	-
13. Daň z vodní síly	-	9,778	24,259	-	0,97	2,38
14. Dávka z uhlí	-	868,390	410,276	-	85,88	40,27

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*, Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 493.

Spotřební daň na pivo coby samostatná daň byla zrušena zákonem č. 376/1920 Sb. z. a n., respektive byla včleněna do všeobecné daně nápojové. V tabulce č. 2 sice ještě pro rok 1921 je jistá hodnota inkasa spotřební daně uvedena, nicméně to se už jedná pouze o nedoplatky této daně z předchozího období. Licenční dávka z výčepu se v tomto období týkala jen Slovenska a Podkarpatské Rusi. Daň ze zapalovadel lze chápat jako válečnou daň, protože byla původně zavedena císařským nařízením č. 278 dne 29. srpna 1916 a platila jen v zemích Koruny české. Pro Slovensko začala platit až za éry Československa, konkrétně zákonem č. 550 z 9. října 1919 a pro Podkarpatskou Rus dokonce až zákonem č. 316 z 12. srpna 1921. Spotřební daň z vína platila pro celou monarchii, což samozřejmě bylo přejato pro všechny části Československa. Byla od samého začátku zahrnuta do všeobecné daně nápojové, kteroužto zaváděl zákon 533 z 25. září 1919 s účinností tohoto zákona od 1. ledna následujícího roku. Je s podivem, že v tabulce není nic kromě názvu uvedena daň z šumivých vín. Ve Statistické příručce republiky Československé z roku 1925 se uvádí, že daň z šumivých vín, která platila jen Čechách, na Moravě a ve Slezsku, byla nahrazena zvláštní dávkou z vína v lahvích, zavedenou pro celé území republiky zákonem č. 572 ze dne 17. října 1919 s účinností od 1. ledna 1920.³² Vysvětlení, proč řádek číslo 6 v případě daně z šumivých vín neobsahuje žádnou hodnotu, je poměrně jednoduché. Publikace Finanční věda z roku 1903 zmiňuje spotřební daň z šumivých vín pouze pro Německo, a nikoliv pro Rakousko-Uhersko, a i v případě Německa uvádí, že tato daň je nová,³³ tak Rakousko-Uhersko k zavedení této daně přistoupilo právě díky inspiraci v sousední mocnosti. Jednalo se o zákon č. 40 ze dne 2. února 1914 a ten se týkal jen Předlitavska.³⁴ Poslední zmínka o šumivých vínech je z doplnění celního sazebníku ze dne 25. srpna 1921 (nařízení 315), kde se uvádí: „*Pokud jde o zdaňování šumivých vín, pokládají se za šumivá vína veškerá vína, a to bez rozdílu, zdali jde o vína z hroznů neb jiného ovoce (včetně bobulí) anebo o nápoje vína taková obsahující, s lihovým obsahem větším 1 % podle objemu, ze kterých při otevření lahve uniká za šumění kyselina uhličitá.*“³⁵ Nutno dodat, že v současné době tato daň v Česku existuje v původní podobě, platí se spotřební daň opravdu pouze z šumivého vína. Potravní dani na čáře se někdy říká akcíz a platila se

³² *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 482.

³³ EHEBERG, Karl Theodor von. *Finanční věda*. Praha: Pelcl, 1903, s. 295.

³⁴ TRAUB, Hugo. *Občanská nauka rakouská se zvláštním zřetelem k poměrům českým*. Brno: A. Piša, 1914, s. 169.

³⁵ Nařízení vlády republiky československé o doplnění celního sazebníku a vysvětlivek k němu ze dne 25. srpna 1921, č. 315/1921 Sb. z. a n.

Tabulka 2: Hrubý výnos ze spotřebních daní v celé republice a v českých zemích v Kč

Druh daní, dávek atd.	1918 listopad a prosinec	1919	1920	1921	1922	1923	1923 Česko	Podíl (%)
a) Dávka z líhu	8 994 541	168 613 626	298 734 958	564 674 871	425 798 998	370 303 298	256 144 729	69
b) Dávka z droždí	23 194	144 755	1 065 919	1 667 198	1 737 540	951 061	928 835	98
c) Dávka denaturační	11 365	307 476	2 252 787	2 737 479	2 515 678	3 594 084	3 083 008	86
d) Licenční poplatek	-	1 861 539	8 975 834	8 085 013	6 255 384	3 866 728	2 279 873	59
1. Daň z líhu (a - d)	9 029 100	170 927 396	311 029 498	577 164 561	436 307 510	378 715 171	262 436 445	69
2. Daň z piva	1 901 150	24 596 790	103 091 766	1 503 134	-	-	-	-
3. Daň z cukru	17 478 744	180 614 320	260 287 113	158 670 354	160 632 301	169 045 906	150 472 818	89
4. Daň z minerálních olejů	654 147	6 096 498	11 020 119	7 575 807	10 048 117	13 179 956	11 100 572	84

5. Licenční dávka z výčepu	15 696	498 290	303 035	741 723	1 046 442	991 028	-	-
6. Daň ze zapalovadel	148 523	22 346 376	36 307 313	19 622 225	10 344 327	12 318 026	9 882 083	80
7. Daň ze šumivých vín	6 742	166 487	-	-	-	-	-	-
8. Daň z vína a moštu	402 876	3 877 885	-	-	-	-	-	-
9. Daň výrobní z vína	116 123	580 555	-	-	-	-	-	-
10. Zvláštní dávka vína v lahvích	-	-	28 155 409	24 522 261	15 247 616	8 498 372	8 486 115	100
11. Všeobecná daň nápojová	-	-	28 860 954	229 046 498	218 481 335	228 678 730	200 274 690	88
a) venkov	-	-	28 860 954	197 356 586	187 449 896	191 519 828	166 680 214	87

b) uzavřená města	-	-	-	31 689 912	31 031 439	37 158 902	33 594 476	90
12. Daň z masa	487 918	3 134 414	31 600 131	96 628 339	95 973 946	105 196 934	88 770 947	84
a) venkov	487 918	3 134 414	31 600 131	85 199 181	76 965 059	86 345 395	71 868 325	83
b) uzavřená města	-	-	-	11 429 158	19 008 887	18 851 539	16 902 622	90
13. Potravní daň na čáře	37 628	193 125	16 041 291	18 777 969	15 033 988	17 505 607	15 028 653	86
14. Daň z vodní síly	-	-	-	-	10 957 609	28 159 089	-	-
Úhrn 1 - 14	30 278 647	413 184 739	826 696 629	1 134 252 871	974 073 191	962 288 819	746 452 323	78
15. Dávka z uhlí	-	-	906 885 391	1 507 071 991	1 130 715 260	534 925 813	-	-
Úhrnem	30 278 647	413 184 739	1 733 582 020	2 641 324 862	2 104 788 451	1 497 214 632	770 711 381	51
V tom daně nápojové	2 442 587	29 720 007	160 411 164	255 813 616	234 775 393	238 168 130	208 760 805	88

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*, Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 493 a vlastní výpočty.

na okrajích některých měst, jak je z propočtů v tabulce č. 2 zřejmé.³⁶ V roce 1920 tato ze své podstaty obecní spotřební daň byla kompetenčně přesunuta do kategorie státních daní.³⁷ Pro úplnost ještě doplňme, že nepotravinářská dávka z uhlí (správně uhelná dávka) byla zavedena zákonem č. 260 ze dne 9. února 1920.³⁸ Měla také krátkého trvání, poslední zmínka o této dávce je z roku 1923.³⁹ A konečně daň z vodní síly byla zavedena v roce 1921.⁴⁰ Tato daň přetrvala dlouho.

Dokonce i v rámci českých zemí daňová soustava nebyla jednotná. Ve Slezsku se ještě několik let po skončení války neplatila všeobecná daň nápojová pro uzavřená města, v Čechách a na Moravě se platila, totéž platilo pro daň z masa.⁴¹ Jak je zřejmé, poměrně velké rozdíly panovaly nejen mezi bývalým Předlitavskem a Zalitavskem, ale i v rámci těchto územích celků. Obdobně třeba výše uvedené daně pro uzavřená města jako ve Slezsku se neplatily na Podkarpatské Rusi, nicméně na Slovensku ano.⁴²

Tabulka 3: Čechy, Morava a Slezsko (v úhrnu) v průměru let 1911-1913 a v letech 1922 a 1923: Daně spotřební potravinářské, nepotravinářské a celkem

	Tis. K, resp. Kč			Na obyvatele K, resp. Kč		
	Průměr 1911-1913	1922	1923	Průměr 1911-1913	1922	1923
Spotřební daně celkem	917,063	1641	1181	24,51	162	116
Spotřební daně potravinářské	909,263	744,34	722,39	23,73	73,6	70,9
Spotřební daně nepotravinářské	7,8	896,64	458,6	0,78	88,7	45

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*, Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 493 a vlastní výpočty.

³⁶ Průcha, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992 1. díl období 1918 - 1945*, Brno: Doplněk, 2004, s. 195.

³⁷ Zákon o potravní dani na čáře ze dne 14. dubna 1920, č. 264/1920 Sb. z. a n.

³⁸ Zákon o úpravě uhelného hospodářství ze dne 9. dubna 1920, č. 260/1920 Sb. z. a n.

³⁹ Zákon o dani z uhlí, ze dne 21. prosince 1923, č. 1/1924 Sb. z. a n.

⁴⁰ Zákon o dani z vodní síly, ze dne 12. srpna 1921, č. 338/1921 Sb. z. a n.

⁴¹ *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 493.

⁴² Tamtéž, s. 493.

Naopak spotřební daně z nepotravinářského zboží významně vzrostly. Významný meziroční pokles celkového inkasa spotřební daně v roce 1923 je způsoben poklesem dávky z uhlí.

Často se do potravinářského průmyslu zahrnuje i tabák. Ze státních finančních monopolů představoval přes 90 % čistý výnos tabákového monopolu. Dalšími předměty monopolu byly sůl, umělá sladidla, výbušné látky a loterie. Na provozování státních monopolů byly vynakládány značné prostředky, které v souhrnu za léta 1922-1929 pohltily 41 % hrubého příjmu. Z dalších příjmů státního rozpočtu, které se však nezapočítávaly do zatížení obyvatelstva, je možno jmenovat cejchovní a puncovní poplatky z měř a kutišť.⁴³ Nicméně tyto monopoly neměly přímo spotřebně regulativní funkci, hlavní důvod jejich existence byly výnosy pro stát. Jak tomu ale u všech monopolů zpravidla bývá, tak i ony ale svým způsobem brzdily tržní mechanismus a v konečném důsledku zvyšovaly cenu pro konečné spotřebitele v porovnání s tím, než kdyby byl trh zcela liberalizován.

⁴³ PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992 1. díl období 1918 - 1945*, Brno: Doplněk, 2004, s. 195.

4 První republika

4.1 Alkohol a abstinentsní hnutí v minulosti

Alkohol, respektive kvašené nápoje alkohol obsahující, provázejí lidskou civilizaci od nepaměti. Dokonce se vedou spory, zdali delší historii má pivo nebo chléb.⁴⁴ Řada autorů uvádí, že alkohol byl vyráběn a užíván přibližně 4 000 nebo 5 000 lety př. n. l.,⁴⁵ nicméně mnoho jiných výzkumů posouvá toto mnohem více do minulosti. V roce 2018 byl vydán vědecký článek o rituální hostině v jeskyni Raqefet v Izraeli z doby natufské kultury. Tato hostina byla datována do období před 13 000 lety, tedy asi 11 000 let př. n. l. V jeskyni byly v kamenných nádobách nalezeny zbytky obilného rmutu a autoři článku dokládají, že příslušníci této kultury byli ještě sběrači a lovci, takže kvašené nápoje z obilí by tak mohly být dokonce starší než samotná domestikace obilovin.⁴⁶ Ostatně záměrná konzumace alkoholu je doložená i u některých zvířat, například u šimpanzů.⁴⁷ Alkoholový proces fermentace cukru je charakteristický pro všechna klimatická pásma snad vyjma polárních oblastí, a tak alkohol doprovází historicky až do současnosti snad všechny možné civilizace. Nicméně, alespoň na úsvitu lidských dějin, kdy se pěstovaly pouze divoké odrůdy nemodifikované selekcí či dokonce šlechtěním, se jako nejvhodnější a nejrozšířenější plodina pro produkci kvašeného alkoholu ukázalo být obilí. Jedná se o kultury, které položily základ západoevropské společnosti, jako Mezopotámie a Egypt.⁴⁸ Starověk byl obecně směřem k alkoholu a opilství liberální. Spotřeba alkoholických se v té době nijak neregulovala, státy pouze regulovaly kvalitu,⁴⁹ případně cenu.⁵⁰ Na opilost se totiž lidé

⁴⁴ LIU, Li, WANG, Jiajing, ROSENBERG, Danny, ZHAO, Hao, LENGYEL, György, NADEL, Dani. Fermented beverage and food storage in 13,000y-old stone mortars at Raqefet Cave, Israel: Investigating Natufian and ritual feasting. *Journal of Archaeological Science*. 2018, r. 21, č. 13, Reports, s. 792. DOI 10.1016/j.jasrep.2018.08.008.

⁴⁵ ANDERSON, Peter a BAUMBERG, Ben. Alcohol in Europe – Public Health Perspective: Report summary. *Drugs: Education, Prevention and Policy*. 2006, r. 13., č. 6. s. 486. DOI 10.1080/09687630600902477.

⁴⁶ LIU, Li, WANG, Jiajing, ROSENBERG, Danny, ZHAO, Hao, LENGYEL, György, NADEL, Dani. Fermented beverage and food storage in 13,000y-old stone mortars at Raqefet Cave, Israel: Investigating Natufian and ritual feasting. *Journal of Archaeological Science*. 2018, r. 21, č. 13, Reports, s. 792. DOI 10.1016/j.jasrep.2018.08.008.

⁴⁷ HOCKINGS, Kimberley J., BRYSON-MORRISON, Nicola, CARVALHO, Susana, FUJISAWA, Michiko, HUMLE, Tatyana, MCGREW, William C., NAKAMURA, Miho, OHASHI, Gaku, YAMANASHI, Yumi, YAMAKOSHI, Gen a MATSUZAWA, Tetsuro. Tools to tipple: ethanol ingestion by wild chimpanzees using leaf-sponges. *Royal Society Publishing*. 2015, s. 5. DOI 10.1098/rsos.150150.

⁴⁸ BĚLÁČKOVÁ, Vendula. *Alkohol Regulace: Výchovný text*. Praha: Centrum adiktologie, PK 1. LF UK a VFN, nedatováno, s. 5.

⁴⁹ HAMES, Gina. *Alcohol in World History*. Londýn: Routledge, 2012, s. 12.

⁵⁰ Chamurabbiho zákoník.

od starověku dívali většinou shovívavě.⁵¹ Nicméně o opilosti je již zmínka i v Bibli:⁵² „Chana hovořila jen v srdci a pouze její rty se pohybovaly, ale její hlas nebylo slyšet, takže ji Élí pokládal za opilou.“⁵³ Alkoholické nápoje se běžně používaly při slavnostech, pohřbech, ale také v lékařství. O univerzálnosti těchto nápojů svědčí archeologické památky, nástěnné malby a nádoby.⁵⁴

S příchodem středověku se situace začala poněkud měnit. První zmínku v anglické právní literatuře o vztahu mezi opilstvím a kriminální zodpovědností lze najít v listině canterburského arcibiskupa Theodora, který zastával tento úřad v letech 668 – 690.⁵⁵ Austin uvádí, že ve Svaté říši římské se první pokuty pro opilství ustanovily v roce 1495, ve Francii v roce 1536 a v Anglii v roce 1606.⁵⁶ Nejstarší zmínka o destilovaném alkoholu (konkrétně jde o brandy) ze střední Evropy je z roku 1493 a jedná se o báseň popisující trable při konzumaci tohoto nápoje.⁵⁷ Do té doby byly rozšířené pouze alkoholické nápoje vyráběné alkoholovým kvašením a oproti nastupujícím destilátům obsahovaly mnohem méně alkoholu kvůli svým technologickým limitům. S neomezeným množstvím cukru se hladina alkoholu během fermentace zvyšuje, dokud nedosáhne koncentrace mezi 12 % a 18 %. Obsah alkoholu nad 18 % nebo 19 % je obvykle pro kvasinky toxický a vede ke smrti buněk.⁵⁸ Vyšší koncentrace alkoholu tak bez destilace nelze dosáhnout. Pivní kvasinky jsou dokonce ještě choulostivější, pro ně je toxické už prostředí o koncentraci alkoholu kolem 13 %, toto platí pro kvasinky svrchního kvašení, pro kvasinky spodního kvašení je tento obsah dokonce ještě nižší.

První zmínky o alkoholu⁵⁹ v Čechách pocházejí z dob Jana Lucemburského. Výroba se však rozšířila hlavně za Karla IV., kdy se alkohol destiloval z hojně pěstované vinné révy. První větší vinopalna byla založena Václavem IV. v Kutné Hoře a destilát konzumovali především místní horníci. V 15. století se v Čechách ustanovilo nové řemeslo a jeho provozovatelé se nazývali vinopalové. Ve století 16. se již pájilo nejen z vína, ale i z piva,

⁵¹ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Intimní historie*. Brno: MOBA, 2007, s. 120.

⁵² Uvedená citace je z ekumenického překladu, každý překlad toto formuluje mírně rozdílně.

⁵³ Bible Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1994. Samuel 1, 13-15. s. 236.

⁵⁴ KELLER, Mark. A Historical Overview of Alcohol and Alcoholism. *Cancer Research*. 1979, r. 39, č. 7, část 2, s. 2823.

⁵⁵ SINGH, R. U. The History of the Defense of Drunkenness in English Criminal Law. *Law Quarterly Review*. 1933. r. 49, s. 528.

⁵⁶ AUSTIN, Gregory A. *Alcohol in Western society from antiquity to 1800: a chronological history*. Santa Barbara, 1985, s. 22.

⁵⁷ Tamtéž, s. 24.

⁵⁸ *Alcohol* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <http://landau.faculty.unlv.edu//alcohol.htm>.

⁵⁹ Rozumějme tvrdém alkoholu.

planých trnek, jablek, hrušek, jalovce, mišpulí i obilí.⁶⁰ Ostatně prostějovská palírna U Zeleného stromu založená v roce 1518 je považována za nejstarší palírnu v Evropě.⁶¹ Obecně ale platí, že středověk je ještě spjat s kvašeným, a nikoliv destilovaným alkoholem. Ve středověku vedle náboženských účelů měl alkohol i funkci dezinfekční, navíc třeba pivo má svojí vysokou kalorickou hodnotu díky významnému podílu nezkvašených cukrů.⁶² I třeba díky tomu, že tehdy často kontaminovaná voda byla při produkci piva převařena, tak toto mělo pozitivní vliv na lidský organismus. Od nepaměti se pivo produkovalo v klášterních pivovarech, nicméně tuto tradici poněkud zbrzdila reformace.⁶³ Protestanské řády, pokud vůbec nějaké existovaly, tak se nikdy produkci alkoholických nápojů nevěnovaly.

Vraťme se ale ještě k pálení alkoholu v Prostějově. O pálení kořalky ze zkaženého vína a piva jsou zprávy od počátku 16. stol. Roku 1521 byl již první známý vinopal Mates mrtev. Výroba lihu a kořalek vzmohla se v Prostějově zvláště po třicetileté válce. V 18. stol. se kořalka pálila z obilí, v 19. stol. z brambor. Po převozu do Evropy trvalo téměř 200 let, než si brambory vydobily svůj hospodářský a společenský význam.⁶⁴ V Prostějově se vyrobilo na konci 18. stol. ročně na 20 000 věder kořalky.⁶⁵ Prostějovským výrobcům nejvíce uškodily slezské vinopalny, ve kterých se od r. 1816 vyráběl líh ze zemáků. Tím cena lihu klesla.⁶⁶ Roku 1805 živili se Prostějované obchodem s obilím, výrobou piva a kořalek. Kořalku vozili formani do hor, do Rakous, Polska a tureckých států. Na prostějovských obilních trzích se tvořily ceny pro Moravu. Dnes se výrobou prostějovské režeň a likérů zabývá jen 7 firem. Boj proti alkoholismu, vysoké daně a ztráta dřívějších odbytišť vedly k omezování výroby a k snížení konsumu.⁶⁷

Nejspíše prvním, kdo zkoumal vztah mezi léčivým účinkem alkoholu a jeho zneužíváním, byl Nizozemec Bernard Mandeville (1670–1731), odsoudil ničivou sílu

⁶⁰ U Ztraceného zvonu. *Historie pálení* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <http://www.palniceuzvonu.cz/index.php/54-vse-okolo/65-historie-paleni>.

⁶¹ Palírna U Zeleného stromu. *Náš příběh* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://palirnauzelenehostromu.cz/nas-pribeh/>

⁶² ANDERSON, Peter a BAUMBERG, Ben. Alcohol in Europe – Public Health Perspective: Report summary. *Drugs: Education, Prevention and Policy*. 2006, r. 13., č. 6. s. 486. DOI 10.1080/09687630600902477.

⁶³ KÜMIN, Beat. Brewing cultures in early modern towns: an introduction. *Brewery History*. 2010. č. 135, s. 2.

⁶⁴ KUTNAR, František. *Malé dějiny brambor*. Pelhřimov: NTP, 2005, s. 58.

⁶⁵ PŘIKRYL, Ondřej. *Z těžkých dob Prostějova 3. díl*. Prostějov, 1930, s. 129.

⁶⁶ FAKTOR, František. *Z dějin chemie*. Prostějov, 1903, s. 120.

⁶⁷ JANOUŠEK, Vojtěch. *Vlastivěda moravská Prostějovský okres II, Sv. 60. Místopis*. Brno: Musejní spolek, 1938, s. 108.

alkoholu.⁶⁸ Angličan Henry Fielding poukázal na legislativu regulující tzv. nový druh opilosti ve vztahu k destilovanému alkoholu, konkrétně k ginu a lihovinám.⁶⁹

Od průmyslové revoluce, kdy se začaly destiláty vyrábět ve velkém, byl alkohol mnohem dostupnější, levnější a silnější než kdykoli v minulosti. Alkohol se v Evropě konzumoval po staletí, nicméně v 19. století se začaly ve veřejném životě objevovat prohibiční spolky a hnutí, a to zejména v USA, kde se zformovaly v politická uskupení, která utopisticky považovala zákaz výroby alkoholu za řešení všech společenských problémů.⁷⁰ Ve stejné době se objevují první definice alkoholismu.⁷¹

Ve 30. letech 19. století začaly některé organizace v USA trvat na tom, aby se členové zcela zdrželi alkoholu (přijali teetotalismus).⁷² Industrializace poslední třetiny 19. století přinesla světu nejen obrovský technický pokrok a ekonomický růst, ale též silnou devastaci životního prostředí a tvrdé podmínky pro nejširší vrstvy továrních dělníků. Jedním z projevů sociálního úpadku dělníků byl vedle namnoze stísněného a nehygienického bydlení také velmi rozšířený alkoholismus.⁷³ První institucionalizované ústavní zařízení pro léčbu závislosti na alkoholu v Evropě bylo založeno v roce 1850 v Lintorfu u Düsseldorfu, další následovalo v roce 1855 v Pilgerhütte u Basileje.⁷⁴ Významným průkopníkem v léčbě závislostí bylo na evropském kontinentě také Švýcarsko.⁷⁵ V roce 1899 byl z iniciativy vídeňského fyziologa a neurologa MUDr. Rudolfa Wlassaka založen první rakouský abstinenční spolek pod názvem Verein der Abstinenten.⁷⁶ Podle jeho vzoru vznikaly i další spolky stejného zaměření často za podpory místních duchovních nebo na občanských základech, např. ženský abstinenční spolek ve Vídni roku 1902.⁷⁷ Anglická sněmovna lordů povolala zvláštní komisi odborných znalcův ku poradě o prostředcích ku vyhlazování alkoholismu. Roku 1880 se o téže otázce radil za protektorátu krále

⁶⁸ MANDEWILLE, Bernard. *A Treatise of the Hypochondriack and Hysterick Passions, Vulgarly called Hypoin Men and Vapours in Women*. London: Dryden Leach, and W. Taylor, 1711, s. 265.

⁶⁹ RABIN, Dana. Drunkenness and Responsibility for Crime in the Eighteenth Century. *Journal of British Studies*. 2005, r. 44, č. 3, s. 465. DOI 10.1086/429705.

⁷⁰ LEVINE, Harry G. a REINARMAN, Craig. From Prohibition to Regulation: Lessons from Alcohol Policy for Drug Policy. *The Milbank Memorial Fund Quarterly: Confronting Drug Policy*. 1991, r. 69, č. 3, s. 464.

⁷¹ BĚLÁČKOVÁ, Vendula. *Alkohol Regulace: Výukový text*. Praha: Centrum adiktologie, PK 1. LF UK a VFN, nedatováno, s. 7.

⁷² PHILIPS, Rod. *Alcohol a History*. Shapel Hill: The University of North Carolina Press, 2019, s. 194.

⁷³ JOZA, Petr. *Historie pивní lahve v Čechách*. Praha: Universum, 2019, s. 141.

⁷⁴ SKÁLA, Jaroslav. *Alkoholismus*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1957, s. 93.

⁷⁵ ŠEJVL, Jaroslav, MAŠLÁNIOVÁ a Miroslava a MIOVSKÝ, Michal. Forel-Bosshardovy základy moderního přístupu k ústavní léčbě závislosti na alkoholu. *Adiktologie v preventivní a léčebné praxi*. 2020, r. 3, č. 1, s. 38.

⁷⁶ JOZA, Petr. *Historie pивní lahve v Čechách*. Praha: Universum, 2019, s. 141.

⁷⁷ WIEN GESCHICHTE WIKI. *Arbeiter-Abstinetenbund* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Arbeiter-abstinenetenbund>.

belgického mezinárodní kongresu v Bruselu.⁷⁸ Je možné, že se tak jednalo o zcela první ročník Mezinárodního kongresu proti alkoholismu. V roce 1901 Vídeň hostila osmý Mezinárodní kongres proti alkoholismu,⁷⁹ kterého se dokonce účastnil i Masaryk, a tak tento kongres je považován za jeden z nejvýznamnějších.⁸⁰ Předchozí sedmý ročník se konal v Paříži v roce 1899.⁸¹ Devátý ročník se pak konal v Brémách.⁸² Nicméně tyto kongresy neměly příliš valný dopad na restrikce týkající se spotřeby alkoholu, alespoň ne v samotném habsburském mocnářství. Za jistou kuriozitu lze považovat jistý krok belgické vlády. „*Neobvyklý lék proti alkoholismu zkouší vláda Belgie. Vypisuje totiž konkurz 1000 franků na nejlepší obraz, kterýž představoval by ústrojí osob oddaných opilství a výjevy ze života pijáků, vedle pak ústrojí lidí zdravých a zdrženlivých a výjevy ze života rodinného temperenclářů. Zda obrazy takové co zmohou, jest otázkou.*“⁸³ Ony kongresy se konaly po řadu desetiletí každým rokem, například v roce 1919 se konal opět v Paříži, za Československo se ho účastnil Břetislav Foustka a v roce 1921 se konal v Lausanne.⁸⁴

Kodym ve svém v roce 1854 vydaném díle *Zdravověda čili nejlepší způsob, aby člověk svého života ve zdraví a vesele* alkoholickým nápojům věnuje plných deset stránek textu, mléku něco přes tři stránky a vodě pět stránek.⁸⁵ Obecně lze uvést, že v alkoholických nápojích nevidí nějakého zvláštního nepřítele lidstva, nicméně striktně rozlišuje mezi různými alkoholickými nápoji z hlediska jejich vlivu na lidský organismus: „*Ze všech lihových nápojů působí nejškodlivěji kořalka. Předně proto, že je ze všech těch nápojů neprudčí (nejlíhatější, a za druhé, že je v ní něco kořalešného oleje (Fusel) povstaleho pálením, jehož účinnost je poněkud jedovatá. Co z kořalky tak nemile čpí, to je onen kořaleční olej. Při víně je prudká účinnost lihu poněkud zmírněna jeho ostatními příměskami, tak i při pivě. Pivo je pro nás ještě nejméně škodlivý lihový nápoj; pivo nejlépe občerstvuje i nejlépe žízeň hasí. Občerstvující jeho moc záleží hlavně v jeho uhelce. Dokvašováním v sudě plodí se v pivě totiž uhelka. Jak nádoba se otevře, uhelka uprchá,*

⁷⁸ Našinec. Olomouc: Josefina Černochová, 27. 8. 1884, r. 16, č. 101. s. 2.

⁷⁹ Joza (viz výše) nesprávně uvádí, že se jednalo o Mezinárodní kongres abstinentů.

⁸⁰ KONARÍK, Bedřich. *Léčení alkoholismu v cizině a u nás*. Praha: Československý abstinentní svaz, 1934, s. 43.

⁸¹ Politik, Praha: J. S. Skrejšovský, 11. 3. 1900, r. 39, č. 39, s. 6.

⁸² Brünner Zeitung, Brünn: Mährischer Landtag, 10.03.1903, č. 56, s. 1.

⁸³ Zemědělské listy. Praha: Antonín Kolátorský, 20.11.1898, r. 3, č. 35, s. 277.

⁸⁴ *Archiv Národního muzea*, fond Československý abstinentní svaz, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentního Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 33.

⁸⁵ KODYM, Filip Stanislav. *Zdravověda čili nejlepší způsob, aby člověk svého života ve zdraví a vesele*. Praha: F.S.Kodym, 1854.

při čemž částky piva s sebou podnáší; odtud pochodí šumění a pění piva. Pivo, z něhož všechna uhelka upáchla, nazýváme zvětralým, a takové málo obcerstvuje.“⁸⁶

Dokonce i mezi různými druhy piva pak striktně rozlišuje: *„Proto zůstaňme my při pivě, to je pro náš kraj i povahu nejpřiměřenější, ale jen při pivě lehkém, dobře vyleželém a chmelovaném; silné pak bavorské neb ležák nechme těm, kterýmž méně na jejich zdraví záleží.“⁸⁷*

Pak se dokonce i přimlouvá, aby skrze zdanění bylo pivo dostupné všem, doslova uvádí: *„Bohdejž ale jen také bylo pivo lacinější, t. daň na pivo levnější, aby i chudý dělník, hledající načasné posily, sáhl raději po pivě nežli po kořalce!“⁸⁸*

Dále ve svém díle uvádí alkoholový experiment u dětí: *„Mnozí rodiče dávají dětem pivo, víno - v tom dobrém úmyslu, aby děti zesílily. Na to odpovíme ze zkušenosti. Jistý znamenitý lékař, aby se o tom dokonale přesvědčil, předebral si zkusiti toho na svých dětech. Měl dva malé chlapce. Jednomu dával skrz celý týden po obědě vždy sklenku dobrého vína a druhému jablko. Při prvním byl puls rychlý, tělo horké, moč barevná, lejno beze vsí žlučné barvitosti. Druhý však byl docela zdráv. Na to zas obrátil. Druhého téhodne dával prvnímu po jablku, druhému pak po sklence vína. A hle, vše se zas ukázalo naopak. První se pozdravil a druhý zas na ten samý způsob ochuravěl jako dříve první. ... Kdo chce viděti děti s bledými tvářemi, ať je hledá tam, kde jim dávají piv, víno neb dokonce kořalku.“⁸⁹* K tomu ještě již dříve dodává: *„Dítky v opilství zplozené bývají obyčejně tupé, blbé; krticím, padnouchí nemoci neb jiným neduhům podrobeny.“⁹⁰*

Naopak u seniorů problém v konzumaci alkoholu prakticky nevidí: *„Tu platí stará průpověď: Voda mladým, víno starým! Víno - starcovo mléko. Ovšem že střídme požíváno.“⁹¹*

Poněkud kritičtější postoj k alkoholu zaujímá Novotný. Uvádí, že pivo je nejméně škodlivé, kdo pije pivo, nepropadá tak často kořalce, ani pivo však není nápoj hodný k větší míře konzumace, není tak výživné, jako si lidé myslí.⁹² I on uvádí, že alkoholismus má neblahý vliv na potomky, kteří pak často trpí halucinacemi, melancholií, zmatením, blbostí a kretenismem.⁹³

⁸⁶ Tamtéž, s. 120.

⁸⁷ Tamtéž, s. 247.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² NOVOTNÝ, Václav. *O alkoholismu, jeho významu zdravotnickém a sociálním*. Praha: F. Topič, 1896, s. 15.

⁹³ Tamtéž, s. 17.

Zatímco Kodym alkohol považoval za dar Boží, o zhruba půl století později lékařka Bayerová k němu přistupovala značně skeptičtěji. Uvádí, že líh se nevyskytuje v rostlinách ani živočiších, není tudíž dar boží, ani darem přírody ale umělý výrobek, při jehož požívání odumírají buňky v lidském těle.⁹⁴

4.2 *Abstinentní hnutí*

Trh s alkoholem, konkrétně s pivem a lihovinami, byl od středověku až do roku 1869 značně sešňorován tzv. propinačním právem, což znamenalo, že byl značně omezen až znemožněn vstup nových producentů výše zmíněného alkoholu do odvětví. Zákonem č. 55 z roku 1869 bylo v Čechách zrušeno „výhradné právo v jistém okršlku pivo vařiti a kořalku páliť i oboje prodávati“, na Moravě se tak stalo zákonem č. 23 a ve Slezsku zákonem č. 18 v témže roce,⁹⁵ opět je zde zřejmá výrazná neharmoničnost právních norem. Pro spotřebitele tyto kroky znamenaly nárůst kvality, pokles ceny a do značné míry rozšíření sortimentu, tedy alespoň z regionálního pohledu. Tím, že začaly vznikat větší společnosti používající technologie k prodloužení trvanlivosti, tak zejména pivo mohlo být převáženo na větší vzdálenosti, a bylo tedy dostupnější. U vína a lihovin tato omezení ohledně trvanlivosti neexistovala, v případě těchto nápojů totiž nehrozí bakteriální kontaminace, protože v porovnání s pivem víno a kořalka mají natolik vysoký obsah alkoholu, že se jedná o toxické prostředí pro bakterie. V uvedeném období se ale také ještě více homogenizoval produkt, pivovary totiž přecházely na technologii spodního kvašení, anebo byly rovnou rušeny. Posledním pivovarem, který přešel na tuto technologii, byl v roce 1884 pivovar v Krupce,⁹⁶ uzavřený pak po roce 1939.⁹⁷

Z výše uvedených důvodů započala produkce a spotřeba alkoholických nápojů narůstat, což s sebou přinášelo nemalé problémy v ekonomické a sociální oblasti. Nicméně žádný stát se nemohl stavět k alkoholu zcela odmítavě, což třeba uznal později i jeden z největších zarytých abstinentů Edvard Beneš: „K hospodářské stránce alkoholismu patří totiž také všechno státní a obecní hospodaření s daněmi a dávkami z alkoholu – zde padají na váhu celá sta milionů, jež státy z alkoholu čerpají a jež často bývají uváděna ve prospěch alkoholového konsumu.“⁹⁸

⁹⁴ BAYEROVÁ, Anna. *Žena lékařkou II*. Brno, 1907, s. 191.

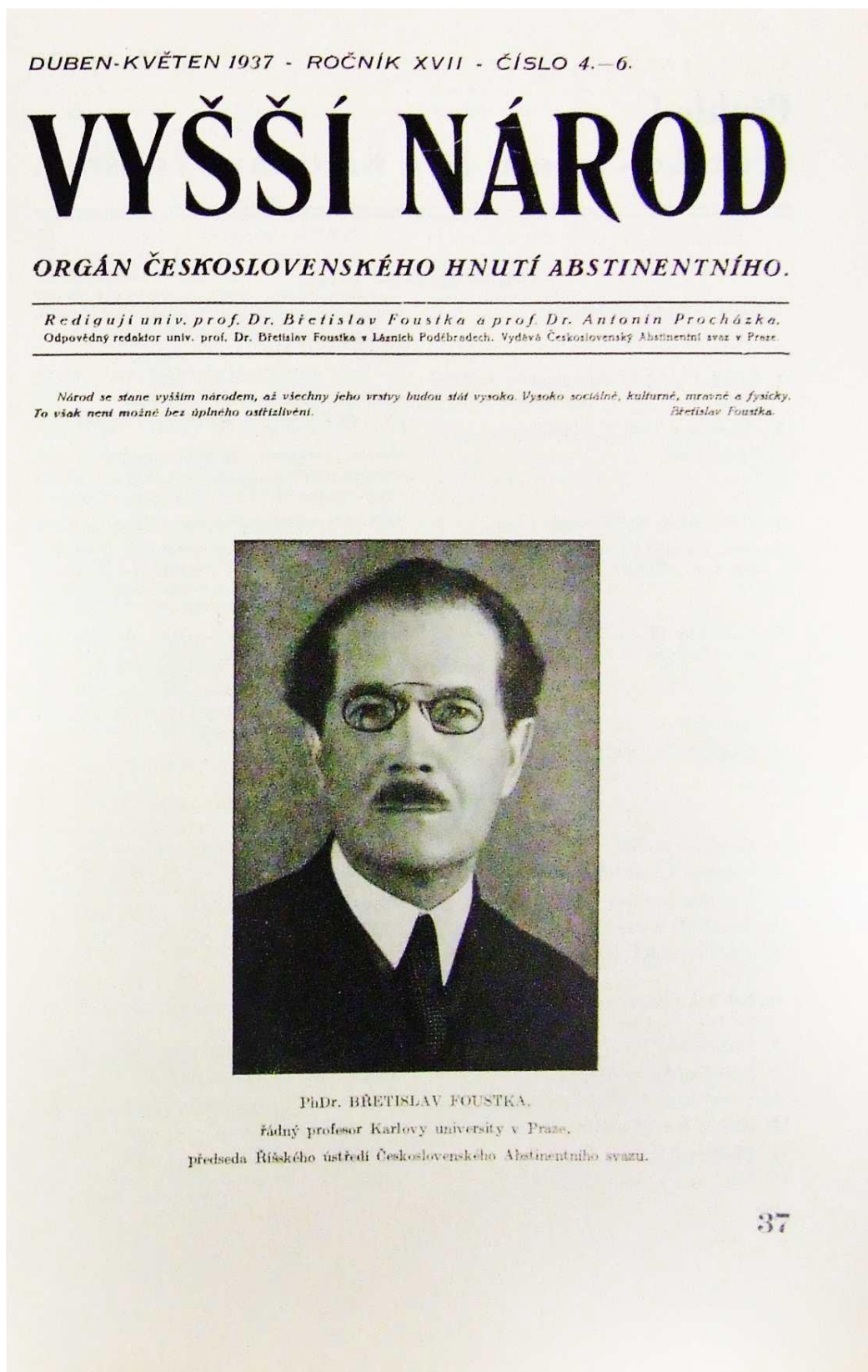
⁹⁵ SEDLÁČEK, Jaromír. *Zákaz čepovati cizí pivo v pravovárečných domech. (Příspěvek k teorii právnických osob.)*, Brno, 1930, s. 19.

⁹⁶ BASAŘOVÁ, Gabriela a kol. *Pivovarství*. Praha: Vysoká škola chemicko technologická, 2010, s. 100.

⁹⁷ LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*, Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006, s. 122.

⁹⁸ BENEŠ, Edvard. *Problém alkoholové výroby a abstinence*. Praha: Čs. abstinentní svaz, 1947, s. 61.

Obrázek 2: Časopis Vyšší národ: Titulní strana pravidelně vydávaného periodika Československého abstinentního svazu s fotografií jejího předsedy Břetislava Foustky

Zdroj: *Národní archiv*, fond MZa-TV, karton 509, inv. č. 2408, III/6/6/2.). Vyšší národ, 1937, r. 17, č. 4-6, s. 1.

Za první světové války samozřejmě pivovarský a lihovarský průmysl trpěl, nicméně ale rok 1920 přinesl změnu, s rostoucí nabídkou alkoholických nápojů stoupala také jejich konzumace.⁹⁹ Zpočátku tažení proti alkoholismu bylo spíše akademické, byl založen Československý abstinentní svaz, do jehož čela se postavil profesor¹⁰⁰ sociologie Břetislav Foustka.¹⁰¹

Nicméně tento svaz měl samozřejmě již na co navazovat. Například v Národní rakouské knihovně lze dohledat zmínku, že v Rakousku od roku 1884 působil Rakouský spolek proti pijáctví (Der österreichische Verein gegen Trunksucht), jehož zakladatelem a prvním prezidentem byl Dr. Max Ritter von Proskowetz.¹⁰² Sice hlubší informace o tomto spolku nejsou disponibilní, a tak lze usuzovat, že příliš aktivní činnosti zde nebylo vyvíjeno, dokonce sám Mareš ve svých pamětech uvádí, že jeho činnost se v říši nijak zvlášť neprojevovala.¹⁰³

Mareš za jistého průkopníka či zakladatele protialkoholního hnutí u nás v moderní organizační formě spolkové považuje poslance Říšské rady a druhého předsedu Sociální demokracie Josefa Hybše, který v roce 1900 založil v Brně první protialkoholní dělnický spolek abstinentů a údajně již pět let před ruskými soudruhy – bolševiky – organizoval u nás mohutný bojkot alkoholických nápojů dělnickou třídou.¹⁰⁴ Ostatně takové spolky bylo možno ustanovovat až od roku 1867, kdy byl přijat zákon O právě spolčovacím.¹⁰⁵ Mareš se pozastavuje s jakou rychlostí místodržitelství schválilo Hybešem vytvořené stanovy. Návrh stanov byl odeslán 28. března 1900 a již 2. dubna byly stanovy schváleny a potvrzeny.¹⁰⁶

První zmínka o Československém abstinenčním svazu je ze 6. 11. 1908 z článku nazvaném Organizace české protialkoholní práce. Uvádí se zde, že Zemský spolek proti alkoholismu se mění na Československý abstinenční svaz a že se do něho přihlašují Studentské hnutí abstinenční v Praze, protialkoholní odbory Ústředního spolku českých žen a Ženského klubu v Praze, sociálně demokratická organizace v Nuslích, Osvětové sdružení

⁹⁹ JANČÍK, Drahomír. „Pít či nepít – to jest, oč tu běží.“ Sřety příznivců a odpůrců abstinence v meziválečném Československu. *Historická sociologie*. 2014. r. 6, č. 1, s. 48. DOI 10.14712/23363525.2014.12.

¹⁰⁰ V některých pramenech z tohoto období je uváděn jako docent.

¹⁰¹ Národní listy. Praha: Julius Grégr, 25.12.1908, r. 48, č. 355, s. 5.

¹⁰² Österreichischen Nationalbibliothek. Jahrgang Wiener [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/annoshow?text=w1z%7C18840326%7Cx>.

¹⁰³ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentního Hnutí, II. část - Morava, strojopis, s. 4.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 4.

¹⁰⁵ Zákon o právě spolčovacím ze dne 15. listopadu 1867, č. 134/1867 ř. z.

¹⁰⁶ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentního Hnutí, II. část - Morava, strojopis, s. 5.

v Rokycanech, Abstinenční rodina Zájmy Všelidských v Plzni a volné sdružení abstinentů u Nové Kultury v Praze.¹⁰⁷

Obrázek 1: Příklad propagačního materiálu Čs. abstinentního svazu

Zdroj: *Archiv Národního muzea, fond Československý abstinentní svaz, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 33.*

V katolickém týdeníku *Čech* pak vyšel krátký článek s názvem *K organizaci české protialkoholní práce*, kde, již byly uvedeny další podrobnosti:

„Na II. českém protialkoholním sjezdu bylo ustanoveno zřídit Československý abstinenční svaz, jenž má organizovat veškerou českou protialkoholní práci a soustředit všechny jednotlivce i spolky, pokud se jí chtějí zúčastnit. Poněvadž zkušenosti ciziny ukazují, že je nejlepším prostředkem v boji proti alkoholismu úplná abstinence, je zřízen svaz na tomto základě. Tím však svaz nikterak nevyklučuje z práce abstinenty fakultativní t. j. ty, kdo požívají alkoholických nápojů toliko v případech výjimečných v malých dávkách a chtějí

¹⁰⁷ Čas. Praha: Jan Herben, 06.11.1908, r. 22, č. 306, s. 6.

*protialkoholní hnutí podporovati, nýbrž přijímá je za členy pomocné. – Ze spolků chce svaz organisovat nejen protialkoholní, ale i všechny ostatní, které mají na programu kulturní a sociální práci, chtějí se jakýmkoli způsobem protialkoholní činnosti účastnit. Všichni, kdo se jí chtějí jakýmkoliv způsobem účastnit, necht' se přihlásí na adresu: Československý abstinenci svaz, Praha II., Na Bojišti 3, hygienický ústav české univerzity.*¹⁰⁸

Tabulka 4: Spotřeba čistého alkoholu v l/hlavu

	1898- 1900	2016
Francie	21,25	12,6
Belgie	15,17	12,1
Švýcarsko	14,19	11,5
Itálie	13,77	7,5
Dánsko	12,83	10,4
Německo	10,76	13,4
Velká Británie	9,97	11,4
Rakousko-Uhersko/Česko	9,37	14,3
Švédsko	6,33	9,2
Nizozemsko	5,76	8,7
USA	5,68	9,8
Rusko	3,05	11,7
Norsko	2,9	7,5

Zdroj: Masaryk, T. G. (1922). *O alkoholismu*. Publikace přednášky přednesené v „Dělnickém domě“ na Vsetíně dne 11. září 1905. Brno: Pokorný a spol. v Brně, s. 3. a WORLD HEALTH ORGANISATION. Global status report on alcohol and health 2018. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/1151838/retrieve>.

Situace pro producenty a prodejce alkoholických nápojů, ať už vína, piva či kořalky, se začala poněkud komplikovat po vzniku samostatného Československa. Větší či menší odpůrci alkoholu totiž získali v poválečném Československu významnější podíl na politické moci, na prvním místě je třeba jmenovat Masaryka, i když ten patřil spíše mezi umírněné.

¹⁰⁸ Čech politický týdeník katolický. Praha: Antonín Schmitt, 25. 11, r. 33, č. 321, s. 4.

Ve své stati O alkoholismu uvádí: „*Alkohol je v pravém slova smyslu jed a nic jiného a působí jako každý jiný jed, ruší a ničí organismus. Ovšem, že si organismus může zvyknouti na jed a zvykne si na několikéré jedy, ale jed proto nepřestává býti jedem.*“¹⁰⁹ Je ale třeba dodat, že sám nebyl v této oblasti příliš aktivistickým prezidentem, jako příklad lze uvést návštěvu zástupců průmyslu u něj na Hradě v roce 1922. Členem delegace byl i jistý František Zvěřina, toho času ředitel Ochranného svazu pivovarů. Ten ve svém vystoupení přímo Masaryka požádal, aby svým vyhraněným názorem do schvalování tehdy přijímaného protialkoholního zákona nezasahoval, což také Masaryk (s úsměvem) slíbil a dodržel.¹¹⁰

Velice zajímavé názory na tuto problematiku měl Masarykův nejbližší politický spolupracovník Beneš, který doslova uvádí: „*Z uvedených důvodů se nám zdá, že dosti špatně rozumějí hospodářskému problému abstinence i alkoholismu ti, kdo zkoušejí všelijak nahradit výrobu alkoholu jinými výrobami, na př. tím, že chtějí použít surovin, ze kterých se vyrábí alkohol, k výrobě produktů jiných a chápou-li pak tyto pokusy jako skutečné a snad jediné řešení hospodářské stránky tohoto problému.*“¹¹¹ Je tedy zřejmé, že on celou problematiku alkoholu viděl v širších souvislostech a plně chápal i ekonomické důsledky. Coby člověk s mezinárodním rozhledem si nejspíše i plně uvědomoval značně negativní dopad proslulé prohibice ve Spojených státech amerických. Uvádí se třeba, že ve Spojených státech amerických mezi lety 1913 a 1928 vzrostla cena za galon kanadské whisky ze 14\$ na 85\$ stejného objemu a ale či piva pak z 1,75\$ na 6\$ – 10\$. Třeba v roce 1913 činila spotřeba piva na obyvatele 20,72 galonů (78,43 l). Je tedy zřejmé, že i pokud by spotřeba alkoholu dost poklesla, tak celkové výdaje obyvatelstva na alkohol by se zvýšily pěti až desetinásobně.¹¹²

Stát, který měl na počátku 20. století největší spotřebu čistého alkoholu (lihu) na obyvatele, byla dle Masaryka Francie se svými 21,25 litry, viz tabulka 4, která zobrazuje Masarykem uvedené země v období 1898 – 1900 a pro představu čtenáře je porovnává se skutečností roku 2016.

Škoda jen, že Masaryk v uvedené stati neuvádí zdroj, odkud čerpal a že o metodice se zmiňuje pouze okrajově, že se jedná „*na člověka litrů absolutního alkoholu, docela*

¹⁰⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *O ethice a alkoholismu*. Brno: Moravskoslezské zemské ústředí Československého abstinentního svazu, 1938, s. 15.

¹¹⁰ Zástupce pivovarství u presidenta republiky. *Kvas*. 1921/1922, č. 37, s. 363-366.

¹¹¹ BENEŠ, Edvard. *Problém alkoholové výroby a abstinence*. Praha: Čs. abstinentní svaz, 1947, s. 43.

¹¹² BOECKEL, Martin Michal. *Social and economic effects of prohibition. Editorial research reports*. 1928, č. 4.

*čistého, vypitého v různých nápojích.*¹¹³ Zřejmě se tak jedná o přepočítání na každého obyvatele včetně dětí, toto vysvětlení se nabízí i proto, že v uvedenou dobu vesměs ve státech neplatily věkové limity pro konzumaci alkoholu. Naproti tomu ale spotřeba za rok 2016 je převzatá ze statistiky Světové zdravotnické organizace a platí pouze pro populaci nad 15 let věku.

Masaryk ale ve své stati dále uvádí, že ve všech zemích přibývá pití piva a vína a ubývá pití kořalky,¹¹⁴ což lze přičíst tomu, že cena vína a piva se díky pokračující industrializaci relativně snižuje v porovnání s kořalkou, a to i díky transakčním nákladům, zejména nákladům na dopravu, které se pak do finální ceny lépe rozmělní.

Obecně začátek 20. století přál v mnoha zemích zavádění rozličných restrikcí na alkohol, zejména co se týká regulace jeho spotřeby, což bylo ještě podpořeno historickými souvislostmi první světové války. Třeba zdůvodněním platnosti zákona DORA ve Spojeném království bylo i to, aby se manželky vojáků bojujících na frontě neuchylovaly k individuálnímu pijáctví. Není rovněž bez zajímavosti, že zákon DORA se mnohem striktněji vynucoval v Irsku než v samotné Velké Británii.¹¹⁵ Po první světové válce pak tlak v řadě zemí na regulaci zpravidla ještě zesílil, výše je jako příklad uveden příklad Švédska, kde prohibice jen těsně neprošla.

Již na sklonku roku 1919 bylo v mladém Československu přijato vládní nařízení, jímž se zřizuje stálý poradní sbor pro boj proti alkoholismu při Ministerstvu veřejného zdravotnictví, nicméně v textu tohoto nařízení jsou pouze velice vágně uvedeny pravomoci, respektive se jedná pouze o poradní orgán.¹¹⁶ Kuriózní je, že ještě v roce 1929 tento poradní orgán nebyl svolán.¹¹⁷ Tento stálý poradní sbor pro boj proti alkoholismu se poprvé sešel až v roce 1936, tedy nějakých 16 let poté, co byl de iure založen nařízením č. 27/1919 ze dne 19. prosince 1919.¹¹⁸ Tehdy byl ministrem veřejného zdraví a tělesné výchovy Ludwig

¹¹³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *O alkoholismu*. Publikace přednášky přednesené v „Dělnickém domě“ na Vsetíně dne 11. září 1905. Brno: Pokorný a spol., 1908, s. 3.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 3.

¹¹⁵ TOWNSHED, Charles. Force, Law and the Irish Revolution, in: PASETA, Senia ed. *Uncertain Futures. Essays about the Irish Past for Roy Foster*. Oxford, 2016, s. 162.

¹¹⁶ Nařízení vlády republiky Československé, jímž se zřizuje stálý poradní sbor pro boj proti alkoholismu ze dne 19. prosince 1919, č. 27/1920 Sb. z. a n.

¹¹⁷ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentského Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 59.

¹¹⁸ ŘÍHA, Jirí. *Zdravotnická ročenka československá*. Praha: Piras, 1937, r. 9, s. 31.

Czech¹¹⁹ a není bez zajímavosti, že byl členem německé sociální demokracie¹²⁰, tedy byl ze stejné strany jako Holitscher.

V mladém Československu se v politických kruzích do čela protialkoholního hnutí dostává jistý Arnold Holitscher. Mezi lety 1920 – 1925 byl poslancem za německou sociální demokracii.¹²¹ Narodil se ve Vídni do židovské rodiny, nicméně v roce 1883 z židovské obce vystoupil.¹²² Krátce po svém zvolení v roce 1920 zasedal ve Výboru rozpočtovém a výboru sociálně-politickém, nicméně takřka celé své funkční období zasedal ve Výboru zdravotnickém (9. 7. 1920 – 14. 11. 1925). Z celkem 25 členů Výboru zdravotnického¹²³ je u čtyř poslanců zaznamenáno po jednom vystoupení v rozpravě o alkoholu (alkoholismu), byli to poslanci Augusta Rozsypalová,¹²⁴ Luisa Landová-Štychová,¹²⁵ Emil Kasík¹²⁶ a Ivan Hálek.¹²⁷ Leo Wenzel z téhož výboru navrhl 2 pozměňovací návrhy k osnově zákona o zákazu podávání alkoholických nápojů mladistvým a jednou promluvil v rozpravě o zákazu podávání alkoholických nápojů mladistvým.¹²⁸ Z Holitscherova pera vzešly tři návrhy na vydání protialkoholních zákonů, první byl o zákazu podávání alkoholických nápojů mladistvým (1921), druhý se týkal toho, aby stát poskytl prostředky na potírání alkoholismu (1921) a třetí o prodeji alkoholových nápojů v drobném a jejich výčepu (1924). Dále je autorem resoluce o zamezení alkoholismu a dále vystoupil v rozpravě o zákazu

¹¹⁹ VLÁDA České REPUBLIKY. Vláda Milana Hodži II. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/milan-hodza-2/prehled-ministru-24651/>.

¹²⁰ BARTOŠ, Josef, KOVÁŘOVÁ, Stanislava a TRAPL, Miloš. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 1995, s. 43.

¹²¹ Prager Presse. Praha: Orbis 6. 8. 1929, r. 9, č. 212, s. 5.

¹²² STAUDACHER, Anna L. "*...meldet den Austritt aus dem mosaischen Glauben*" 18000 Austritte aus dem Judentum in Wien, 1868-1914: Namen – Quellen – Daten. Lang: Frankfurt am Main, 2009, s. 264.

¹²³ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU České REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Poslanecká sněmovna Výbor zdravotnický Členové* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?org=295&id=390>.

¹²⁴ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU České REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Augusta Rozsypalová* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=3544&l=cz>.

¹²⁵ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU České REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Luisa Landová-Štychová* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=2483&l=cz>.

¹²⁶ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU České REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Emil Kasík* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=1989&l=cz>.

¹²⁷ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU České REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. MUDr. Ivan Hálek* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=1407&l=cz>.

¹²⁸ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU České REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Leo Wenzel* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=4582&l=cz>.

podávání alkoholických nápojů mladistvým (1922).¹²⁹ Je tedy zřejmé, že na tomto kolbišti byl velmi aktivní, zdaleka nejaktivnější z celého Výboru zdravotnického. Nicméně zpravidla býval ve svém boji osamocen, protože sektor alkoholických nápojů měl velice vlivnou a nejspíše i dobře placenou lobby. Není bez zajímavosti, že sám Holitscher byl v mládí alkoholikem¹³⁰ a rovněž byl synem sládků. Pak se stal členem řádu Dobrých templářů (obdobně jako Masaryk).¹³¹

Tento poslanec v roce 1921 navrhl zákon zakazující prodávání jakéhokoliv alkoholu osobám mladším 18 let a omezující prodej alkoholických nápojů při tanečních zábavách jen na pivo a víno.¹³² Tento návrh bezprecedentně zformoval alkoholní lobby, což zahrnovalo zejména producenty jakéhokoliv alkoholu a hostinské. Zejména pivo bylo při lobování u poslaneckých klubů a poslanců vykreslováno coby nápoj blahodárný, mající ba téměř léčebný účinek a mělo sloužit jako nápoj, který zejména na Slovensku mladistvým i dospělým nahradí tradiční pálenku.¹³³ Onen návrh zákona výslovně stanovoval odpovědnost vedoucího hostinského podniku za jeho dodržování. V případě nerespektování zákona měl být vedoucí citelně potrestán peněžními sankcemi, respektive vězením či dokonce odnětím výčepní koncese.¹³⁴ Poté, co byl tento zákon předán k posouzení Výboru zdravotnickému, tak byl někde i zpřísněn, třeba zákaz se měl vztahovat na rodiče i pěstouny.¹³⁵ Alkoholické nápoje neměly být prodávány dětem a mladistvým ani tehdy, byli-li vysláni rodiči, aby je přinesly k domácí konzumaci, neboť „*dítě nebo mládež, donáší-li nápoj z hostinské místnosti domů, upíjí cestou*“. Dohled nad dodržováním zákona by měla vykonávat nejen policie, nýbrž i nově zřízené kontrolní orgány z kvalifikovaných sil a (přitom) brán zřetel na stanovení sil ženských, ježto ženy snadněji se odříkají požívání alkoholu, což má nesporně určitý vliv na důslednost při konání dozoru.¹³⁶ Jančík (2015)

¹²⁹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925*. MUDr. Arnold Holitscher [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=1563>.

¹³⁰ PIRKENHAMMER. *Die Ärzte* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <http://www.pirkenhammer.de/geschichte/geschichte3.htm>.

¹³¹ JOZA, Petr. *Historie pivní lahve v Čechách*. Praha: Universum, 2019, s. 175.

¹³² Zákaz podávání alkoholických nápojů osobám mladším 18 roků. *Kvas*. Praha: Ant. St. Schmelzer, 1920, r. 48, č. 39, s. 336-337.

¹³³ Ochrana mladistvých před pijáctvím. *Kvas*. 1922, Praha: Ant. St. Schmelzer, r. 56, č. 9-10, s. 73-75.

¹³⁴ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Tisky, *Návrh na vydání zákona o zákazu podávání alkoholických nápojů mladistvým*. 21. 1. 1921.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Tisky, t. 2075 – Zpráva zdravotního výboru o návrhu poslanců Dr. Holitschera, Palmeto, Kirpalové a soudruhů, 12. 4. 1921.

tuto záležitost ve své studii nesprávně interpretuje, že ženský element tehdy tvořil téměř polovinu Výboru zdravotního, snad proto že se dospělo k uvedenému závěru, což ale nebyla pravda. Tehdy ve Výboru zdravotnickém bylo 21 mužů a pouze čtyři ženy – Irene Kirpal(ová), Luisa Landová-Štychová, Eliška Purkyňová a Augusta Rozsypalová¹³⁷, tedy 16 %. I tak se ale jednalo o výrazný nadprůměr, v tehdejší Poslanecké sněmovně bylo celkem 281 členů, z toho pouze 11 žen¹³⁸, tedy necelá 4 %.

Holitscherův návrh vyvolal bezmála zděšení u producentů a obchodníků s alkoholem, což se týkalo zejména hostinských. Ti měli v Poslanecké sněmovně svého zástupce Františka Petrovického (1874 – 1943), který tvrdě loboval za jejich zájmy. K roku 1909 se uvádí coby úředník živnostenské a obchodní komory.¹³⁹ K roku 1924 se uvádí, že byl generálním tajemníkem ústředních organizací československých hostinských,¹⁴⁰ pro rok 1928 se uvádí coby generální tajemník zemské jednoty hostinských.¹⁴¹ O Petrovickém se dokonce zmiňuje i Masarykův slovník naučný, který uvádí, že Petrovický byl organizátor československých hostinských.¹⁴² Pro rok 1939 se pak tato organizace uvádí coby Zemská jednota Společenstev hostinských a výčepníků a v předvečer vzniku Protektorátu Čechy a Morava sdružovala v Čechách bez odstoupeného pohraničí přibližně 24 000 členů,¹⁴³ což už je hodně velká a hlavně ekonomicky silná členská základna pro prosazení svých cílů politickou cestou.

Proti návrhu dokonce protialkoholní lobby pod vedením Petrovického svolala na počátek října roku 1921 do Prahy demonstraci.¹⁴⁴ Nicméně již v srpnu roku 1921 byl návrh zákona vrácen Zdravotnímu výboru k přepracování.¹⁴⁵ Tam teprve došlo ke změkčení některých pasáží, zejména pokud jde o věkový limit pro prodej alkoholických nápojů

¹³⁷ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Poslanecká sněmovna Výbor zdravotnický Členové* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?org=295&id=390>

¹³⁸ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Poslanci Členové* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=192&org=295>

¹³⁹ *Česká společenstva živnostenská v království Českém 1909*. Praha: nákl. V. 1910, s. 102.

¹⁴⁰ NASKE, Miloslav. *Národní shromáždění republiky Československé*. Jičín: Šmejc a spol., 1924, s. 141.

¹⁴¹ SENÁT a POSLANECKÁ SNĚMOVNA. *Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí*. Praha: předsednictvo Poslanecké sněmovny a Senátu, 1928, s. 1305.

¹⁴² *Masarykův slovník naučný lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, 5. díl N-Q*. Praha: Československý kompas, 1931, s. 664.

¹⁴³ *Národní archiv*, fond Hospodářská skupina hostinských živností, kart. 1, inv. č. 2. Zápis o valné hromadě 14. 3. 1939.

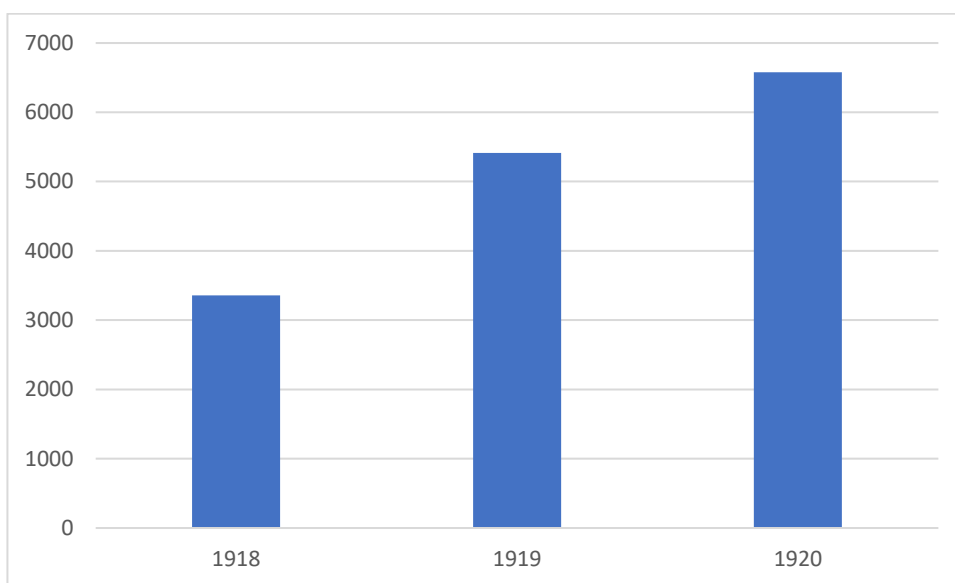
¹⁴⁴ JANČÍK, Drahomír. „Pít či nepít – to jest, oč tu běží.“ Střety příznivců a odpůrců abstinence v meziválečném Československu. *Historická sociologie*. 2014. r. 6, č. 1, s. 51.

DOI 10.14712/23363525.2014.12.

¹⁴⁵ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925. Stenoprotokoly. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 84. schůze ze dne 6. 8. 1921, bod 8.

a o domácí donášku kvašených nápojů nezletilými, na čemž měli zájem nejen hospodští, ale i stáčeči, respektive provozovatelé rozličných koloniálů. Konzumace piva a vína měla být dle tohoto přepracovaného návrhu zákona možná od 16 let věku, ostatní druhy alkoholu pak od 18 let. Donáška alkoholických nápojů dětmi se dle tohoto návrhu povolovala, a navíc byly významně sníženy tresty pro hostinské. Ustanovení ohledně nových kontrolních orgánů zcela vypadlo.

Graf 1: Výstav piva v českých zemích (tis. hl)

Zdroj: Pivovarský kalendář, 1921, Praha.

Graf 1 uvádí produkci piva v českých zemích v posledním roku války a v následujících dvou dalších letech, v roce 1919 vzrostla meziročně o plných 61 %, v roce 1920 pak o 22 %. Dlužno dodat, že na export toho příliš nešlo, protože došlo k rozpadu jednotného rakousko-uherského trhu, nicméně poměrně dost produkce se realizovalo na Slovensko, respektive na Podkarpatskou Rus.

Vraťme se ale ještě k prohibici v USA. I tehdejší tisk viděl vesměs pozitivně prohibici prosazenou ve Spojených státech amerických. „V Baltimore ku příkladu vzrostly za prvních deset dnů prohibice spořitelní vklady o 1 600 000 dolarů, v Denveru bylo za první rok prohibice vydáno 20.000 nových vkladních knížek. Po uzavření lokálů vzrostl v době jednoho týdne počet nákupů netušenou měrou. Hlavně límce, košile, ženské a dětské boty šly nápadně na odbyt - na důkaz na čem se šetřilo, aby tatík měl na svlažení hrdla. Těžko bylo po zavedení prohibice najmouti ženy k úklidu a praní, neboť nepropitý výdělek mužův stačil nyní k obživě rodiny. Obchod cukrovím stoupl o polovinu, máslo a sýra prodalo se o 100 %

více než dříve. Mlékárny prodaly o 42% více mléka. Požívání smetanové zmrzliny stoupl o 100%. Návštěva divadel a biografů zvýšila se o 54%. Zajímavo jest, že stoupl velmi počet odebíraných časopisů a obrázkových žurnálů.... Ještě dlouho budou hřmėti padající vody, ještě dlouho nezachycena bude se tříštiti na bezpečných cestách energie Mládí, ještě dlouho pivním potrubím a kohoutky destilačních strojů bude prchati síla národů, než budoucí člověk plně pochopí krásu čistého a účelného života. Amerika nesporně ukázala světu cestu za tímto ideálem.“¹⁴⁶ Škoda, že článek přesně dále neuvádí porovnání, s jakým obdobím došlo k nárůstu výše uvedených hodnot, nicméně uvedená čísla je nutno podrobit kritice hned ze dvou úhlů pohledu. Jednak po první světové válce obecně docházelo k hospodářskému oživení, tím pádem k růstu koupěschopnosti obyvatelstva a růstu agregátní poptávky a spotřeby. Dále pak je zarážející údaj, že mlékárny prodaly o 42 % více mléka, zde se dozajista nemohlo jednat o meziroční nárůst, protože navýšení produkce syrového mléka (mléčné suroviny) v zemědělství skokově není možné vzhledem k biologickému charakteru výroby. USDA uvádí, že mezi roky 1910 a 1920 došlo k nárůstu počtu dojnic o 14 %, stejný zdroj pak uvádí, že mezi roky 1920 a 1925 dokonce došlo k poklesu o 18 %.¹⁴⁷ Je zřejmé, že ono hodnocení je značně tendenční.

To ale neznamená, že by Národní listy, potažmo tehdejší masmédia obecně, byly stoupencem nějakých tvrdých restrikcí, potažmo úplné prohibice. „*Důsledky snah prohibistů zasáhly by kořen naší hospodářské, společenské i státní samostatnosti a nutí proto k obraně. Fanatictí abstinenti a stoupenci prohibice odůvodňují snahy své důvody a příklady, které ne-li vůbec, tady aspoň největší částí jsou nepravdivé, nevěcné, vyumělkované a přehnané: ojedinělé příklady zneužívání alkoholu generalisují a tím zdravý a jasný názor i úsudek lidu matou a pro své účele zneužívají. Příklad Severní Ameriky ukazuje, že dosažení celého jejich požadavku vedlo by v dalších důsledcích k rozvratu společnosti a hospodářským rozvratem ohrozilo by i státní samostatnost. Bohatá Severní Amerika těžce lituje své prohibice a hledá dnes již nápravu tohoto chybného kroku! V téže době má nový náš stát v nekonsolidovaných dosud poměrech hospodářských zákazem alkoholových nápojů hluboce zasáhnout do individuálních zvyků nejšířších vrstev lidových a ochudit je o miliardové příjmy, za něž nikde není náhrady. Zrušení občanské svobody a rozvrácení financí našich zničilo by také celý stát. Tisíce spořádaných živností a legie dělníků, úředníků a rodin na nich závislých, jsou prohibicí ohroženy a byly by dosažením cílů ožebračeny! A za cílem svým jde fanatická*

¹⁴⁶ Národní listy. Praha: Julius Grégr, 10. 8. 1921, r. 61, č. 218, s. 2.

¹⁴⁷ UNITED STATES DEPARTMENT OF AGRICULTURE. *United States Census of Agriculture: 1954*, s. 421.

*prohibice bez národohospodářského, demokratického a finančního svědomí jen proto, že hrstka výstředních abstinentů chce prosadit své teoretické i neudržitelné doktriny, které žádnými věcnými důvody dokázati se nedají!*¹⁴⁸, identický článek vyšel periodiku Moravská orlice¹⁴⁹ a periodiku Venkov.¹⁵⁰ Uvedený citát, stejně jako onen předchozí, lze chápat značně tendenčně a manipulativně, zaměřující se pouze na lidské pocity, než že by přinášel nějaká (nová) fakta. Snad nejnápadnější je to v případě, kdy se operuje se ztrátou státní samostatnosti, což je sice z hlediska historického kontextu racionálně pochopitelné, nicméně v tomto kontextu zcela bezpředmětné. Uvedený text vyšel tehdy v řadě periodik a je pod ním podepsán Svaz odborových sdružení na potírání výstředního abstinentismu.

Velice zajímavý, i když už poněkud starší článek k tomuto tématu vyšel v Národních listech v roce 1901. Článek uvádí, že město Lincoln v New Jersey zkrachovalo a že v dražbě budou prodány „*kostel, škola, úřední budovy městské a kromě toho 1500 domů*“, a to v důsledku toho, že městskou radu ovládly ženy díky zisku volebního práva a ty nechaly odstranit hospody z města, v důsledku toho „*mnoho mužů volilo dobrovolné vyhnanství*“, což vedlo k extrémnímu zadlužování města.¹⁵¹ Článek v obdobném duchu předtím vyšel v The New York Times, kde se ještě navíc uvádí, že vše nakonec bylo prodáno za 16 000 USD.¹⁵²

Československá vláda se v boji o alkoholové restrikce stavěla spíše pragmaticky a nikterak restrikce nepodporovala. Není rozhodně překvapením, že největší zájem na zachování spotřebitelsky liberálního statutu quo měla Agrární strana, protože produkce alkoholických nápojů je bezprostřední produkční článek po zemědělské prvovýrobě v celé výrobové vertikále. Znamý bojovník proti alkoholu Antonín Mareš k tomu velice sugestivně uvádí: „*Když se v říjnu 1918 Rakousko rozpadlo, čeští lihovarníci se ihned seskupili a zřídili si takovou ústřednu po vzoru Rakouska a nazvali ji Československou komisí lihovou. Jak se na to spěchalo, je vidno z toho, že byla ustavena pouhých deset dní po převratu. Socialistické strany se o to nestarali, neviděli do toho, netušili, jak obrovské zisky, které z toho vylíhnou, shrábnou pohotiví agrárníci. Jestli v Rakousku působil na kšefty s lihem polský žid Kranz, pak v Praze se jich ujal pražský žid Arnošt Berka, ředitel družstva hospodářských lihovarů. Z okruhu vídeňského korupčníka Kranze působil v Praze*

¹⁴⁸ Národní listy. Praha: Julius Grégr. 21. 2. 1922. r. 62, s. 3.

¹⁴⁹ Moravská orlice. Brno: František Uman. 24.2.1922, č. 45, s. 3.

¹⁵⁰ Venkov. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické. 21.02.1922, č. 44, s. 6.

¹⁵¹ Národní listy. Praha: Julius Grégr. 20. 7. 1901, č. 198, r. 41, s. 5.

¹⁵² The New York Times. TOWN OF LINCOLN SOLD AT AUCTION; It Was the Place in New Jersey That Had a Council of Women. 10. 7. 1911, s. 7

*předseda živnostenské banky Dr. Malínský, bývalý poslanec a želetavský statkář František Staněk, vedoucí osobnost agrární strany.*¹⁵³ Sám Staněk byl velice úspěšným politikem, v letech 1916 – 1918 byl ve Vídni předsedou Českého svazu, který v Říšském sněmu sdružoval všechny české poslance a rozhodně minimálně první rok svého působení se tento svaz nejevil protirakousky, respektive separatisticky. Nicméně v roce 1918 byl tento Český svaz již výrazně protirakouský. Sám Staněk pak byl v období po první světové válce postupně ministrem veřejných prací, pošt a telegrafů a dokonce i zemědělství.

V uvedených Marešových vzpomínkách je rovněž kuriózní, že stejně jako hodně dlouhou dobu předtím je lihovarnický průmysl nepříliš lichotivě spojován s židovskou populací. Berka byl skutečně hned po převratu jmenován ředitelem Družstva hospodářských lihovarů pro prodej lihu v Praze, od roku 1923 pak byl ředitelem Společnosti pro zpeněžení lihu a v roce 1919 se dokonce stal ředitelem Družstva hospodářských lihovarů.¹⁵⁴

Vinařství, pivovarství a lihovarství mělo vůbec velice pevnou organizační strukturu schopnou velice efektivně prosazovat své zájmy. Vedle výše uvedených organizací v odvětví lihovarství působily například Svaz Československých průmyslových lihovarů, Jednota Československých rafinérií lihu, Ochranný svaz hospodářských lihovarů soukromých v Praze, Lihovarnický spolek na Moravě¹⁵⁵ a řada dalších. V oboru dokonce od roku 1875 působila lihovarská škola Nydrlova, tato škola dostávala zemské a státní subvence a také ji sponzoroval Lihovarnický spolek v Praze.¹⁵⁶ Dalším významným subjektem v odvětví, který se ale netýkal jen lihovarství, byla Pojišťovna průmyslu kvasného, která fungovala minimálně od roku 1921 do roku 1945. Že nebyla úplně nevýznamnou, svědčí fakt, že v roce 1921 její roční prémiový příjem činil tři a čtvrt milionu korun a zaručovací (záruční) fondy ke konci tohoto roku dosáhly 3 144 290,80 Kč.¹⁵⁷

Boj o alkoholové restrikce na půdě Poslanecké sněmovny byl opravdu tuhý, a nutno dodat, že díky převaze levicových poslanců se prosazení nějakých protialkoholových restrikcí dalo očekávat, do té doby nebyly prakticky žádné. Ve volbách v roce 1920 do lavic v tehdejší Poslanecké sněmovně zasedlo celkem 18 politických subjektů a z celkem

¹⁵³ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentsního Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 28.

¹⁵⁴ BIBLIOGRAFICKÝ SLOVNÍK. BERKA Arnošt. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BERKA_Arno%C5%A1t_*25.3.1874.

¹⁵⁵ BERKA, Arnošt. *Lihovarský kalendář 1927 – 1928*. Praha: Družstvo hospodářských lihovarů, 1929.

¹⁵⁶ NOVOTNÝ, Gustav. *Hospodářské neboli zemědělské školství v českých zemích od konce osmnáctého do počátku dvacátého století*. In: RAŠTCOVÁ, Blanka, ed. *Sborník příspěvků z mezinárodní konference věnované památce Samuela Cambela*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2004, s. 249.

¹⁵⁷ Prospekt pro nadleňovací pensijní pojištění zaměstnanců průmyslu kvasného – Pojišťovna průmyslu kvasného. Praha: Pojišťovna průmyslu kvasného vz. sp. v Praze, s. 2.

281 poslanců jich bylo 151 ze spíše levicových stran. Detailní rozložení tehdejší Poslanecké sněmovny uvádí tabulka 5.

Tím, že návrh zákona nevzešel z pera tehdejší československé vlády, nýbrž z pera poslance, tak hlasování bylo různorodé napříč politickým spektrem a nic jako koaliční či opoziční jednota tehdy neexistovala. Schvalování tehdy probíhalo za úřadování již třetí povolební vlády, jíž vedl Edvard Beneš a měla jakýsi poloúřednický status.¹⁵⁸

Tabulka 5: Složení Poslanecké sněmovny po volbách v roce 1920

Název strany	Politické spektrum	Počet mandátů
Československá sociálně demokratická strana dělnická	Levice	74
Československá strana lidová	Pravice	21
Slovenská ľudová strana	Pravice	12
Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR	Levice	31
Republikánská strana československého venkova	Pravice	28
Československá strana socialistická	Levice	24
Československá národní demokracie	Pravice	19
Německá nacionální strana	Pravice	12
Německá národně socialistická strana dělnická	Pravice	3
Slovenská národní a rolnická strana	Pravice	12
Německý svaz zemědělců	Pravice	11
Německá křesťansko-sociální strana lidová	Levice	10
Maďarsko-německá křesťansko-sociální strana	Levice	5
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	Pravice	6
Maďarsko-německá sociálně demokratická strana	Levice	4
Německá strana svobodomyšlná	Pravice	5
Socialistická strana československého lidu pracujících	Levice	3
Maďarská zemská strana maloroľnícká a zeměděľská	Pravice	1

Zdroj: *Statistická příručka republiky Československé*, Praha: Státní úřad statistický, 1920, s. 102.¹⁵⁹

¹⁵⁸ INFORMAČNÍ CENTRUM VLÁDY. Benešova vláda. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/benesova-vlada-61788/>.

¹⁵⁹ Rozdělení na pravici a levici je subjektivním názorem autora.

Dle dochovaných stenoprotokolů se na plénu Poslanecké sněmovny začal zákon projednávat dne 17. 1. 1922 a do debaty se přihlásilo celkem deset poslanců horujících pro zákon (z toho čtyři ženy - Malá, Sychravová, Landová-Štychová, Rozsypalová) a jeden odpůrce horující proti zákonu. Tím byl Karel Anděl, který byl zvolený za Československou živnostensko-obchodnickou stranu středostavovskou. V jeho poměrně obsáhlém projevu nenechal na zákoně nit suchou. Velice ostře nejprve napadl, že kontrolu nad dodržováním zákona by mimo orgánů policejních měly mít i důvěryhodné osoby z občanstva, následně pak logicky zkritizoval, že tyto osoby budou muset být placené a budou tedy k udávání motivované, což by pak nejvíce dopadlo právě na ty nejmenší živnostníky, protože na větší si netroufnou.

Z hlediska alkoholové lobby lze toto považovat spíše za úspěch, protože řada zemí prosadila mnohem tvrdší restrikce v čele se Spojenými státy americkými. Protialkoholnímu lobby notně hrál do karet i rostoucí trend produkce a spotřeby alkoholu, což ale bylo vzhledem k zotavujícímu se poválečnému hospodářství dosti pochopitelné. Dále pak poslanec Anděl doslovně uvádí velice trefný příměr: *„Myslelo by se, že na příklad i vegetariáni jsou důslední abstinenti. Kol. Votruba může mně dosvědčiti, když jsme byli v Banjaluce na své cestě v Bosně, že navštívili jsme tam klášter trapistů. Jest to přísný a úctyhodný řád, to jsou mniši, kteří pracují celý den, nepožívají masa, ale když jsme tam přišli, viděli jsme, že pijí k svačině pivo z vlastního pivovaru. Abstinenti říknou, že jim jest také pivo nezdravé, že jest to neřest.“*¹⁶⁰ Slovenský poslanec a lékař Ivan Hálek za Slovenskou národní a rolnickou stranu v následném projevu připojil řadu statistik; například uvedl, že v roce 1920 byl výstav piva v Československu 5,7 mil hl oproti 3,5 mil hl v roce 1919, což ale označil k zamyšlení.¹⁶¹ Ve svém projevu, obdobně jako řada dalších, zcela abstrahoval o přirozeně postupující poválečné obnovy hospodářství. Poněkud svérázně k předloze přistoupil poslanec Othmar Kallina, který na začátku své řeči nejprve uvedl, že je abstinentem od své mladosti, nikoliv teprve od 10 nebo 20 let a následně celý návrh zákona podrobil ostré kritice, že je nedostatečný, plný výjimek a je příliš byrokratický a že bude lepší ho zamítnout a že do příštího státního rozpočtu bude lepší vyčlenit 10 milionů Kč a ty užít na podporu těch domácích korporací, jež se zabývají potíráním pijáctví a vysvětlováním škodlivých účinků alkoholu na tělo lidské.¹⁶² Těžko hodnotit, jestli toto vše opravdu myslel vážně, nicméně jeho protinávrh nebyl schválen pouze těsně v poměru 77:67.

¹⁶⁰ Citace Anděl.

¹⁶¹ Citace Hálek.

¹⁶² Citace Kallina.

Celkem se ale sešlo šest pozměňovacích návrhů. Oproti návrhu tak bylo přijato několik pozměňovacích návrhů. Pro pivo a víno byla nakonec stanovena hranice 16 let, i když byl i návrh toto posunout na 14 let, jako je tomu dnes v případě Rakouska a Německa, tam ovšem musí být dohled rodičů. Dále bylo prosazeno, že zodpovědnost za porušování nenesou jen hostinští, nýbrž i zaměstnanci a také rodiče a pěstouni. Rovněž byly zmírněny pokuty za porušování, u živnostníků takto porušujících sice zůstala horní hranice 10.000 korun, nicméně bylo prosazeno, že před prvním potrestáním bude dána úřední výstraha. Naopak neprošlo třeba z regulace zcela vyjmout ovocné víno.¹⁶³ Údajně řada poslanců odešla během hlasování ze sálu, protože byli vázání rozhodnutím poslaneckých klubů, Mareš uvádí, že jedním z nich byl básník Viktor Dyk. Doslovně uvádí, že „*jako národně demokratický poslanec byl vázán stranou hlasovat proti, a tak raději odešel.*“¹⁶⁴ Kuriózní rovněž je, že ve volebním období 1920 – 1925 ze všech 379 schůzí Poslanecké sněmovny pouze tři se protáhly do dvou dní, a zrovna toto byla jedna z nich.¹⁶⁵

Další boje mezi stoupenci abstinence na straně jedné a alkoholovou lobby na straně druhé probíhaly i nadále po přijetí tohoto zákona, který byl účinný od dubna 1922, jednalo se o zákon 86/1922.¹⁶⁶ Není bez zajímavosti, že prováděcí nařízení č. 174 ze 13. června 1922 uvádí, že nápoje, obsahující nejvýše 0,5 % vol. alkoholu, nepovažují se za alkoholní nápoje.¹⁶⁷ Československo tak bylo jednou z prvních zemí, které tuto hranici zavedly a která se později ve světě stala normou. Nicméně těsně po únorovém převratu tato hranice byla v Československu na několik desetiletí zmírněna a posunuta na 0,75 %.¹⁶⁸

Až do konce první republiky se zde nic významného v legislativní oblasti nestalo. Okruh kolem poslance Hollitschera ale tak úplně na vavřínech neusnul. Z pera Holitschera, Deutsche a Tauba v roce 1924 vzešel návrh zákona o prodeji alkoholových nápojů v drobném a jejich výčepu. Poslance Holitschera zřejmě napadla možnost neregulovat trh s alkoholem skrze poptávku, nýbrž skrze nabídku, respektive se snažil prosadit její silnou regulaci. Dle tohoto návrhu měl být omezen prodej lihovin v drobném na maximální objem 20 litrů a u kvašených alkoholických nápojů na 100 litrů, což nepochybně muselo všechny

¹⁶³ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925. Stenoprotokoly. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 110. schůze ze dne 16. a 17. 12. 1921.

¹⁶⁴ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentsního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 35.

¹⁶⁵ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925. Stenoprotokoly. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky.

¹⁶⁶ Zákon, kterým se omezuje podávání alkoholických nápojů ze dne 17. února 1922, č. 86/1922 Sb. z. a n.

¹⁶⁷ Nařízení vlády republiky Československé, jímž provádí se zákon ze dne 17. února 1922, č. 86 Sb. z. a n., kterým se omezuje podávání alkoholických nápojů ze dne 13. června 1922, č. 174/1922 Sb. z. a n.

¹⁶⁸ Zákon o potírání alkoholismu ze dne 15. dubna 1948, č. 87/1948 Sb.

články výrobní vertikály k smrti vyděsit a u tehdejšího ministra financí Bohdana Bečky toto muselo budit minimálně velké rozpaky. V návrhu zákona dále byla možnost vyhlašování referend obcemi za zrušení místních výčepních koncesí. Beze zbytku všechny koncese na prodej alkoholu měly být omezeny lhůtou 20 let trvání a platnost těchto licencí by nebylo možno obnovit. V případě dědictví by tato licence automaticky zanikala, to samé se týkalo pronájmu. Holitscher byl dokonce ve svém počínání natolik důsledný, že se toto mělo týkat i bonbonů s likérovou náplní. Velké úsilí rovněž věnoval nádražním restauracím, těm chtěl rovnou zakázat prodej alkoholu 3 měsíce po nabytí účinnosti svého zákona. Zajímavá, nicméně velice kontroverzní je i důvodová zpráva, kde si autoři dali velkou práci s vyjmenováním, kde všude prohibice je uvedena do praxe či kde se v brzké době chystá, autoři se zaměřovali zejména na vyspělé státy, aby dodali textu patřičnou vážnost. Například u Kanady ale jejich tvrzení nekoresponduje s realitou, uvádějí, že v sedmi z devíti kanadských provincií se uplatňuje prohibice, „*jen dvě ještě ponechávají obchod s alkoholem (Quebec a Britská Kolumbie)*“.¹⁶⁹ Fakticky v Quebecu byla prohibice uzákoněna v roce 1919, nicméně ještě tentýž rok pod tlakem veřejnosti byla zrušena a Britská Kolumbie zrušila prohibici v roce 1921. K roku 1924, kdy tento návrh zákona byl předložen, platila prohibice pouze v pěti provinciích, po roce 1930 tento zákaz zbyl už jen na Ostrově prince Edwarda, kde zákaz padnul v roce 1948.¹⁷⁰ Ironií osudu se ale zpravodajem k tomuto návrhu zákona (tisku) stal František Petrovický, který dozajista velice dobře sledoval volební preference, a tím pádem se celou záležitostí snažil oddalovat. Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR ve volbách roku 1925 namísto předchozích 31 poslanců jich získala pouze 17, relativní oslabení bylo ale ještě silnější, protože počet členů Poslanecké sněmovny vzrostl z 281 na 300 poslanců.¹⁷¹ Nejhlásitější stoupenec prohibice Arnold Holitscher tak z Poslanecké sněmovny vypadl. Nicméně zcela identický návrh zákona poslali znovu do Poslanecké sněmovny Blatná (Blatny) a Taub v roce 1926,¹⁷² a to včetně nezměněné důvodové zprávy, která tak už byla o to více neaktuální. V Kanadě mezitím třeba v roce 1925 zrušila prohibici provincie Saskačevan.¹⁷³

¹⁶⁹ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925. Návrh zákona o prodeji alkoholových nápojů v drobném a jejich výčepu, tisk 4669, 4. června 1924.

¹⁷⁰ THE CANADIAN ENCYCLOPEDIA. Prohibition in Canada. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/prohibition>.

¹⁷¹ *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1928, s. 260.

¹⁷² NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925. Návrh zákona o prodeji alkoholových nápojů v drobném a jejich výčepu, tisk 220, 23. března 1926.

¹⁷³ THE CANADIAN ENCYCLOPEDIA. Prohibition in Canada. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/prohibition>.

V roce 1925 komunistický senátor reprezentující maďarskou národnostní menšinu na Slovensku MUDr. Sándor Herz navrhnul pomocí rezoluce tyto tři body:

„1. samostatného rozhodování obcí o výrobě a prodeji lihových nápojů,

2. použití IV% stát. příjmů ze zdanění lihových nápojů ku stavbě nemocnic a sanatorií,

3. přidělení 1% stát. příjmů ze zdanění lihových nápojů protialkoholickým spolkům v RČS k účelům propagandy.“¹⁷⁴ Dle Mareše se ale při parlamentních volbách v roce 1925 tento návrh založil a na projednávání se nikdy nedostalo.¹⁷⁵

Po vypadnutí Holitschera z Poslanecké sněmovny tak protialkoholní tažení na tuzemské politické scéně značně opadlo, nicméně rozhodně neustalo. Třeba tehdejší ministr zahraničí a budoucí prezident Edvard Beneš na půdě Společnosti národů aktivně podporoval finský návrh, aby Společnost národů zřídila k otázce alkoholismu zvláštní komisi, a aby bojovala proti dovozu alkoholu do zemí, kde je jeho prodej omezen.¹⁷⁶

Holitscher se ještě dokázal do vysoké politiky vrátit, když se v roce 1929 stal senátorem, kterým setrval až do roku 1935. Jeho zájem ve věci alkoholu už ale významně opadl, dle dostupných dokumentů se podílel na interpelaci, která se týkala alkoholu, jen jednou, a to ještě ke všemu pouze okrajově. Dne 9. října 1930 interpeloval tehdejšího ministra pošt a telegrafů Emila Frankeho ve věci podporování zájmů pivovarského kapitálu Radiojournalem.¹⁷⁷ Dle Mareše se interpelace týkala zjevné podpory zájmů pivovarníků prováděnou v rozhlase. Holitscher podal důkazy, jak brněnský vysílač v roce 1929 byl postaven do služeb pivovarské reklamy, zatímco zdravotní přednášky byly odmítány nebo seškrtávány. Údajně měla být odmítnuta slavná Masarykova přednáška z roku 1905 k dělníkům, místo ní byla zařazena hra s chvalozpěvem na plzeňské pivo. Holitscher dále ve své interpelaci neopomněl podotknout, že ani rakouský cenzor Masarykovy přednášky nezakazoval.¹⁷⁸

¹⁷⁴ SENÁT PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. HERZ Sándor, MUDr. Resoluce k předloze o platových poměrech stát. obec. (městských) a obvod. lékařů (t. 148) stran sestátnění lékařů. 33, 24. VI. 1926; 930, II. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: https://senat.cz/informace/z_historie/tisky/2vo/rejstrik/jmenny/hc.htm.

¹⁷⁵ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentsního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 43.

¹⁷⁶ Ministr Dr. Beneš podporuje snahy protialkoholní! *Kvas*. Praha: Ant. St. Schmelzer, 1926/1927, r. 56, č. 9-10, s. 73-75.

¹⁷⁷ SENÁT NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ ČSR. Senátní interpelace sen. dr Holitschera a soudr. na pana ministra pošt stran podporování zájmů pivovarského kapitálu Radiojournalem. senátní tisk 277/7, 4., ze dne 9. 10. 1930.

¹⁷⁸ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentsního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 57.

Poslankyně Fanni Blatný, poslanec Franz Kaufmann a další z Německé sociálně demokratické strany dělnické v ČSR podali návrh na nežalovatelnost pohledávek z prodeje alkoholových nápojů jakéhokoliv druhu v drobném prodeji (dluhy za pití), pokud přesahují 50 Kč.¹⁷⁹ Nicméně zůstalo pouze u podání návrhu, vzhledem k tomu, že lze předpokládat, že se o tomto návrhu na plénu ani nedebatovalo, tak je zřejmé, že návrh zákona neprošel přes sněmovní výbor/výbory. Jednalo by se totiž o obrovský zásah do svobody podnikání, což jde ostře proti filozofii pravicových stran.

Poměrně velkou pozornost vzbudila přednáška prof. Jana Šatavy (1878 – 1938), byl profesorem kvasné chemie. Ten byl požádán českými pivovarníky, respektive Spolkem pro průmysl pivovarský, aby promluvil o pivu jako nápoji, který není nebezpečný při požívání a proti kterému by neměli abstinenti bojovat.¹⁸⁰ Přednáška se konala dne 15. května 1923 a sám Šatava následně tuto přednášku vydal tiskem jako brožuru, která čítala celkem 24 stránek. Vzhledem k tomu, že byl profesorem kvasné chemie a mykologie,¹⁸¹ tak jeho pohled na alkoholické nápoje a zejména na pivo byl veskrze pozitivní. Hned v Úvodu doslovně uvádí: *„Vyhovuji rád tomuto přání, neboť vidím sám z každodenní zkušenosti, jak naši lidé jsou agitací abstinentistickou často zmateni ve svých názorech na požívání piva: vidí sice, že jejich otcové i dědové při mírném požívání piva zůstali zdraví a svěží do vysokého věku, sami také pivo pijí, nemohouce se ve své správě životní tak snadno bez něho obejít; čtouce však co chvíli, že alkohol v pivě obsažený je prudký jed a že pivo pije se jen proto, aby se jím lidé opijeli, ztrácejí důvěru ve zkušenost svou i svých předků - ačkoli i věda čím dále tím častěji dává právě zkušenosti vůdčí slovo v otázkách denní výživy - i začínají se dívat i na mírné požívání piva jako na slabost, za kterou třeba se stydět, ne-li před veřejnosti, tedy aspoň před svým mravním nitrem.“*¹⁸² Mareš k tomu uvádí, že protialkoholní časopis Vyšší národ v několika článcích na Šatavovy vývody reagoval a vyvrátil je.¹⁸³ Zajímavým příspěvkem v Šatavově přednášce je jeho poukázání na skutečnost, že zatímco ve vodě mohou být choroboplodné zárodky, u piva tomu tak nikdy být nemůže. Doslovně pak uvádí: *„Víme dobře, jak často zejména pitím*

¹⁷⁹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ ČSR. Sněmovní tisk 884 ze dne 15. 12. 1930.

¹⁸⁰ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 44.

¹⁸¹ LANGHANS. Šatava, Jan. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné

z: <http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/name/%C5%A1/satava/1551/>.

¹⁸² ŠATAVA, Jan. Pivo a hnutí abstinenční. Praha: Československý Kompas, 1923, s. 3.

¹⁸³ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 44.

*závadné vody se rozšiřuje tyfus. U piva, v němž nejen vařením, ale i dlouhým kvašením všechny ev. tam přítomné choroboplodné zárodky zanikaly, tohoto nebezpečí nikdy není; také se ukázalo při různých epidemiích, ku př. v Hamburku a v Oděse, že osoby pijící pivo byly uchráněny, i když nákaza okolo nich nejvíce řádila.*¹⁸⁴

Pivo ale samozřejmě pro svůj relativně malý obsah alkoholu nikdy zcela v ohnisku zájmu rozličných protialkoholních zájmů nestálo, tím byla kořalka. Již výše zmiňovaný časopis Vyšší národ uvádí o lihovinách provolání: „*Je to nápoj rozvratný. Rozvraty rodin, rozvraty mravní, zkáza hospodářství, chudoba, bída, potupa, žaláře, smrt, to jsou průvody té „vody života“*“ a dále uvádí: „*Proti velkému zlu musí být politika velkého činu*“.¹⁸⁵

Jak už bylo uvedeno výše, tak už volební zákon 75/1919 Sb. z. a n. zakazoval prodej alkoholu den před volbami a v den voleb, nicméně v den voleb jen do skončení voleb. Zákon č. 123/1920 toto mírně zpřísnil; v den voleb až do jeho skončení se alkohol nesměl prodávat vůbec. Zákon č. 330/1920 týkající se ovšem pouze voleb do obecních zastupitelstev toto zakazoval den před volbou od 14. hodiny a v den voleb ještě hodinu po skončení. Zákon č. 126/1927 toto možná trochu kosmeticky protahoval na dvě hodiny po uzavření volebních místností. Každé další volby toto bylo akorát novelizováno, nicméně tento zákaz byl vlastně automaticky přejímán, někdy v mírné úpravě, a to až do roku 1928, kdy bezmála došlo k jeho výraznému zmírnění. V letech 1926 – 1929 byla u moci třetí Švehlova vláda¹⁸⁶, které se přezdívalo vláda panské koalice a nepochybně se jednalo o vůbec nejstabilnější prvorepublikovou vládu, jedinou, kterou lze nazvat ryze pravicovou s jasně vyjasněnými společnými idejemi. Politická situace první republiky byla často ovlivňována vypjatým nacionalismem, ať už německým, slovenským či někdy i maďarským, nicméně tato vláda tímto neduhem (patrně jako jediná) netrpěla. Vládní koalici tvořily tyto strany:

- i. Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu (13,7 %),
- ii. Československá strana lidová (9,7 %),
- iii. Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská (4 %),
- iv. Německý svaz zemědělců (8 %),
- v. Německá křesťansko-sociální strana lidová (4,4 %).¹⁸⁷

¹⁸⁴ ŠATAVA, Jan. Pivo a hnutí abstinenční. Praha: Československý Kompas, 1923, s. 10.

¹⁸⁵ Vyšší národ. Praha: Československý abstinentní svaz. 1922, r. 1, č. 9 – 10, s. 2.

¹⁸⁶ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Antonína Švehly III. (12.10.1926 - 01.02.1929). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-3/prehled-ministru-24658/>.

¹⁸⁷ Procenta v závorkách uvádějí volební výsledek ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1925.

Tato vláda celkem bez problémů zcela prosadila skrze obě komory zrušení zákazu prodeje alkoholu den před volbami. V den voleb zákaz měl platit dvě hodiny po skončení voleb. Je ale zajímavé, že ať už na půdě Poslanecké sněmovny, tak na půdě Senátu řečnili politici zejména na téma nutnosti abstinence a vlivu alkoholu na lidské zdraví, než že by se vyjadřovali k původnímu důvodu těchto restrikcí. Tím bylo minimalizovat snahy o kupčení s hlasy voličů. Jedním z mála, kdo vyzdvihoval tento aspekt, byl senátor František Veselý, výslovně ve své řeči poukazyval na chudé regiony Slovenska a Podkarpatské Rusi. Z ekonomického hlediska měl ve svém vystoupení zcela zásadní informaci. Doslovně uvádí: „Vážení pánové, když se mluvilo o milionových škodách v živnosti hostinské, ty lze vypočísti. To se může přibližně spočítati. Naši statistikové vypočetli, že se u nás za alkoholické nápoje utratí ročně 5 miliard Kč, to je denně asi 15 milionů Kč. Vážení senáte! Člověk, který národohospodářsky myslí, který hospodaří a má svědomí, jistě užasne, že dovedeme utratiti za věc, která je zbytečná, která je přepychem a slouží jenom k podráždění nervů nebo k zábavě, 15 milionů Kč denně.“¹⁸⁸ Pro rok 1928 je uváděna průměrná mzda v ČSR ve výši 700 Kč¹⁸⁹ a třeba takové pivo stálo v roce 1929 zhruba 1,50 Kč.¹⁹⁰ Při počtu necelých 14 mil obyvatel v tehdejší Československu to tedy znamenalo, že každý obyvatel denně v průměru za alkoholické nápoje utratil asi 1,1 Kčs, měsíčně pak 33 Kč, což by značilo, že podíl výdajů na alkoholické nápoje byl zhruba 4,7 %, což rozhodně nelze považovat za nijak extrémní hodnotu.

Zákon byl tedy oběma komorami bez problémů přijat, nicméně ho vetoval Masaryk. Vrátil ho Národnímu shromáždění se slovy: „Vracím zákon Národnímu shromáždění z těchto důvodů: Úplné zrušení zákazu čepovati, podávati a prodávati nápoje obsahující alkohol v den před volbou pokládám za nevhodné. Poměry nezměnily se od roku 1919, tím méně od roku 1927 tak, že by uvolněné podávání lihovin nemohlo působiti nepříznivě na výsledek voleb. Kromě toho administrativně působilo by jistě značné obtíže zabránit, aby se čepování, podávání a prodávání alkoholických nápojů, na ten den povolené, neprotáhlo přes 12. hodinu noční, tedy na sám den voleb.“¹⁹¹ Dobový tisk toto víceméně přivítal, třeba Lidové

¹⁸⁸ SENÁT PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. Historické senátní tisky z 2. volebního období 7. zasedání – stenoprotokoly. 2. volební období 1925 - 1929 Stenoprotokoly, 7. zasedání. 157. schůze ze dne 20. listopadu 1928. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z:

https://senat.cz/informace/z_historie/tisky/2vo/schuze-7zas.php?ke_dni=10.09.2021&O=13.

¹⁸⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 - 1938) I.: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 - 1929)*. Praha: Libri. 2003. s. 433.

¹⁹⁰ *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1930, s. 140.

¹⁹¹ SENÁT NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. PŘIPOMÍNKY pana presidenta republiky k vrácenému zákonu ze dne 20. listopadu 1928, kterým se mění dosavadní ustanovení o zákazu čepovati, podávati

noviny uvedly, že prezident poprvé projevuje zásadně nesouhlas, protože o tomto byly již při projednávání v Parlamentě vysloveny vážné pochybnosti.¹⁹²

Protialkoholní lobby toto považovala za svůj velký úspěch, což z dnešního pohledu působí spíše kuriózně, protože tato restrikce měla případný vliv na lidské zdraví zcela nicotný. Dokonce Československý abstinentský svaz prezidentovi dopisem poděloval a ten pak byl otištěn v jeho periodiku Vyšší národ.¹⁹³

Národní listy dne 16. února oznámily, že poslanec Petrovický podal obdobný návrh, nicméně bylo to pouze představitelům politické osmy, což vesměs byli reprezentanti oné panské koalice.¹⁹⁴ Do Poslanecké sněmovny se tento návrh dostal až v dalším volebním období dne 12. prosince 1929.¹⁹⁵

Velkou iniciativu v totálním prolomení této volební prohibice projevil poslanec František Pechman (1873 – 1947), který byl poslancem deset let (1925 – 1935) a rozhodně není překvapivé, že byl poslancem za Živnostenskou stranu,¹⁹⁶ respektive Živnostensko-obchodnickou stranu středostavovskou. Ve svém prvním funkčním období podal pouze šest pozměňovacích návrhů a zrovna první z nich ze dne 19. 2. 1926 se týkal právě prolomení této restrikce.¹⁹⁷ Mareš k tomu uvádí, že v březnu 1926 poslal Abstinentský svaz proti tomuto protest všem poslaneckým klubům.¹⁹⁸ O totéž se Pechman snažil i později, není bez zajímavosti, že tak činil společně s poslancem Petrovickým, jak je zřejmé ze senátních dokumentů.¹⁹⁹

Prohibice na den před volbami a v den voleb byla potvrzena zákonem č. 58/1935, což pak převzal i zákon č. 67/1946.

Nicméně třeba i na opačné straně, rozuměno straně aktivních spotřebitelů alkoholu, došlo k jisté mobilizaci. Mareš například uvádí, že Spolek proti abstinenci svolal (zřejmě

a prodávati nápoje obsahující alkohol v den před volbou a v den volby do Národního shromáždění, do obcí, do zemských a okresních zastupitelstev (tisk sen. 775) ze dne 20. prosince 1928.

¹⁹² Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 30. 12. 1928, r. 36. č. 658, s. 2.

¹⁹³ Vyšší národ. Praha: Československý abstinentský svaz. 1929, r. 8. č. 1, s. 5.

¹⁹⁴ Národní listy. Praha: Julius Grégr. 16. 2. 1929. r. 69. č. 40. s. 2.

¹⁹⁵ POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. Sněmovní tisk 67/1929 ze dne 12. prosince 1929.

¹⁹⁶ SENÁT a POSLANECKÁ SNĚMOVNA. *Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí*. Praha: předsednictvo Poslanecké sněmovny a Senátu, 1928, s. 1152.

¹⁹⁷ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. František Pechman. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=3173&org=293>.

¹⁹⁸ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentského Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 47.

¹⁹⁹ SENÁT PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. Senát Národního shromáždění R. Čs. r. 1928. Tisk 775. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné

z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/2vo/tisky/T0775_00.htm.

v roce 1923) do Prahy protiabstinentní sjezd, kterého se zúčastnili Poláci. Organizovat ho měl představitel tehdejší pražské bohémy František Sauer. Mareš doslovně uvádí, že když je od Rozvařilů na Poříčí vyhodili pro rušení zábavy, přešlo se do „Klisny“ oblíbené Sauerovy hospody a pozdě v noci byli všichni účastníci „pod obraz“.²⁰⁰

Obrázek 3: Jeden z mnoha vtípů na výstřední abstinentismus

Zdroj: Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 2. 6. 1922, r. 30. č. 274, s. 7.

²⁰⁰ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentního Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 40.

Sauer vůbec dokázal pomocí alkoholu ovlivňovat i společenské dění. Dle svých vzpomínek v roce 1920 při příležitosti 500 let od bitvy na Vítkově dostal společně s Jaroslavem Haškem nápad, že by bylo dobré provést její rekonstrukci,²⁰¹ tu pak dokonce zastřešil sám první československý ministr národní obrany Václav Klofáč.²⁰² Nikdo ale nechtěl představovat Křižáky, Sauer nakonec přemluvil zejména dělníky z žižkovské Kapslovny, kterou v roce 1825 nechali postavit francouzští podnikatelé Sellier a Bellot na výrobu munice. V roce 1915 tuto továrnu zakoupila rakouská zbrojovka Steyr.²⁰³ Ti se i vzhledem k horkému počasí od rána posilňovali alkoholem, a nakonec díky své aktivitě nad husity zvítězili.²⁰⁴

Lidový deník ve svém vydání dne 16. června 1928 přinesl zajímavou leč velice stručnou zprávu, že v Československu bude založena protiprohibiční liga. Ve stručné zprávě se uvádí, že Československo dosud obdobnou organizaci nemá, jak tomu bývá v jiných státech a do Prahy se kvůli tomu dokonce odebral vicepresident svazu těchto organizací samotný výrobce likérů Conitreau a měl jednat se svazem obchodníků vínem a s pěstiteli révy.²⁰⁵ Není moc jasné, jak tato snaha dopadla, nicméně 27. – 30. června 1929 se konal v Kodani mezinárodní sjezd protiprohibiční ligy a hlavním mluvčím tam byl prof. Julius Stoklasa, který byl mimo jiné spoluzakladatelem Československé akademie zemědělských věd.²⁰⁶ Následující sjezd protiprohibiční ligy v roce 1930 se konal v Budapešti, tam se ale spíše řešila problematika rozličných alkoholních monopolů.²⁰⁷

Zejména od levicových kruhů často zaznívaly požadavky jakýmkoliv způsobem nadměrně zdanit sektor produkce alkoholu a bylo takřka jedno, zdali by to mělo být pomocí přímých či nepřímých daní. V roce 1931 se toto úsilí zintenzivnilo, neboť Národní banka v roce 1931 vydala přehled o výnosnosti akcií. Nejlepší ziskovost měly podniky stavebních hmot (22,7 %) a na druhém místě i přes postupující hospodářskou krizi se umístily pivovary se ziskovostí 18,6 %. Lihovary své zisky obratně kryly.²⁰⁸ Pivovar Staropramen se v roce

²⁰¹ Duch času Nedělní list Svornosti. Chicago: A. Geringer. 15. 3. 1936, r. 58, č. 5, s. 389–392.

²⁰² PRAŽSKÝ DENÍK. Nepovedená bitva i stržení sloupu. Žižkovský bohém Sauer se zapsal do dějin. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://prazsky.denik.cz/pribeh-prazana/zizkovsky-bohem-franta-haban-sauer-se-komunismu-nedozil-20190326.html?cast=1>.

²⁰³ SELLIER A BELLOT. Historie. [online]. [cit. 25-05-2015]. Dostupné z: <http://www.sellier-bellot.cz/firma/historie/>.

²⁰⁴ HRUBÝ, Jan. 100 let Švejka: Kým byl ve skutečnosti nadporučík Lukáš, tajný fyzl Bretschneider nebo sapér Vodička?. *Reflex*. 18.3.2021, s. 11.

²⁰⁵ Večer lidový deník. Praha: Roln. tiskárna, 16. 6. 1928, r. 15, č. 141, s. 4.

²⁰⁶ Národní listy. Praha: Julius Grégr, 5. 4. 1936, r. 76, č. 95, s. 3.

²⁰⁷ Pokrokový obzor. Brno: Družstvo Moravský legionář, 9. 8. 1930, r. 11, č. 32-33, s. 8.

²⁰⁸ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentsního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 60.

1932 stal národní jedničkou, předběhl do té doby neotřesitelný Měšťanský pivovar v Plzni, a to i přes to, že díky hospodářské krizi výstav všech pivovarů klesal.²⁰⁹ Smíchovský pivovar v roce 1933 vyplácel dividendu ve výši 65 %.²¹⁰

Nicméně úbytek pivovarů byl markantní, zatímco ještě v hospodářském roce 1919/1920 bylo funkčních 585 pivovarů, v roce 1935 bylo funkčních už jen 403 pivovarů.²¹¹ Ve spolupráci s Ústředním svazem československých pivovarů byla prosazena kontingentní smlouva. Každému pivovaru z referenčního období 1930 – 1933 bylo stanoveno referenční množství, tzv. kontingent. V případě, že dotyčný pivovar kontingent překročil, tak měl platit poplatek pivovarům, které produkovaly pod stanovenou kvótu.²¹² O něco později se ke smlouvě na nátlak vlády připojil i Smíchovský pivovar.²¹³ Mareš mylně uvádí, že na kompenzaci dosáhly pivovary, které nevyrobily 10 000 hl piva ročně, což není pravda.²¹⁴

4.3 Lihovarské lobby, monopol a kartel

Po vzniku samostatného Československa se lihovarská lobby velice dobře zorientovala v nových podmínkách, a tak pokračoval s jistými obměnami i nadále státní lihovarský monopol. Nicméně lihovarníci se snažili o to, aby bezmála absolutní kontrolu nad tímto sektorem převzali oni sami, prozatím byl systém kontrolovaný státem. Pravděpodobně kdyby nebylo tragické smrti ministra financí Aloise Rašína, tak by se jim to nikdy nepodařilo. Alois Rašín coby dvojnásobný ministr financí prosazoval striktní rozpočtovou politiku,²¹⁵ rovněž se snažil všemožně posílit nově vzniklou československou

²⁰⁹ MINAŘÍK, Martin. Smíchovskou desítkou na pozici pivovarské jedničky. Karel Dimmer mladší (1856–1932). In: JANČÍK, Drahomír a ŠTOLLEOVÁ, Barbora ed. *Pivo, zbraně i tvarůžky: podnikatelé meziválečného Československa ve víru konjunktur a krizí*. Praha: Maxdorf, 2014, s. 293.

²¹⁰ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentského Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 61.

²¹¹ MINAŘÍK, Martin. *Státní hospodářský plán v poválečném Československu. Produkce a spotřeba piva v letech 1945–1961*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav hospodářských a sociálních dějin. Vedoucí disertační práce Eduard Kubů. s. 38. Dostupné také z <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/119684>.

²¹² *Státní oblastní archiv Praha*, fond Ústřední svaz československých pivovarů, kart. č. 1, Kontingentní smlouva československých pivovarů.

²¹³ SOAP, fond Akcionářský pivovar na Smíchově 1869–1945 (1948), kart. č. 5, inv. č. 5., Protokoly ze schůzí správní rady, zápis z 12. února 1936.

²¹⁴ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentského Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 62.

²¹⁵ KOLDEROVÁ, Jitka, SOJKA a Milan, HAVEL, Jan. *Teorie peněz*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. s. 244.

měnu, což také vedlo k obrovské deflaci. Mezi lety 1921 a 1924 klesaly spotřebitelské ceny v průměru o 15 % ročně,²¹⁶ nicméně monetární aspekty nejsou cílem této studie.

Lihovarský sektor byl na korupci jako magnet. Kubata uvádí, že v roce 1936 se výrobní cena litru lihu pohybovala kolem 4 Kč, prodejní cena ve velkém je 37,50 Kč a v malém 40 Kč,²¹⁷ patrně tím mínil maloobchodní ceny. Dále uvádí, že v uvedeném období byla konsumní daň 25 Kč za jeden litr, to sice není úplně pravda, dle tehdy platného zákona byla 23 Kč,²¹⁸ nicméně to nic nemění na situaci, že i přes velké daňové zatížení, a tedy markantní příjem pro státní rozpočet producenti stále dosahovali značné rentability. Pokud spotřební daň zahrneme do výrobních nákladů, tak rentabilita výrobních nákladů²¹⁹ je rovných 48 %, tomu se žádný jiný sektor nemůže dlouhodobě vyrovnat.

Konsumní daň z lihu skutečně pro rozpočet znamenala vydatný příjem. Poslanec Remeš ve své řeči při projednávání daně v roce 1932 uvedl, že z konzumního lihu má státní pokladna 420 mil Kč a dále stát získává dalších 8 Kč z každého litru pitného lihu, což reprezentuje ročně 213 mil Kč, dohromady pak 633 mil Kč. Dále uvádí, že byly doby, kdy státní pokladna dostávala z lihu ročně bezmála miliardu korun.²²⁰ Onen pokles byl zejména způsoben poklesem spotřeby destilátů ve 30. letech.

Za Rakousko-Uherska fungoval lihový syndikát, který v roce 1915 prosadil skrze vládní nařízení, že bez předchozího povolení ministerstva financí nesmí zahájit výrobu žádný nový lihovar. V praxi to znamenalo zamezení vstupu do odvětví. Nejmocnějším lihovarským mužem tehdy v celém mocnářství byl Josef Kranz, vídeňská kavárna zesměšňovala tuto skutečnost vtipem, že v Rakousku nevládne Franz Josef nýbrž Kranz Josef. „*Za Františka Josefa to bylo zčásti pravda, zčásti vtip, pravdou se tento žert hrozil státi, když nastoupil císař Karel, neboť bylo všeobecně známo, že prozíravý Dr. Kranz byl jedním z financierů rodiny arcivévodkyně Zity, nové císařovny.*“²²¹ Tento lobbysta se výrazně znemožnil za války, když si chtěl pořídit šlechtický titul, byl nucen dokonce odstoupit z postu prezidenta správní rady Všeobecné depositní banky.²²² Chtěl se pak ještě

²¹⁶ VENCLOVSKÝ, František, JINDRA, Zdeněk, NOVOTNÝ, Jiří, PŮLPÁN, DVOŘÁK, Petr a LACINA, Vlastislav. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha: Bankovní institut, 1999. s. 219.

²¹⁷ KUBATA, Karel. *Politická historie lihu*, Praha: Fr. Borový, 1936. s. 8.

²¹⁸ Zákon, jímž se mění některá ustanovení o dani z lihu ze dne 7. června 1932, č. 86/1932 Sb. z. a n.

²¹⁹ Vzoreček pro výpočet rentability výrobních nákladů je uveden v metodice.

²²⁰ Právo lidu časopis hájící zájmy dělníků, maloživnostníků a rolníků. *Jak rozumět lihovým zákonům: Instruktivní řeč soudr. Remeše v Poslanecké sněmovně*. 20. 5. 1932, r. 41, č. 119.

²²¹ Přítomnost. Praha: František Borový, 19. 8. 1936, r. 13, č. 33, s. 514.

²²² Večer lidový deník. Praha: Roľn. tiskárna, 10.3.1917, ročník 4, číslo 57, s. 3.

i uchytit v nové československé republice, ale už kvůli tomu, že neuměl česky, se mu to nepodařilo.

Řízení výroby, prodej lihu a stanovení jeho cen řídila Československá komise lihová.²²³ Obdobná komise také existovala pro cukr a pivo, nicméně to fungovalo jen do konce řízeného (válečného) hospodářství v roce 1921. Štefan doslovně uvádí, že „Československá pivovarská komise v Praze má za účel stejnoměrné opatření pivovarů československých surovinami a potřebami pivovarskými, jakož i provedení průmyslu pivovarského se týkajících opatření.“²²⁴ „Komise lihová pečuje o úhradu spotřeby lihu v území československého státu a jest pomocným orgánem veřejné správy státní. Komise sestává ze zástupců průmyslu lihovarnického, ze zástupců spotřebitelů, vlády, zemědělství a obchodní a živnostenské komory.“²²⁵ Dle nařízení 29/1918 komise činí (vládě) návrhy ohledně ceny lihu.²²⁶ Československá lihová komise tedy byla jednotka zcela podřízená ministerstvu a její součástí byla tzv. Lihová prodejna, která zajišťovala distribuci. Jedním z ředitelů byl Arnošt Berka, který byl zároveň ředitelem Družstva hospodářských lihovarů.²²⁷ Lihovarníci se enormně snažili, aby tento ve své podstatě státní monopol mohli převzít a první úspěch zaznamenali již v roce 1920. V dotyčném Nařízení vlády se doslovně uvádí: „Činnost obchodní a obchodně finanční, již dosud obstarávalo prodejní oddělení Československé komise lihové, zvané "Lihová prodejna", pověří Československá komise lihová obchodní společnost, utvořenou výrobcí lihu, jež bude vybavena potřebným kapitálem provozovacím a zapsána do obchodního rejstříku.“²²⁸ V uvedeném nařízení dokonce je výslovně zakotveno, že zřízení případného nového lihovaru povoluje Ministerstvo financí poté, co si vyslechne Československou komisi lihovou. Post předsedy Svazu československých průmyslových lihovarů ve 20. letech zastával Rudolf Rolíček.²²⁹

Následně vzniká Jednota československých rafinerií lihu, ustavující schůze proběhla 27. února 1920²³⁰ a do jejího čela byl zvolen Josef Kubiček, který se krátce nato stal

²²³ BERANOVÁ, Magdalena a KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha, Libri, 2010, s. 344.

²²⁴ ŠTEFAN, Josef. *Státní účetnictví československé*. Brno: Barvič Novotný, 1925. Štefan, s. 75.

²²⁵ Tamtéž, s. 74.

²²⁶ Nařízení Národního výboru československého o zřízení Československé komise lihové ze dne 8. listopadu 1918, č. 29/1918 Sb. z. a n.

²²⁷ Čas. Praha: Jan Herben, 3. 9. 1922, r. 32, č. 206, s. 11.

²²⁸ Nařízení vlády republiky Československé o prozatímní úpravě poměrů průmyslu lihovarského a hospodaření lihem ze dne 7. května 1920, č. 355/1920 Sb. z. a n.

²²⁹ Národní listy. Praha: Julius Grégr, 9. 3. 1925, r. 65, č. 67, s. 3.

²³⁰ Národní listy. Praha: Julius Grégr, 3. 3. 1920, r. 60, č. 62, s. 6.

poslancem.²³¹ Jako společný cíl si tyto organizace vytkly zamezení uzákonění lihového (státního) monopolu a zdiskreditování (státní) Československé komise lihové.²³² Je na místě ještě doplnit celý lihovarský triumvirát; vedle Rolíčka a Kubíčka se nepochybně jednalo o mediálně tehdy nejzajímavější postavu Karla Práška, který byl vysoce postaveným agrárníkem. V roce 1911 bylo založeno Družstvo hospodářských lihovarů²³³ a dle Kubaty v roce 1920 umírá jeho předseda Jan Sedlák,²³⁴ nicméně dle matričního záznamu se tak stalo až v roce následujícím. Každopádně Jan Sedlák byl v minulosti jak poslanec Zemského sněmu, tak později i Říšského sněmu.²³⁵ Nicméně vzhledem k tomu, že těsně před vypuknutím níže uvedené Práškovy aféry se jiný člen Družstva Pretl dožadoval vysvětlení ohledně použití dispozičního fondu v roce 1920,²³⁶ tak lze očekávat, že Prášek se stal předsedou družstva ještě před smrtí Sedláka, tedy v roce 1920.

Každopádně v mladém Československu se rozhořel obrovský boj o kontrolu nad lihem; ani ne tak nad výrobou lihu, ale zejména boj o jeho distribuci. Od počátku bylo zcela zřejmé, že výrazná míra regulace zděděná po Rakousko-Uhersku, respektive válečné vázané hospodářství bude zachováno. Na jedné straně tedy byl stát, který spoléhal především na to, že nalezne spojence v lidech a institucích a na druhé straně to byla lihovarnická lobby opírající se o své mocné organizace, disponující velkými finančními prostředky.²³⁷ Lze uvést, že obecně levicové strany z podstaty své ideologie se snažily vysokou míru regulace zachovat a v jejích řadách bylo nejméně lihovarských lobbyistů. Naopak pravicové strany buď chtěly trh poněkud liberalizovat nebo se zde některé kruhy snažily vliv státu omezit ve svůj osobní prospěch. Jistou výjimkou snad byl jen poslanec Antonín Remeš²³⁸ za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou, který o sobě dal nejvíce slyšet při zamítávání senátního návrhu, který by umožnil ministrovi financí po dohodě s ministrem zemědělství a ministrem školství udělit výjimku při povolení zřízení nového hospodářského lihovaru zpracovávajícího jiné suroviny než brambory, jde-li o lihoar

²³¹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. Stenoprotokol z 1. schůze, 26. května 1920.

²³² KUBATA, Karel. *Politická historie lihu*, Praha: Fr. Borový, 1936. s. 23.

²³³ PROKEŠ, Antonín. *Krátký přehled československého zemědělství*. Praha: Minist. zemědělství ČSR, 1923, s. 45

²³⁴ KUBATA, Karel. *Politická historie lihu*, Praha: Fr. Borový, 1936. s. 25.

²³⁵ Národní politika. Praha: V. Nedoma. 17.5.1921, r. 39, č. 133, s. 4.

²³⁶ ČESKÁ TELEVIZE. o by se za Masaryka stát nemohlo!?. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1179258-se-za-masaryka-stat-nemohlo>.

²³⁷ KUBATA, Karel. *Politická historie lihu*, Praha: Fr. Borový, 1936. s. 25.

²³⁸ Poslancem Národního shromáždění byl v letech 1920 – 1939.

určený ku výzkumným nebo učebním účelům.²³⁹ Tento poslanec byl zpravodajem a naopak součástí zamítnutí tohoto návrhu v příslušném výboru byla rezoluce „*Vláda se vyzývá pokusnictví vysoké školy zemědělské, zejména v oboru lihovarnickém, vydatně podpořiti.*“ Dobové prameny k tomuto mlčí, zdali nějaký lihovar na tehdejší Vysoké škole zemědělské vzniknul, patrně se tak nestalo. Nicméně Kubata uvádí, že poslanci Remeš a Bubník se pozastavili při projednávání rozpočtu pro rok 1923 nad položkou Státní pokusný lihovar v Uhříněvsi. Nakonec se při kontrole na místě přišlo na to, že žádný takový lihovar neexistuje a tehdejší ministerský rada Bohuslav Hák z toho měl akorát ostudu.²⁴⁰ Hák měl být dle Kubaty zbaven postu ministerského rady, nicméně v seznamech Národního soudu z roku 1941 figuruje (stále nebo opětovně?) coby ministerský rada.²⁴¹

Kubata dále uvádí, že všechny tři mocné lihovarské organizace tvořily speciální dispoziční fondy, které byly následně používány při hájení zájmů lihovarského kartelu. Uvádí, že v případě Družstva hospodářských lihovarů se jedná o částku 6 mil Kč ročně, v případě Svazu průmyslových lihovarů 5 mil Kč ročně a v případě Jednoty rafinerií lihu přibližně 4 mil Kč.²⁴² Hodnoty lze považovat za reálné, obdobné hodnoty uvádějí i Zprávy o činnosti Ochranného svazu hospodářských lihovarů soukromých.²⁴³ S těmito dispozičními fondy mohli nakládat pouze předsedové jednotlivých organizací dle libosti, lze tak předpokládat, že finance byly určeny pro hájení zájmů lihovarníků, a to často za hranou zákona či etiky, historické prameny k tomuto nicméně scházejí.

Velice zajímavá je také cenotvorba v lihovarském sektoru; je na místě připomenout, že celou dobu se jednalo o vázané hospodářství. Cenu tak stanovovala Československá komise lihová, nicméně ta byla pod výrazným vlivem lihovarské lobby, jejím členem byl ten nemocnější muž – Karel Prášek. Z interních materiálů Ochranného svazu hospodářských lihovarů soukromých vyplývá, že lihovarníci v roce 1921 požadovali za hektolitr lihu pro hospodářské lihovary 1943 Kč a pro průmyslové lihovary o 25 % méně. Po kritice následně svůj požadavek snížili na průměrnou cenu 1540 Kč. Na nátlak poslance Remeše

²³⁹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. Sněmovní tisk č. 3354. Zpráva výboru rozpočtového a zemědělského o usnesení senátu k vládnímu návrhu zákona, kterým se doplňuje článek II. zákona ze dne 22. prosince 1920, čís. 687 Sb. z. a n., jímž se ruší nebo mění některá ustanovení zákona o dani z lihu (tisk 2548).

²⁴⁰ KUBATA, Karel. *Politická historie lihu*, Praha: Fr. Borový, 1936. s. 27.

²⁴¹ ARCHIV PRAŽSKÉHO HRADU. Seznamy. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/fondy_sbirky/ns01.pdf.

²⁴² KUBATA, Karel. *Politická historie lihu*, Praha: Fr. Borový, 1936. s. 29.

²⁴³ NA, fond Ochranný svaz hospodářských lihovarů soukromých, (1920) 1924 - 1941, kart. 9, inv. č. 15. Zpráva o činnosti Ochranného svazu hospodářských lihovarů soukromých v Praze v období 1925/1926 předložená druhé řádné valné hromadě, svolané na 15. května 1926, s. 12.

si Ministerstvo financí nechalo vytvořit nákladovou kalkulaci, která došla k závěru 880 Kč.²⁴⁴ Ostatně některé nákladové kalkulace lihovarů se dochovaly, například lihovar ve Štětkovicích pro kampaň 1932/1933 uvádí hrubý příjem ve výši 138 232 Kč a zisk ve výši 21 404 Kč²⁴⁵, což značí vynikající příjmovou rentabilitu ve výši přes 15 %. Škoda jen, že se neuvádí, jaká že byla celková výroba lihu. Nutno ještě podotknout, že uvedené hodnoty byly vykázány v období hospodářské krize.

Lobby bylo skutečně důkladné a z dnešního pohledu až úsměvné. Jak je zřejmé z archivních materiálů, toto se zintenzivňovalo zejména v období, kdy se vytvářely nějaké novelizující právní normy, přičemž v písemnostech adresovaným vysokým státním činitelům, zejména ministrům, nechybí oslovení „*Slovutný pane ministře*“²⁴⁶ či „*Ctěné průmyslové a obchodní komoře*“²⁴⁷.

Každopádně i pod tlakem lihovarnické lobby československá vláda dala souhlas ke zrušení Československé komise lihové; Kubata uvádí, že to bylo již před ukončením lihovarnické kampaně 1921/1922,²⁴⁸ nicméně příslušné nařízení bylo vydáno až v druhé polovině října 1922,²⁴⁹ kdy již běžela kampaň 1922/1923. Je velice obtížné soudit, co vlastně politické strany, respektive vláda zamýšlely za nový systém, obecně panovala shoda, že lihový monopol musí být zachován. Všichni byli přesvědčeni, že tak je to pro stát nejvýhodnější. Změna v řízení byla nutná, protože „*nejpodstatnějším předmětem likvidace měl být odprodej zbylých zásob lihových, které činily okrouhle 355 000 hektolitrů alkoholu*“, a to za cenu 530 Kč.“²⁵⁰ Tato cena byla výrazně nižší, než za kolik onen líh nakoupil stát, činila 1049 Kč,²⁵¹ takže stát na tomto nemalé prostředky tratil. V této přechodné době (kampani 1922/1923) řídilo trh s lihem Meziministerské komitě pro likvidaci Československé komise lihové.²⁵² Tři roky předtím si lihovarnické organizace založily soukromou Společnost pro zpeněžení lihu (s. r. o) v čele s Kubíčkem a všemožně prosazovaly, aby kontrolu nad lihovým monopolem převzala právě tato společnost.

²⁴⁴ NA, fond OSHLS, (1920) 1924 - 1941, kart. 11, inv. č. 17. Nákladová kalkulace.

²⁴⁵ NA, fond OSHLS, (1920) 1924 - 1941, kart. 11, inv. č. 17. Hospodářská kalkulace lihovaru ve Štětkovicích.

²⁴⁶ NA, fond OSHLS, (1920) 1924 - 1941, kart. 10, inv. č. 16. Dopis ministrovi týkající se nové úpravy hospodaření lihem, 16. března 1926.

²⁴⁷ NA, fond OSHLS, (1920) 1924 - 1941, kart. 10, inv. č. 16. Dopis průmyslové a obchodní komoře týkající se osnovy zákona o dani z lihu, nedatováno.

²⁴⁸ KUBATA, Karel. *Politická historie lihu*, Praha: Fr. Borový, 1936. s. 25.

²⁴⁹ Nařízení vlády republiky Československé, jímž se vzhledem k ukončení působnosti Československé komise lihové činí opatření pro přechodné hospodaření lihem v době, než provedena bude zákonná jeho úprava ze dne 19. října 1922, č. 300/1922 Sb. z. a n.

²⁵⁰ Národní listy. Praha: Julius Grégr, 6. 6. 1924, r. 64, č. 156, s. 1.

²⁵¹ Nová doba, Praha: František Unger, 17. 11. 1923, r. 29, č. 316, s. 1.

²⁵² *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1932, s. 124.

Lihovarnickému lobby hrálo do karet ono obrovské množství lihových zásob, a navíc se lihovarnická lobby zuby nehty bránila řízení celého sektoru formou zákona. Dokonce pro účel vzniku zákona byla po vzoru hlavních politických stran vytvořena tzv. Lihová pětka,²⁵³ nicméně když lihovarnici viděli, že jim obecně poslanci příliš nakloněni nejsou, tak zamezili jejímu dalšímu scházení se. Členové této Lihové pětky byli Alois Rašín z Československé národní demokracie, Antonín Remeš z Československé sociální demokracie, Josef Sajdl (v některých pramenech uváděn jako Seidl) z Československé strany socialistické, Josef Kubíček z Agrární strany a Josef Nezval z Československé strany lidové. Posledně jmenovaný byl starostou obce Jedovnice²⁵⁴, ostatní byli toho času všichni poslanci.

Nicméně následující události vzaly velký spád. Alois Rašín, jehož nedůvěřivost vůči lihovarníkům byla pověstná, umírá na začátku roku 1923 na následky na něj spáchaného atentátu a novým ministrem financí se stává Bohdan Bečka²⁵⁵, ostatně smrt Rašína měla paradoxně i za následek úplný pád Kubíčka. Ten byl tehdy předsedou krachující banky Bohemie a pokud by Rašín žil, tak by ji nejspíš zcela padnout nenechal, s předstihem byl již i informován. V důsledku toho byl Kubíček odvolán nebo rezignoval na všechny své veřejné funkce. Do popředí lihovarníků se tak dostal opatrnější Karel Prášek.

Výše uvedené velké zásoby lihu, smrt Rašína a extrémně silná lihovarnická lobby vedly k tomu, že vládním nařízením soukromá Společnost pro zpeněžení lihu se stala vykonavatelem státního monopolu.²⁵⁶ Dokonce se lihovarníkům podařilo to, že kartel byl zcela povinný a pokud by do něj někdo nevstoupil, tak by musel Společnosti pro zpeněžení lihu platit za každý vyrobený litr lihu pokutu ve výši 10 Kč.²⁵⁷ Žádný zákon tak nebyl přijat. Ono vládní nařízení bylo koncipováno na maximálně 5 let, dalším vládním nařízením bylo toto prodlouženo o další dva roky²⁵⁸, následně došlo k prodloužení o jeden rok²⁵⁹, následně dále o rok²⁶⁰, tedy do roku 1932. Až v tomto roce, tedy po plných deseti letech od vzniku

²⁵³ Český Lloyd, Praha: Leopold Schulz, 11. 3. 1922, r. 38, č. 20. s. 77.

²⁵⁴ Československý denník, 9. 3. 1922, r. 4, č. 58, s. 2.

²⁵⁵ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Antonína Švehly I. (07.10.1922-09.12.1925). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/prehled-ministru-24662/>.

²⁵⁶ Vládní nařízení, kterým se činí opatření pro přechodné hospodaření lihem ze dne 1. srpna 1923, č. 173/1923 Sb. z. a n.

²⁵⁷ Nová doba, Praha: František Unger, 17. 11. 1923, r. 29, č. 316, s. 1.

²⁵⁸ Vládní nařízení, kterým se "Společnost pro zpeněžení lihu, společnost s r. o. v Praze" pověřuje hospodařením lihem na další dobu ze dne 30. srpna 1928, č. 147/1928 Sb. z. a n.

²⁵⁹ Vládní nařízení, kterým se pověřuje "Společnost pro zpeněžení lihu, společnost s r. o. v Praze" dalším hospodařením lihem pod státní závěrou ze dne 30. srpna 1930, č. 121/1930 Sb. z. a n.

²⁶⁰ Vládní nařízení o další úpravě hospodaření lihem pod státní závěrou ze dne 9. července 1931, č. 139/1931 Sb. z. a n.

parlamentní Lihové pětky, byl přijatý zákon²⁶¹ s prováděcím nařízením²⁶², který alespoň částečně vrací kontrolu nad lihovým monopolem do rukou státu, nicméně Společnost pro zpeněžení lihu i nadále měla rozhodující vliv na fungování celého trhu. Ještě v roce 1937 týdeník Český západ hořekoval nad tímto stavem. Doslovně se zde uvádí „Agrární měšec, naplněný výnosy z lihového hospodářství, je již dostatečně plný, takže netřeba míti ohledy na tuto skupinu.“²⁶³

4.4 Lihová aféra

S alkoholem je také bytostně spjata jedna z největších korupčních kauz mladého Československa, vlastně možná zcela první velká korupční kauza. Vžil se pro ni název Lihová aféra, Aféra lihovarských peněz nebo Aféra lihovarských milionů.²⁶⁴ Jejím ústředním aktérem byl tehdejší předseda Senátu Karel Prášek. On sám byl významným členem Agrární strany a dalo by se říci, že se jistou dobu jednalo o muže číslo dvě hned po Švehlovi. Byl ministrem zemědělství jak v Kramářově vládě,²⁶⁵ tak i v první Tusarově vládě²⁶⁶ a druhé Tusarově vládě.²⁶⁷ Ve straně jednoznačně reprezentoval velkostatkářské křídlo. Po odchodu z vlády nebylo možné vlivného Práška nechat jen tak politicky padnout. Karel Prášek proto zasedl ve stopadesátičlenném Senátu. Ten tvořili převážně zasloužilí, méně bojovní či stranickému vedení nepohodlní politici. O jeho postavení nejlépe svědčí to, že hned v červenci 1920 byl zvolen předsedou Senátu.²⁶⁸ Prášek byl předsedou Družstva hospodářských lihovarů, stal se jím v roce 1920²⁶⁹ a všemocně za tuto organizaci v politice bojoval. Družstvo hospodářských lihovarů bylo tehdy státem schváleným monopolem na výrobu lihu z brambor a ten jako takový podléhal poměrně významné regulaci,

²⁶¹ Zákon, jímž se mění některá ustanovení o dani z lihu a upravuje hospodaření s lihem ze dne 7. června 1932, č. 86/1932 Sb. z. a n.

²⁶² Vládní nařízení, kterým se provádí zákon ze dne 7. června 1932, č. 86 Sb. z. a n., jímž se mění některá ustanovení o dani z lihu a upravuje hospodaření s lihem ze dne 22. července 1932, č. 128/1932 Sb. z. a n.

²⁶³ Český západ illustrovaný týdeník křesťansko-sociální. Plzeň: Ant. Havelka. 22. 1. 1937, r. 30, č. 4, s. 4.

²⁶⁴ Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně. 17. 12. 1923, r. 31, č. 630, s. 2.

²⁶⁵ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Karla Kramáře (14.11.1918 - 08.07.1919). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/karel-kramar/prehled-ministru-24667/>.

²⁶⁶ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Vlastimila Tusara I. (08.07.1919 - 25.05.1920). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/vlastimil-tusar-1/prehled-ministru-24666/>.

²⁶⁷ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Vlastimila Tusara II. (25.05.1920 - 15.09.1920). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/vlastimil-tusar-2/prehled-ministru-24665/>.

²⁶⁸ Lidové noviny. Praha: MAFRA. 5. 2. 2018, r. 126, č. 30, s. 20.

²⁶⁹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. Sněmovní tisk č. 4318. Naléhavá interpelace poslance Mikulíčka a soudruhů vládě o lihové aféře předsedy senátu Národního shromáždění Karla Práška. 23. 11. 1923.

toto družstvo bylo založeno v roce 1911.²⁷⁰ Založení nového lihovaru či rozšíření stávajícího podléhalo schválení Ministerstva financí.²⁷¹

Již na sklonku roku 1918 s platností od počátku roku 1919 bylo vydáno nařízení o stanovení nejvyšších cen rafinovaného a denaturovaného lihu, tuzemského rumu, výčepní kořalky, jakož i surového lihu.²⁷² Na sklonku roku 1923 naplno propukla tato aféra, když člen tohoto družstva Václav Pretl, majitel panství v Čemíně u Plzně, poukázal na to, že předseda družstva Karel Prášek a ředitel družstva Arnošt Berka použili z dispozičního fondu družstva 10 000 000 Kč k podplácení socialistických stran, aby neblokovali nárůst úřední ceny lihu. Pretl byl z družstva hned při první příležitosti, tedy 16. prosince, vyloučen.²⁷³ Nicméně aféra výrazně nabobtnala, mluvilo se pak dokonce o úplatcích ve výši 30 000 000 Kč a stamilionových dodatečných příjmech pro lihovarníky.²⁷⁴ Časopis *Přítomnost* označil tuto aféru za „*nejošklivější vřed, který během 5 let samostatnosti zohyzdil náš politický život.*“²⁷⁵ Masaryk Práška následně coby třetího nejvyššího ústavního činitele nepozval na novoroční oběd a navíc začalo na něj vyplouvat, že za války rakouské policii udával české vlastence.²⁷⁶ Začátkem února 1924 Prášek rezignoval na svůj post předsedy Senátu.²⁷⁷ Předsednictvo Agrární strany vyzvalo Práška, aby se vzdal mandátu a protože tak neučinil, tak 5. ledna 1925 byl ze strany vyloučen a pozbyl dle tehdejších zákonů senátorského mandátu. Nicméně Prášek se ještě zcela nehodlal vzdát. V září téhož roku se konal ustavující sjezd stoupenců Práška a ten se stal předsedou nově vzniklé Československé strany agrární a konservativní.²⁷⁸ Tato strana v následných volbách získala 38 327 hlasů,²⁷⁹

²⁷⁰ PROKEŠ, Antonín. *Krátký přehled československého zemědělství*. Praha: Minist. zemědělství ČSR, 1923, s. 117.

²⁷¹ Nařízení vlády republiky Československé o prozatímní úpravě poměrů průmyslu lihovarského a hospodaření lihem ze dne 7. května 1920, 355/1920 Sb. z. a n.

²⁷² Nařízení ministerstva financí ve shodě s ministerstvem pro zásobování lidu o stanovení nejvyšších cen rafinovaného a denaturovaného lihu, tuzemského rumu, výčepní kořalky, jakož i surového lihu ze dne 30. prosince 1918, č. 1/1919 Sb. z. a n.

²⁷³ Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 17. 12. 1923, r. 31, č. 630, s. 2.

²⁷⁴ POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. Sněmovní tisk č. 4318. Naléhavá interpelace poslance Mikulíčka a soudruhů vládě o lihové aféře předsedy senátu Národního shromáždění Karla Práška. 23. 11. 1923.

²⁷⁵ Přítomnost. Praha: František Borový, 24. 1. 1924, r. 1, č. 2, s. 28.

²⁷⁶ ČECHUROVÁ, Jana – HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: To by se za Masaryka stát nemohlo!? In: Historie.cs. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1179258-se-za-masaryka-stat-nemohlo>.

²⁷⁷ PRAŽSKÝ DENÍK.CZ. Z pražského podsvětí. Prvorepublikový kmoťr zpronevěřil desítky milionů. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: https://prazsky.denik.cz/zpravy_region/prvorepublikovy-kmotr-zproneveril-desitky-milionu-karel-prasek-20200103.html.

²⁷⁸ SENÁT a POSLANECKÁ SNĚMOVNA. *Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí*. Praha: předsednictvo Poslanecké sněmovny a Senátu, 1928, s. 1315.

²⁷⁹ BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda, 2006. s. 399.

jiné zdroje uvádějí že ani ne 30 000 hlasů,²⁸⁰ a do Poslanecké sněmovny se tak vůbec nedostala.

Přímým důsledkem této aféry byl tzv. Lex Prášek, tedy přijetí zákona o inkompatibilitě,²⁸¹ který zakazoval předsedům obou komor být členem představenstva anebo správní rady výdělečných společností. Tento zákon nabyl platnosti a účinnosti ve stejný den 18. června 1924, takže je zřejmé, že po něm byla veliká poptávka.

Ostatně jistým způsobem se této problematice při svém zcela prvním parlamentním projevu dne 21. prosince 1929 dotknul i Klement Gottwald, kde doslovně řekl, že *„Odsuzujete do kriminálů dělníka, který ukradl housku, ale celá vaše vládní společnost je složena ze stran, které stát okradly o miliardy a miliardy na špiritusu, na válečných půjčkách, na zbyřácích na dodávkách a na všem možném.“*²⁸² Na jiném místě svého projevu pak pronesl patrně jeho nejslavnější pasáž: *„A my, my jsme stranou československého proletariátu a naším nejvyšším revolučním štábem je skutečně Moskva. A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutit krk.“*²⁸³

4.5 Boj proti alkoholu na dalších frontách

Nicméně veskrze pozitivně lze vnímat ono protialkoholní obrození ve vztahu k léčbě lidí závislých na alkoholu. První zařízení tohoto druhu v tehdejších zemích Koruny české bylo ve Velkých Kunčicích. Bylo založeno v roce 1911 a prvním ředitelem se stal Bedřich Konařík.²⁸⁴ Ten tři roky předtím vydal publikaci s názvem *Léčebna pro alkoholiky* a v jedné pasáži si poněkud humorně pokládá otázku: *Kam s ním?*²⁸⁵ *„Do blázince se nehodí, do nemocnice nesmí, do káznice ho přece nedáme, na polepšovnu je starý! Co s ubožákem?“*²⁸⁶ Z uvedeného vyplývá, že byl mnohem více nad věcí než řada tehdejších radikálních protialkoholních aktivistů. V žádném případě totiž nevolal po zavření putyk či omezení nebo zákazu výroby lihovin. Argumentoval, že nejde jen o lihoviny, ale i pivo, víno a likéry. Dle něj řešením není ani zákaz výroby nebo prodeje alkoholu, neboť bude

²⁸⁰ COOPSTORY - DĚJINY DRUŽSTEVNICTVÍ CZ. Lihová aféra. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/coopstorya/dejiny-druzstevni-asociace-ceske-republiky/afery/lihova-afera>.

²⁸¹ Zákon o inkompatibilitě (neslučitelnosti) ze dne 18. června 1924, č. 144/1924 Sb. z. a n.

²⁸² NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1929-1935 POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Stenoprotokoly. 7. Schůze, 21. 12. 1929, s. 13 -17.

²⁸³ Tamtéž

²⁸⁴ ŠEJVL, Jaroslav a MIOVSKÝ, Michal. Nejstarší specializované lůžkové zařízení pro léčbu závislosti na alkoholu na historickém území Čech a Moravy: případová studie protialkoholní léčebny ve Velkých Kunčicích (1911–1915). *Adiktologie*. 2017, r. 17, č. 2, s. 138.

²⁸⁵ Míni tím alkoholika.

²⁸⁶ KONAŘÍK, Bedřich. *Léčebna pro alkoholiky*. Prostějov: Václav Horák, 1908, s. 4.

dovážen ze zahraničí; v případě zákazu dovozu bude dovážěn „*podloudně*“.²⁸⁷ Nicméně léčebna ve Velkých Kunčicích zanikla v důsledku 1. světové války v jejím průběhu, nejčastěji je uváděn rok 1915.²⁸⁸

Druhá taková léčebna, založená už za éry samostatného Československa, byla zřízena v roce 1923. To se stalo zásluhou ministra zdravotnictví Bohuslava Vrbenského, schválil Svazu mimořádnou dotaci.²⁸⁹ Ke schválení ale muselo dojít ještě v roce předchozím, protože Benešova vláda padla 7. 10. 1922²⁹⁰ a v následné první Švehlově vládě Vrbenského nahradil Jan Šrámek.²⁹¹ Ministerstvo uvolnilo 500 000 Kč na odkup Ledeburova loveckého zámku Tuchlov v Křemýži u Teplic – Šanova.²⁹² Samotná léčebna byla zřízena výnosem Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy ze dne 31. prosince 1923, č. 42710/III ai 1923.²⁹³ Ředitelem, respektive správcem, byl opět jmenován Bedřich Konařík, který byl ředitelem až do jejího zániku v roce 1938.²⁹⁴ Nacházela se totiž na území, které muselo být od 1. října 1938 dle Mnichovské dohody postoupeno Německé říši. Není ani příliš jasné, kdy odtamtud utekl Konařík, ale letmo se o odchodu zmiňuje v dopise ze dne 17. 12. 1938, kde píše prof. Svozilovi: „... *zapomněl jsem Vám oznámiti změnu adresy po útěku z ústavu*“.²⁹⁵

Poměrně jepičí život měla slovenská léčebna v Istebnom pod Oravou, která fungovala v letech 1937 – 1939 a její zřízení doprovázela jedna kuriozita. „*Pri tejto príležitosti a so zreteľom na zriadenie liečebne pre alkoholikov bola v obci zrušená krčma*“.²⁹⁶

²⁸⁷ Tamtéž

²⁸⁸ ŠEJVL, Jaroslav a MIOVSKÝ, Michal. Nejstarší specializované lůžkové zařízení pro léčbu závislosti na alkoholu na historickém území Čech a Moravy: případová studie protialkoholní léčebny ve Velkých Kunčicích (1911–1915). *Adiktologie*. 2017, r. 17, č. 2, s. 142.

²⁸⁹ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentsního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 38.

²⁹⁰ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Vlastimila Tusara II. (25.05.1920 - 15.09.1920). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/edvard-benes/prehled-ministru-24663/>.

²⁹¹ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Vlastimila Tusara II. (25.05.1920 - 15.09.1920). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/prehled-ministru-24662/>.

²⁹² ŠEJVL, Jaroslav a MIOVSKÝ, Michal. Nejstarší specializované lůžkové zařízení pro léčbu závislosti na alkoholu na historickém území Čech a Moravy: případová studie protialkoholní léčebny ve Velkých Kunčicích (1911–1915). *Adiktologie*. 2017, r. 17, č. 2, s. 142.

²⁹³ Výnos zemského úřadu v Praze ze dne 9. ledna 1924, č. 22714 ai 1924/22 D – 144/10 ai 23.

²⁹⁴ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentsního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 38.

²⁹⁵ *Státní oblastní archiv Opava*, fond Oldřich Svozil, inv. č. 63. Bedřich Konařík, roky 1937– 1944, kart. 3. Pracoviště Janovice u Rýmařova.

²⁹⁶ MOROVICSOVÁ, Eva. a FALISOVÁ, Anna. Význam protialkoholických léčebn v boji proti alkoholizmu v Prvej Československej republike. *Česká a Slovenská psychiatrie*, 2016. r. 112, č. 6, s. 295.

V neposlední řadě je také nutné zmínit, že v roce 1928 byla v Praze-Vršovicích zřízena protialkoholní poradna, ve které ordinoval MUDr. H. Bondy.²⁹⁷ Nicméně její další osud v disponibilních pramenech zmapován není. Druhá taková byla otevřena v Plzni v roce 1934.²⁹⁸

Problematika alkoholu a jeho nezřízené spotřeby proniká často i do literatury a filmů. Jako jeden z příkladů lze jmenovat Josefa Haise Týneckého a jeho knihu *Batalion* vydanou v roce 1922.²⁹⁹ Tato kniha líčí osudy elitního právníka a jeho propad až na úplné dno lidské společnosti. Kniha byla v období první republiky dokonce dvakrát zfilmována. Poprvé tomu bylo v němém filmu v roce 1927, kdy titulní roli ztvárnil Karel Hašler³⁰⁰, podruhé se jednalo už o zvukový film o deset let později, titulní roli vytvořil František Smolík.³⁰¹ Ten za tento film a ještě za film *Lidé na kře* ze stejného roku obdržel cenu ministra obchodu, průmyslu a živností.³⁰² Skutečný *Batalion* byl policejně uzavřen v roce 1893.³⁰³ Objekt se nalézal zhruba na rohu dnešních ulic Platněřské a U Radnice v Praze na Starém městě a byl během asanace zbourán.

²⁹⁷ KALINA, Kamil a kolektiv. *Drogy a drogové závislosti*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003, s. 91.

²⁹⁸ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentského Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 63.

²⁹⁹ ŠISLER, Petr. Josef Hais Týnecký. In: FROST, Vladimír a kolektiv ed. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1993. Svazek 2/I. H–J. s. 25–27.

³⁰⁰ ČESKOSLOVENSKÁ FILMOVÁ DATABÁZE. *Batalion*. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.csfid.cz/film/7461-batalion/prehled/>.

³⁰¹ ČESKOSLOVENSKÁ FILMOVÁ DATABÁZE. *Batalion*. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.csfid.cz/film/1554-batalion/prehled/>.

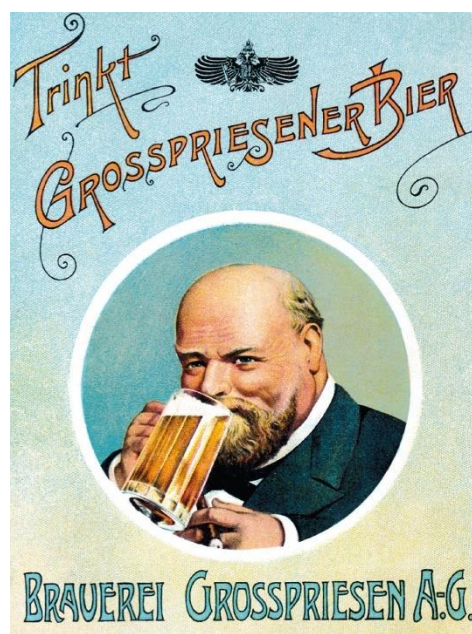
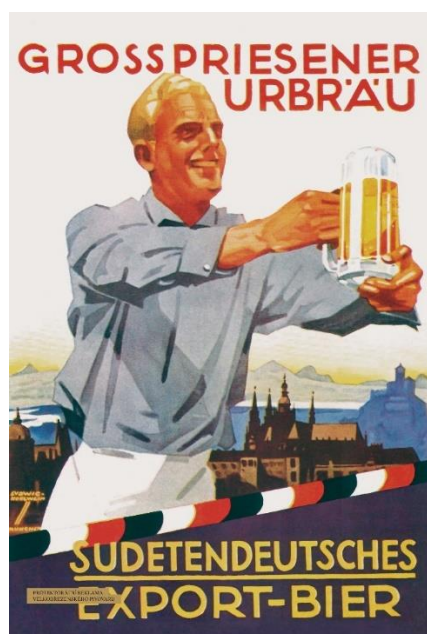
³⁰² FRÍDA, Myrtil a BROŽ, Jaroslav. *Historie československého filmu v obrazech 1930–1945*. Praha: Orbis, 1966, s. 123–127.

³⁰³ TN CZ. *Kde stály legendární pražské nevěstince a co je tam dnes?* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://tn.nova.cz/zpravodajstvi/clanek/288530-video-kde-staly-legendarni-prazske-nevestince-a-co-je-tam-dnes>.

5 Druhá republika a protektorát

Mnichovské události a následný vývoj vedly k poměrně překotnému vývoji na straně protialkoholní lobby. Dalším aspektem je to, že již v průběhu celých 30. let se pomalu ale jistě do popředí dostává i potřeba řešit problematiku kouření, a dokonce se k abstinentskému hnutí začíná přiklánět i veganské/vegetariánské hnutí. V roce 1938 bylo dohodnuto, že se celá obec abstinentská sloučí v jedno těleso. Lidový spolek abstinentský již dříve přešel do Československého abstinentského svazu, v roce 1938 vyslovilo souhlas se sloučením i Sdružení abstinentských socialistů a připojila se také Liga nekuřáků. Již dříve se Slezské zemské ústředí sloučilo s Moravským ústředím abstinentským v Brně.

Obrázek 4 a 5: Etikety pivovaru ve Velkém Březně během druhé světové války a před ní.

Zdroj: EPOCHÁLNÍSVĚT.CZ. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://epochalnisvet.cz/wp-content/uploads/38-1.jpg>. a EPOCHÁLNÍSVĚT.CZ. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://epochalnisvet.cz/wp-content/uploads/23-1.jpg>.

Následujícího roku, pod tlakem eskalujících politických událostí a ztráty pohraničí, Slovenska a Podkarpatské Rusi, se v květnu sešli zástupci Československého abstinentského svazu, Sdružení abstinentských socialistů a Ligy nekuřáků, že se sloučí v Český abstinentský svaz. Činnost této organizace měla začít od 1. června 1939 a ve stanovách bylo uvedeno, že členem může být ten, kdo učiní slib abstinence od lihovin, popřípadě od tabáku. Předsedou se stal

profesor Antonín Procházka,³⁰⁴ takže si i tato organizace i nadále udržela svůj akademický ráz.

Během okupace byla produkce, prodej a spotřeba alkoholu výrazně regulována. Před Mnichovskou dohodou bylo v Československu činných 370 pivovarů,³⁰⁵ poté po vzniku okleštěného Česko-Slovenska jich bylo 250, což značilo pokles o 32,5 %.³⁰⁶ Jedním z takto ztracených pivovarů byl pivovar ve Velkém Březně, který už tehdy, konkrétně od roku 1906 měl svoje etikety ozdobené obličejem plešatého pána, kterému se často říkávalo „pivní dědek“. Až pivní historik Petr Žižkovský vypátral, že se jednalo o Viktora Cibicha (1856 – 1916), který za gáži 30 piv týdně ve velkobřezenském hostinci Tivoli povolil pivovaru používat svůj obličej k reklamním účelům. A protože byl židovského původu, tak samozřejmě po zabrání Sudet se neslušelo, aby i nadále jeho tvář zdobila toto pivo. Proto se na etiketách tohoto pivovaru začal objevovat typický árijský muž.³⁰⁷ Po skončení války se pak vše vrátilo do starých kolejí.

Co se týká surovinové základny, tak největší problém dopadl na chmelaře, protože plných 63 % všech chmelnic leželo v odstoupeném pohraničí.³⁰⁸ Vzhledem k tomu, že pivovarství je výrazně energeticky náročné odvětví, tak další problém byly dodávky uhlí, které se těžilo zejména v pohraničí a dále sklo,³⁰⁹ jehož výroba se soustředila právě na sever Čech. V souvislosti s úsilím o zvýšení produkce olejnin a chlebovin byla v protektorátu iniciována nucená redukce chmelnic, z původních 4079 ha v roce 1939 na 2 405 ha v roce 1943.³¹⁰ V protektorátu byly zavedeny nové daňové předpisy a začaly být regulovány nejen ceny piva.³¹¹ Velkým problémem pro pivovarství bylo přijetí vyhlášky umožňující demontáž zařízení z mědi a jejích slitin z pivovarských provozů.³¹² Široké spektrum přijatých opatření se bezprostředně odrazilo v produkci. Výstav piva v protektorátu v letech 1939 – 1944

³⁰⁴ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentsního Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 67.

³⁰⁵ Kvas časopis pro pivovarnictví, vinopalství, vinařství a chmelařství. Počet činných pivovarů. Praha: Ant. St. Schmelzer, 1938, r. 66, č. 50, s. 567.

³⁰⁶ Hostimil. Ztratili jsme 120 pivovarů. Praha: Jelínek, Grund & spol., 4. 1. 1939, r. 56, č. 1, s. 6.

³⁰⁷ KAISER, Vladimír. Po stopách identity Viktora Cibicha. In: VESELÝ, Martin a KAISEROVÁ, Kristina, ed. *Pivo lepších časů*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2007, s. 33-37.

³⁰⁸ KRATOCHVÍLE, Antonín. *Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2005, s. 69.

³⁰⁹ DANĚK, Radoslav. *Ostravské pivovarnictví v éře kapitalismu Přeměna tradiční řemeslné malovýroby v moderní průmyslovou velkovýrobu (1830-1948)*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2014. s. 166-167.

³¹⁰ ŠTOLLEOVÁ, Barbora. *Pod kuratelou Německé říše. Zemědělství Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, s. 201.

³¹¹ Bierpreise. Bierpreise in Böhmen und Mähren. Ceny piva v Čechách na Moravě. Vyhláška Nejvyššího cenového úřadu ze dne 3. května 1940, komentováno Heinricchem Coenenem a Dr. Waltherem Klotzem, b. d.

³¹² Vyhláška Ministerstva hospodářství a práce o zabavení a odevzdání zařízení a provozních prostředků v pivovarech ze dne 2. srpna 1943, č. 434/1943, Úřední list Protektorátu Čechy a Morava, s. 6152.

poklesl z 6 634 373 hl na 5 585 450 hl, tj. o 16 %. Výrazněji poklesla produkce pro domácí trh (o 15 %), což lze zdůvodnit ohledem na sociální klid v protektorátu.³¹³

Jako některé další produkty, tak i pivo bylo zatíženo válečnou přírážkou, respektive speciální daní. Po vypuknutí války bylo pivo ihned zatíženo válečnou přírážkou 80 haléřů na litr a ta se přesunula právě na odběratele v hospodách a restauracích. Stupňovitost byla během války upravována, až klesla koncem války i pod hranici čtyř stupňů.³¹⁴ Nicméně prominentní plzeňské pivo mělo přece jen jiné zacházení, jeho produkce mířila zejména na frontu pro vojáky. Ale dalo se koupit i v protektorátu. V roce 1940 stál jeden litr dvanáctky přibližně kolem 2,60 korun a v roce 1945 měl být 11,60 korun za litr.³¹⁵

Pivovarství podléhalo za druhé světové války opravdu velice silné regulaci. Zatímco v odstoupených územích platily říšské zákony, v protektorátu Čechy a Morava docházelo k jeho řízení skrze rozličná nařízení. Předně řízením celé výrobní vertikály produkce piva byl pověřen Českomoravský svaz pro chmel, slad a pivo, který vznikl v roce 1939. Nařízení o řízení celého sektoru bylo přijato v roce 1940 a celý sektor doslova sešněrovalo. Členství v tomto svazu bylo povinné a týkalo se těchto subjektů:

A. pěstitelé chmele (výrobci);

B. opracovatelé a zpracovatelé:

1. sladovny, t. j. podniky, které vyrábějí slad po živnostensku, jakož i podniky, které zpracují slad k jiným účelům než k výrobě piva,

2. pivovary, t. j. podniky, které vyrábějí pivo po živnostensku,

3. výrobci pivního kuléru a pivního syruhu;

C. obchodníci:

1. podniky, které obchodují s chmelem, sladem, pivním kulérem nebo pivním syruhem,

2. podniky, které obchodují s pivem ve velkém, a sklady piva, pokud prodávají pivo překupníkům, zejména hostinským a výčepníkům,

3. osoby, které zprostředkují prodej výrobků uvedených v § 1 (agenti, komisionáři a pod.).³¹⁶

³¹³ ŠTOLLEOVÁ, Barbora. Pivovary v českých zemích pod tlakem okupace: institucionální a majetkoprávní změna. *Kvasný průmysl*, 2016, r. 62, č. 2, s. 63.

³¹⁴ ČESKÝ ROZHLAS. Jak se žilo za války v hospodách. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/jak-se-zilo-za-valky-v-hospodach-ctyrstupnove-pivo-a-zakaz-politickych-debat-8154368>.

³¹⁵ Tamtéž

³¹⁶ Vládní nařízení o úpravě výroby a zpracování chmele, sladu a piva, o výrobě pivního kuléru a pivního syruhu a obchodu s těmito výrobky ze dne 14. února 1940, č. 79/1940 Sb. z. a n.

Činnost svazu byla opravdu velice rozmanitá. Jak se uvádí v § 4. tohoto nařízení, tak si tento orgán z hlediska pravomocí vůbec nezadal s pozdějšími k tomu určenými orgány po roce 1948. Pověřený Českomoravský svaz pro chmel, slad a pivo vedle výroby a odbytu řídil rovněž rozvržení surovin, určoval rozsah plochy chmelnic, řídil export a import, měl pravomoc v jakýchkoliv podnicích rozšířit produkci či naopak ji utlumit či zastavit, vybírat příspěvky na svůj provoz a určovat jejich výši, a dokonce udílet pokuty až do výše 1 mil. Kč. Spotřebitelů se ale nevíce dotýkala pravomoc tohoto svazu ohledně určování stupňovitosti piva.

Vláda jmenovala prvním předsedou toho svazu Čecha Hanuše Lansperského,³¹⁷ ten byl zároveň sládkem a ředitelem (1939 – 1945) Fürstenberského pivovaru v Krušovicích.³¹⁸ Evidentně tohoto předsednického postu dokázal mistrně využít, zatímco totiž celý trh s pivem klesal, jemu se podařilo navýšit výstav ze 77 466 hl v roce 1939 na osmdesátitisícovou hranici v roce 1943.³¹⁹ Německý živel nicméně pomalu ale jistě získával ještě větší kontrolu nad svazem a tím pádem i nad českým pivovarstvím. V roce 1942 se ředitelem svazu stal Carl Walter Klotz a ve správní radě svazu bylo 42,5 % Němců.³²⁰ Následně byl vystřídán Franzem Wollrabem.³²¹ Pro okupační dozor obecně byla typická provázanost či kumulace funkcí, což pro Wollraba platilo dvojnásob. Do roku 1945 byl ředitelem v Benešově, Měšťanském a Zámeckém pivovaru v Brandýse nad Labem, Buštěhradě, Budvaru, Dymokurech, Golčově Jeníkově, Havlíčkově Brodě, Jenči, Kácově, Křivoklátě, Olovnici, Praze-Horní Krč, Rosicích, Smiřicích, Voticích, Vysokém Chlumci, Hukvaldech, Kroměříži a Kyjově.³²² Lze vyvodit závěr, že tam, kde bylo německé vedení pivovaru, tak pivovar alespoň v rámci možností prosperoval. Pivovar v Buštěhradě pod Wollrabovým vedením v roce 1943 dosáhnul vůbec svého největšího výstavu.³²³

³¹⁷ KRATOCHVÍLE, Antonín. *Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2005, s. 71.

³¹⁸ SOUKUPOVÁ, Ladislava, FRANTÍK, František, ed. *Pivo - slad - chmel od A do Z české, moravské a slovenské osobnosti*, Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2004, s. 102.

³¹⁹ JÁKL, Pavel. *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, I. díl - Střední Čechy*. Praha, Libri, 2004, s. 144.

³²⁰ ŠTOLLEOVÁ, Barbora. Pivovary v českých zemích pod tlakem okupace: institucionální a majetkoprávní změna. *Kvasný průmysl*, 2016, r. 62, č. 2., s. 64.

³²¹ KRATOCHVÍLE, Antonín. *Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2005, s. 72.

³²² LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*, Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006.

³²³ BAYEROVÁ, Veronika. *Bydlení v bývalém pivovaru konverze a dostavba bývalého císařského pivovaru Buštěhrad*. Praha, 2011. Diplomní projekt. Fakulta architektury Českého vysokého učení technického, Ústav navrhování. Atelier Petr Suske a Vladimír Tichý.

Svaz vydatně těžil z pivovarů a příbuzných odvětví v protektorátě. V roce 1942 museli pěstitelé chmele odvádět 5 K za každých 50 kg sklizeného chmele, sladovny 0,80 K za každý metrický cent sladu (bez rozdílu) a pivovary musely odvádět 0,60 K za každý hektolitr vystaveného piva, opět bez rozdílu. Dále obchodníci se chmelem museli rovněž platit 5 K za každých 50 kg nakoupeného chmele. Od ledna 1942 se dále snížila povolená maximální stupňovitost vystavovaného piva na 5,8 – 6,2 °S.³²⁴

Na sklonku roku 1939 začalo celé protektorátní hospodářství výrazněji podléhat říšskému plánování. Mimo jiné byly zřízeny Hospodářská skupina lihovarského průmyslu, Hospodářská skupina pivovarského průmyslu a Hospodářská skupina sladařského průmyslu.³²⁵ Hospodářská skupina průmyslu pivovarského společně s výzkumným ústavem vydala výzvu, aby pivovary při výrobě piva využívaly tzv. „kmenové várky“, tj. vaření silnějšího piva a jeho následné ředění. Technologické řešení bylo následující:

Ředění mladina : voda = 4 : 3. Místo a čas ředění = spilka po stadiu vysokých kroužků a zvýšení chmelení cca o 20 – 25 %.³²⁶

Vědecký pivovarský časopis Kvas se začal od roku 1940 vydávat pod novým názvem Grambrinus a číslem 17 ze dne 23. srpna 1944 bylo pro nedostatek papíru zastaveno jeho vydávání.³²⁷

Ekonomicky byla válka pro pivovarství skutečně devastující, zatímco ještě v roce 1939 byl výstav 9 029 244 hl, v roce 1945 pak byl pouze 4 875 089 hl. Dne 24. ledna 1945 byla zcela stopnuta produkce piva pro soukromou spotřebu a všechno pivo mělo jít jen do strategických odvětví, tedy samozřejmě na frontu a do dolů a továren. Dále bylo uzavřeno celkem 70 pivovarů.³²⁸ Některé z nich byly pak krátce po válce znovu otevřeny, aby následnou centrálně plánovanou ekonomikou mohly být zase zavřeny.

Poměrně klidné prvorepublikové vody v cenové oblasti po okupaci byly výrazně rozvířeny. Jako v každé centrálně plánované ekonomice i zde došlo k výrazné cenové regulaci pomocí maximálních tržních cen. „*Rok 1940 byl bohatý na změny cenové jak u piva,*

³²⁴ KRATOCHVÍLE, Antonín. *Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2005, s. 72.

³²⁵ Vyhláška ministra průmyslu, obchodu a živností, kterou se vydává všeobecné nařízení o určení hospodářských skupin odborného členění Ústředního svazu průmyslu pro Čechy a Moravu a oboru jejich působnosti ze 4. listopadu 1939, č. 268/1939 Sb. z. a n.

³²⁶ Grambrinus. Praha: Ant. St. Schmelzer, 1943, r. 4. č. 4. s. 120.

³²⁷ KRATOCHVÍLE, Antonín. *Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2005, s. 74.

³²⁸ NA, fond HSHŽ, kart. 2, inv. č. 7. Zápis o jednání Poradního sboru okresní skupiny hostinských živností Praha-venkov-jih z 6. 2. 1945.

*tak i u ostatních nápojů a poživatin...*³²⁹. Jakubec a Štemberk k tomu dodávají, že onen rok se cena u piva měnila třikrát, u sodové vody dvakrát a jedenkrát u minerální vody.³³⁰

Rovněž dopady na vinařský sektor během druhé světové války byly nemalé, což dokumentuje zápis v kronice Čejkovic: „*Hroznů se sklídilo velmi málo a víno je dosti špatné jakosti. Mnichovským diktátem velmi bylo postiženo moravské vinařství, protože velká část jihomoravských vinařských oblastí zabrána byla Německem. Je třeba zvětšiti výsadbu vinic, abychom nebyli odkázáni skoro úplně na dovoz vína z ciziny.*“³³¹ Během války se cena vína a samotných hroznů udržovala nacistickou okupací velmi nízko. Naopak mzdy dělníků byly v porovnání s cenou vína vyšší, takže tento nepoměr bohužel postupně vyvolaný znehodnocením měny a zdražením zboží, měl za následek bujarý černý obchod s vínem.³³²

Lze s trochou nadsázky uvést, že válečný stav svědčil abstinenci, a to zejména kvůli nedostatku surovin. Nedostatek alkoholu v obchodě a hostincích vedl náruživé pijáky opět k tajnému pálení lihovin. Pivo a víno se pilo doma, neboť opilství na ulici trestali Němci pokutou od 1 000 K do 3 000 K ve prospěch německého červeného kříže.³³³

³²⁹ *Archiv města Brna*, fond Ústřední svaz pro cizinecký ruch – Hospodářská skupina hostinských živností okresní skupina Brno-město, kart. 31, inv. č. 3. Správa o činnosti společenstva hostinských a kavárníků v Brně za rok 1940.

³³⁰ JAKUBEC, Ivan a ŠTEMBERK, Jan. *Cestovní ruch pod dohledem třetí říše*. Praha: Karolinum, 2018, s. 118-119.

³³¹ *Státní okresní archiv Hodonín*, fond Oú – Če Obecní úřad v Čejkovicích, inv. č. 14. Pamětní kniha obce Čejkovice, s. 412.

³³² BLAHA, Josef. K úpravě cen hroznů sklizně 1945 na Moravě. *Vinařský obzor*. 1945, r. 39, č. 4–5, s. 56.

³³³ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentsního Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 69.

6 Třetí republika a nástup centrálně plánované ekonomiky

Po druhé světové válce se sektor produkce alkoholických nápojů začal poměrně rychle zotavovat. Potravinový průmysl zůstával ještě na příděl pomoci stravovacích lístků, ale alkohol se počal vehementně prosazovat. Touha po pití se rozmáhala. Závodní výbory v továrnách vymáhaly příděly lihovin a v továrnách je přidělovaly zaměstnancům. Mnohde je vypili na místě a bylo z toho mnoho pracovních úrazů a nejenom úrazů. Ve Vítkovicích zalisovali do starého železa dělníka, který v opilosti se tam připlétl mezi odpadky.³³⁴ Na politickou objednávku došlo k přejmenování protialkoholního časopisu „Vyšší národ“ na „Zdravý lid“.³³⁵ Mareš k tomu dodává, že to byla opatrnost k novým poměrům, abstinenti si nemohli dovolit tvrdit, že jsou vyššími.³³⁶

Tuchlovský zámeček, kde před válkou byla protialkoholní léčebna a kde za války sídlila organizace Hitlerjugend, opět po válce připadl abstinentnímu svazu, nicméně byl v dost zuboženém stavu. Mareš doslovně uvádí, že „*Obětavý ředitel Bedřich Konařík se do této namáhavé a náročné práce³³⁷ pustil ve snaze docílit obnovu a dostat léčebnu do provozu.*“³³⁸ nicméně Šejvl uvádí, že Konařík zemřel v roce 1944,³³⁹ tyto dva prameny si tak protirečí. Každopádně protialkoholní hnutí nemělo po válce příliš na růžích ustláno, byť tehdy převládající levicové (socialistické) myšlení by mohlo utvrzovat v opaku. Už v roce 1946 byl podán návrh směrem ku ministerstvu zdravotnictví a dopravy ohledně kouření na železnici a zajištění nealkoholního provozu při jízdě motorovými vozidly.

Okamžitě po skončení druhé světové války začalo docházet k masivnímu přerozdělování majetku nejen v odvětví produkce alkoholu. Prakticky ihned byl vydán a uveden do praxe Dekret presidenta republiky 12/1945 Sb. z. a n. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Do těchto podniků byli okamžitě dosazeni národní správci. Dále pak v poměrně rychlém sledu následovaly další právní normy. Na vládě bylo

³³⁴ *Tamtéž*, s. 73.

³³⁵ ŠIMONOVÁ, Tereza, *Alkoholismus v Čechách v 19. století a počátkem 20. století*, Brno, 2014. Bakalářská práce. Fakulta Filozofická Univerzity Pardubice. bakalářská práce, Ústav historických věd. Vedoucí bakalářské práce Martina Halířová, s. 48.

³³⁶ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentního Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 73.

³³⁷ Myšleno renovace a vybavení potřebným zařízením.

³³⁸ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. *Historie Československého Abstinentního Hnutí*, I. část - Čechy, strojopis, s. 74.

³³⁹ ŠEJVL, Jaroslav. *Fluctuat, non mergitur: Bedřich Konařík. Diakritika. Adiktologie*. 2017, r. 17, č. 2, s. 175.

projednávalo znárodnění potravinářského průmyslu souběžně se znárodněním ostatních odvětví průmyslu.

Tabulka 6: Vlastnická struktura pivovarů v českých zemích na počátku roku 1946

Vlastnictví	Počet absolutně	Počet relativně	Orientační podíl na výstavu
Akciové společnosti	41	15,24	25,78
Právovárečná měšťanstva	47	17,47	14,18
Družstva a ostatní spol.	20	7,44	4,64
Národní podniky	6	2,23	30,52
Církevní pivovary	12	4,46	1,63
Soukromé pivovary	82	30,48	11,04
Obecní, městské, státní	61	22,68	12,21
Celkem	269	100,00	100,00

Zdroj: KRATOCHVÍLE, Antonín. *Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2005, s. 79.

Nicméně usoudilo se, že potravinářský sektor má svá specifika, a tak byl znárodněn speciálním dekretem. Jedním z těchto důvodů byla převažující vlastnická forma družstevnictví v potravinářském průmyslu,³⁴⁰ což se ale příliš odvětví produkce alkoholických nápojů netýkalo. Hned po německé okupaci 15. března 1939 byla vytvořena Národní odborová ústředna zaměstnanecká³⁴¹, ta se těsně před koncem války transformovala na Ústřední radu odborů a již 6. května 1945 ji odbojový orgán Česká národní rada pověřil k převzetí všech odborových organizací a spolků v českých zemích. Výnos ministerstva vnitra ze dne 19. května 1945 ji označil na právní nástupkyni všech odborových organizací.³⁴² A právě tato organizace již v srpnu 1945 rozeslala národohospodářským komisím stran socialistického Bloku první návrh na znárodnění potravinářského

³⁴⁰ MIKULE, Ondřej. *Znárodnění a konfiskace v letech 1945 – 1948*. Praha, 2021. Diplomová práce.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra právních dějin. Vedoucí diplomové práce Jan Kuklík. s. 72.

³⁴¹ POKORNÝ, Jiří. Práce pro Říši a národní odborová ústředna zaměstnanecká. In: KOKOŠKA, Stanislav, KOKOŠKOVÁ, Zdeňka a PAŽOUT, Jaroslav, ed. *Museli pracovat pro Říši : nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války*. Sborník ze semináře konaného ve Státním ústředním archivu v Praze dne 2. dubna 2004. Praha : Státní ústřední archiv, 2004, s. 46.

³⁴² Výnos Ministerstva vnitra ze dne 19. května 1945, č. IV - 3111 - 19/5 – 45.

průmyslu.³⁴³ Návrh mimo jiné počítal se znárodněním cukrovarů, průmyslových lihovarů a pivovarů, které v roce 1938 vystavily více než 100.000 hl piva. Toto bylo projednáváno na zasedání vlády dne 27.9.1945 a stáli zde proti sobě zejména tehdejší ministr výživy Václav Majer z ČSSD, který chtěl jít cestou združstevňování a Július Ďuriš z KSCĚ, který byl pro zestátnění.³⁴⁴ Nejvíce se poukazovalo na to, že v lihovarech a cukrovarech drží podíl drobní zemědělci a dle tehdejší doktríny těm se s majetkem hýbat nemělo.

Nakonec došlo k tomu, že lihovary a cukrovary byly běžným způsobem znárodněny, majetkově tak přešly na stát a kompetenčně tímto bylo pověřeno ministerstvo výživy. U pivovarů tehdejší ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka zaznamenal úspěch, kdy se mu podařilo posunout hranici pro znárodnění u pivovarů do výstavu za rok 1937 na 150 000 hl oproti původnímu návrhu, kde byla tato hranice stanovena na 125 000 hl.³⁴⁵ Nejspíš už navždy zůstane záhadou, který ze tří pivovarů z produkce roku 1937 v rozmezí 125 000 až 150 000 hl stál za tímto úspěšným lobby. Jednalo se o pivovar v Chebu (126 215 hl), pivovar v Mostě (132 844 hl) a v Holešovicích (147 147 hl).³⁴⁶ Nejspíše se ale jednalo o Holešovický pivovar, protože pivovary v Mostě a Chebu tehdy byly už pod nucenou správou díky svým předchozím německým majitelům. Tabulka 6 přehledným způsobem zachycuje majetkovou strukturu českých pivovarů k 1. lednu 1946.

Do kategorie obecních, městských a státních spadají pivovary, které byly zkonfiskovány právě výše uvedeným dekretem prezidenta republiky. Jistou možná poněkud kuriozitou byl pivovar v Rakovníku, který byl zestátněn dekretem 100/1945, protože součástí tohoto pivovaru byla (strategická) elektrárna.³⁴⁷ Určitě se stojí zaměřit na oněch šest pivovarů, které byly znárodněny, tedy byly národními podniky, jejich přehled podrobněji přináší tabulka 7 i s příslušnými ročními výstavami.³⁴⁸

V lihovarnickém a cukrovarnickém sektoru tak stát získal zcela monopolní postavení, o pivovarském sektoru toto ještě zdaleka neplatilo. Nicméně je zcela zřejmé, že mocná a bohatá lihovarnická lobby z období první republiky byla zcela jednoznačně zadupána do země.

³⁴³ HLUŠIČKOVÁ, Růžena. *Boj o průmyslové konfiskáty v Československu v letech 1945-1948*. Praha: Práce, 1983, s. L.

³⁴⁴ Zápis z 61. schůze vlády konané dne 27. 9. 1945. Viz JECH, Karel a KAPLAN, Karel, ed. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*, dok. č. 33.1, str. 672 a násl.

³⁴⁵ Zápis z 85. schůze vlády konané dne 17. 10. 1945. Viz ibid., dok. č. 33.5, str. 706 a násl.

³⁴⁶ LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*, Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006.

³⁴⁷ Dekret prezidenta republiky o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků ze dne 24. října 1945, č. 100/1945 Sb.

³⁴⁸ U pivovarů úmyslně nejsou uvedené jejich tehdejší oficiální obchodní jména ale běžně užívané názvy.

Tabulka 7: Pivovary znárodněné v první vlně s výstavy

Pivovar	Výstav v roce 1937 (hl)	Výstav v roce 1946 (hl)
Prazdroj	526 566	423 967
Staropramen	788 213	673 838
Budvar	158 833	151 289
Velké Popovice	303 734	276 834
Gambrinus	244 112	228 268
Starobrno	189 617	236 342

Zdroj: Pivovarské kalendáře 1939 a 1948, Praha.

Kuriózní zakončení jako ze satirického románu mělo jednání se zástupci ministerstva zdravotnictví v roce 1946. Abstinentský svaz přijal rezoluci, ve které se žádalo, aby po vzoru jiných států (Švýcarska, Finska a jiných) byl z výnosu alkoholu a tabáku přidělen na provádění prevence pro lidové protialkoholní hnutí určitý obnos, v rezoluci se doslovně uvádělo, že by to mělo být 1 milion z lihu, 1 milion z piva a 1 milion z tabáku. Svaz byl ujištěn plnou podporou a bylo sděleno, že výnos z alkoholu a tabáku nebude vůdčím motivem státního fiskálu, že příjmy rozpočtové budou závislé na jiných příjmech než z alkoholu a tabáku. Svaz proto požadoval splnění konkrétního požadavku státní dotace pro svaz na účinné provádění prevence v širokém měřítku. Odkázání na ministerstvo zdravotnictví, kamž jako rezortně svaz svojí zdravotnickou činností spadal, požádán ministr zdravotnictví³⁴⁹ o projednání. K jednání skutečně došlo za účasti několika členů předsednictva svazu. „*Při jednání ministr se podívoval, jak to, že tento přiděl dosud nebyl svazu proveden a odkázal na kancelář ministra, tam svazové pracovníky odkázali na vedoucího rezortu, ten na svého zástupce, ten na vrchního radu, odtud se šlo na obyčejného radu, ten poslal na vedoucího oddělení, ten na příslušného právníka, který odkázal na referenta a referent odbyl větou: pánové, vy jste se zbláznili! Při odchodu pohrozil deputaci vrátný: co jste tu dělali, dnes nebyl přijímací den. Tím byla dotace vyřízena.*“³⁵⁰

V této době je i z projevů prezidenta Beneše zřejmé, že celá společnost se nejen pod tlakem válečných útrap a vidinou světlejších zítřků znatelně posouvá doleva. Ve svém projevu někdy v druhé polovině roku 1946 či jeho sklonku uvedl: „*Ale dávám radu:*

³⁴⁹ Adolf Procházka z Československé strany lidové.

³⁵⁰ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentského Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 81.

*Propagátorům abstinence chybí někdy vědomí velkých souvislostí života, neupadněte do tohoto horlení příliš speciálního, neboť alkoholismus není jen otázkou porušených a chorobných tělesných funkcí. Alkohol a nemírní požívači alkoholu jsou činiteli asociálními, porušujícími strukturu společnosti, překážejícím v jejím plném rozvoji, jsou to složky odumírajícího liberálně-buržoazního světa.*³⁵¹

Teprve potřetí se přesně 8. listopadu 1947 sešel onen poradní sbor pro boj proti alkoholismu zřízený při Ministerstvu zdravotnictví. Jednalo se tam o trestnosti opilství a zejména o zavedení krevních zkoušek na alkohol. Tehdy totiž již bezmála sto let ohledně opilství a jeho definice platil ještě rakouský trestní zákon č. 117/1852.³⁵² Zajímavé je, že ještě po druhé světové válce v tomto smyslu platil starý rakouskouherský dualismus, kdy na Slovensku a na Podkarpatské Rusi platil trestní zákoník uherský, a to až do roku 1950.³⁵³ Nicméně snaha výše uvedeného poradního orgánu vyšla zcela na prázdno.

Tytam dávno byly prvorepublikové třenice v legislativním procesu, kdy za delší část lana tahalo spíše alkoholové lobby a hostinští počínaje svým zastoupením v Ústavodárném Národním shromáždění a konče obrovským finančním zázemím. V roce 1948 byl přijatý nový zákon o potírání alkoholismu, který plně nahrazoval výše zmíněný starší zákon z roku 1922. Návrh zákona do Ústavodárného Národního shromáždění dorazil dle zápisů dne 25. března 1948 a již 15. dubna,³⁵⁴ tedy 16. den poté, co byl schválen. Zpravodajem byl tehdy určen Karel Kácl z Československé strany socialistické, kterážto se před únorovým převratem nazývala Československou stranou národně sociální. Není bez zajímavosti, že tento poslanec, který byl k nastupující komunistické diktatuře více než loajální, ve své úvodní řeči velice pozitivně hodnotil Masaryka, a dokonce citoval Starý zákon. Následovalo poměrně podrobné a objektivní hodnocení vlivu alkoholu na lidské zdraví, nicméně jeden ekonomický nesmysl posléze dodává: „*vždyť na př. ve Francii je při výrobě a distribuci alkoholických nápojů zaměstnáno přes 4 miliony osob, což činí celou jednu čtvrtinu ze 17 milionů práce schopných občanů.*“³⁵⁵ Vzhledem k tomu, že dle statistik v roce 1946

³⁵¹ ANM, fond ČAS, kart. 2, inv. č. 19. BENEŠ, Edvard, protialkoholní přednáška, s. 2, přesně nedatováno.

³⁵² Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích ze dne 27. května 1852, č. 117/1852 ř. z.

³⁵³ LANGER, Petr. Trestný čin opilství. *Bulletin advokacie*. 2005, č. 2, s. 55.

³⁵⁴ ÚSTAVODÁRNÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1948. 5. zasedání, sněmovní tisk č. 1127. Zpráva výboru sociálně zdravotnického k vládnímu návrhu zákona (tisk 1113) o potírání alkoholismu.

³⁵⁵ ÚSTAVODÁRNÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1946 – 1948. Stenoprotokoly. 104. schůze, 15. 4. 1948. 6. Zpráva výboru soc.-zdravotnického k vládnímu návrhu zákona (tisk 1113) o potírání alkoholismu (tisk 1127), řeč zpravodajce Karla Kácla.

bylo ve Francii v roce 1948 zaměstnáno 6,63 mil. lidí,³⁵⁶ tak lze učinit závěr, že poslanec Kácl mluvil značně tendenčně. Nicméně bezesporu zajímavým postřehem je porovnání výdajů na lihoviny a knihy v roce 1946 v Československu. V roce 1946 to činilo v případě lihovin 9,5 mld. korun a na knihy pouze ¾ miliardy korun.

V rozpravě následně vystoupili poslanci Helena Zimáková (KSČ), Andrej Žiak (Demokratická strana, respektive Strana slovenskej obrody) a Jan Bělehrádek (ČSSD). První jmenovaná vyjmenovala detailní statistiky zhoubného vlivu alkoholu na společnost, rodinu, zdraví dětí, a dokonce zajímavým způsobem doplnila Káčlovu statistiku. Uvedla, že v roce 1946 výdaje za knihy činily 700 mil. Kč, za vstupné do kin asi 780 Kč, za kuřivo asi 6,1 mld. Kč a za lihové nápoje asi 9,5 miliardy Kč. Pak ještě dodala dlouhodobější retrospektivu; za dvacet let prvé republiky se u nás propilo 80 miliard korun, zatímco výdaje na národní obranu činily asi 50 miliard. Z historického pohledu vyznívá až kuriózně, že tato komunistická poslankyně horuje pro zapojení do boje proti alkoholu organizací Sokol a Junák a mimo jiné i kněze. Nicméně nastupující režim velice dobře charakterizuje tento její citát: *„Kapitalisté měli zájem na nejvyšším možném vystupňování této výroby bez ohledu na důsledky; naproti tomu socialistická výroba přihlíží především právě k těmto důsledkům. Našim občanům, paní a pánové, je jistě málo známou, pro ně snad překvapující, ale prokázanou skutečností, že spotřeba pitného lihu na hlavu je v Sovětském svazu šestapůlkrát nižší než v Československu. Sovětští lidé si vzali k srdci slova soudr. Lenina, že lihoviny vedou nazpět ke kapitalismu a ne vpřed k socialismu. Je třeba, aby se tak stalo i u nás.“*³⁵⁷

Druhý řečník byl zdaleka nejstručnější a spíše horoval ve svém vystoupení pro přísnější regulaci hostinských koncesí, nicméně ani on se nevyhnul chvále Sovětského svazu. Doslovně uvedl: *„Týmto zákonom radíme sa k Sovietskemu sväzu i iným kultúrnym národom, ktoré sa s alkoholizmom chcú alebo už aj chcely vypořiadat.“*³⁵⁸

Poslední z řečníků Bělehrádek se nezapomněl otřít o tehdy nepopulárního protektorátního prezidenta Háchu. Uvedl, že si vzpomíná, jak *„tehdejší pražský rozhlas tupil profesorskou republiku, a vyzvedaje přednosti presidenta Háchy, neopomenul jej odstínit*

³⁵⁶ OUR WORLD IN DATA. Employment in Agriculture. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/employment-in-agriculture>.

³⁵⁷ ÚSTAVODÁRNÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1946 – 1948. Stenoprotokoly. 104. schůze, 15. 4. 1948. 6. Zpráva výboru soc.-zdravotnického k vládnímu návrhu zákona (tisk 1113) o potírání alkoholismu (tisk 1127), řeč Heleny Zimákové.

³⁵⁸ ÚSTAVODÁRNÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1946 – 1948. Stenoprotokoly. 104. schůze, 15. 4. 1948. 6. Zpráva výboru soc.-zdravotnického k vládnímu návrhu zákona (tisk 1113) o potírání alkoholismu (tisk 1127), řeč Andreje Žiaka.

*m. j. poznámkou, že se také rád napije vína. Bylo to jen stylové, že doba temna začala takovou shovívavostí k alkoholu.*³⁵⁹

Je až k neuvěření, že žádný z přítomných poslanců nepřišel ani s jediným minimálním pozměňujícím návrhem, jaký to byl obrovský rozdíl oproti přijímání obdobného zákona 26 let předtím. Pouze zpravodaj Kácl poukázal v § 10 na dvě drobné tiskové chyby. Následné hlasování už bylo jen nutnou formalitou. O všem de facto rozhodli pouze vládní (komunističtí politici) bez toho, aby se k tomuto zákonu mohli vyjádřit producenti, zpracovat, obchodní článek, hostinští apod. Není rovněž bez zajímavosti, že ve svých rozsáhlých pamětech Mareš tomuto zákonu a jeho přijímání věnuje pouze jeden kratší odstavec.³⁶⁰

Nicméně zákon na druhou stranu až zase tak bezprecedentním zpřísněním předchozí normy z roku 1922 nebyl. Došlo ke sjednocení minimálního věku pro požívání alkoholu na 18 let, předchozí norma umožňovala konzumaci piva a vína od 16 let. Dále byla zachována možnost prodeje piva mladistvým „do džbánu“, nicméně i zde došlo ke zpřísnění, předchozí norma povolovala takto prodávat veškerý alkohol. Rovněž došlo ke zpřísnění pokut, které mohly dosáhnout hodnoty od 500 Kč do 25 000 Kč, pokud někdo zjištěně prodá alkohol nepatřičné osobě a tím nejsou myšleni jen mladiství, ale i třeba osoby náchylné k násilnostem pod vlivem alkoholu. Možnost prodeje piva mladistvým „do džbánu“ se udržela až do roku 1989 a je zajímavé, že tehdy v rámci federace o tomto nerozhodovalo Federální shromáždění, nýbrž odděleně Slovenská národní rada³⁶¹ a Česká národní rada.³⁶² Nicméně účinnost obou zákonů platila současně od 1. července 1989, v praxi ale dodržována příliš nebyla.

Uvedený zákon z roku 1948 pak byl ještě doplněn výměrem ministerstva zdravotnictví,³⁶³ který nařídil ve všech místech, kde se čepují a prodávají alkoholické nápoje, vyvěsit znění onoho čerstvě přijatého zákona č. 87/1948. Abstinentský svaz se pak okamžitě chopil iniciativy, zákon nechal vytisknout coby plakát a rozeslal ho po hostincích.

³⁵⁹ ÚSTAVODÁRNÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1946 – 1948. Stenoprotokoly. 104. schůze, 15. 4. 1948. 6. Zpráva výboru soc.-zdravotnického k vládnímu návrhu zákona (tisk 1113) o potírání alkoholismu (tisk 1127), řeč Jana Bělehrádka.

³⁶⁰ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentsního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 90-91.

³⁶¹ Zákon Slovenskej národnej rady o ochrane pred alkoholizmom a inými toxikomániami ze dne 5. dubna 1989, č. 46/1989 Sb.

³⁶² Zákon České národní rady o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomániami ze dne 28. března 1989, č. 37/1989 Sb.

³⁶³ Výměr Ministerstva zdravotnictví ze dne 25. dubna 1946, č. II/4 16184.

Orientace směrem na východ, respektive na Sovětský svaz, byla čím dál zřetelnější i v případě protialkoholního svazu. V roce 1949 se v Moskvě konal 11. sjezd Komsomolu³⁶⁴ a protialkoholní svaz tam zaslal telegram následujícího znění: „*Bojujeme s alkoholismem ve jménu socialismu, kde vláda člověka nad člověkem bude vystřídána vědomím povinnosti a sebevládou. Alkohol zbavuje rozumu, vědomí a sebevlády. Proto jej potíráme. Zdravíme sjezd Komsomolu jako druha a spojence ve společné věci.*“³⁶⁵

Obdobně jako v předešlé době, tak i za nových pořádků abstinentní svaz pořádal týdny střízlivosti, první z nich po únorovém puči dle Ministerstva školství³⁶⁶ nebo dle kroniky obce Hošťálovice³⁶⁷ proběhl ve dnech 7. 3. – 12.3. 1949, dle jiného pramene zase ve dnech 7.3. – 14.3.1949.³⁶⁸ Je otázkou, zdali začátek tohoto týdne, který připadá přesně na narozeniny Tomáše Garrigue Masaryka, byl zvolen záměrně nebo se jedná o pouhou náhodu. Ve věstníku ministerstva školství se konkrétně uvádí, že učitelé a profesori ve vybraných hodinách upozorní, jak pití alkoholických nápojů škodí tělesnému a duševnímu vývoji mládeže, snižuje odolnost proti chorobám a otupuje mravní cit.³⁶⁹ Zajímavé je, že v uvedeném věstníku není jakákoliv ideologicky zbarvená zmínka, kterou by zde šlo očekávat. Lidová demokracie, noviny Československé strany lidové, o tomto referují a píší, že je to vlastně prospěšný druh půstu.³⁷⁰ Je ale zajímavé, že v soudobém tisku nenajdeme sebemenší zmínku o ukončení tohoto týdne střízlivosti, neexistuje tedy žádná evaluace jeho prospěšnosti či účinnosti.

Poměrně ve známost vešla publikace s názvem *Budoucnost patří střízlivým*, což byl soubor rozličných přednášek s výrazně vyhrocenou protialkoholní tematikou. Z těch méně vyhrocených informací je zde uvedeno, že v roce 1936 činil výnos u spotřební daně z lihu

³⁶⁴ TSYPURSKY, Gleb. Fighting Western Fashion in the Soviet Union: The Komsomol, Westernized Youth, and the Cultural Cold War in the Mid-1950s. *Euxeinos*. 2018. Vol. 8, no. 25-26, s. 14.

³⁶⁵ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 90-91.

³⁶⁶ Věstník ministerstva školství, věd a umění. Praha: Ministerstvo školství a kultury, 28. 2. 1949, r. 5, č. 4, s. 61.

³⁶⁷ OBEC HOŠŤÁLOVICE. Strípky z obecních kronik. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.hostalovice.cz/stripky-z-kronik>

³⁶⁸ ANM, fond ČAS, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentního Hnutí, I. část - Čechy, strojopis, s. 94.

³⁶⁹ Věstník ministerstva školství, věd a umění. Praha: Ministerstvo školství a kultury, 28. 2. 1949, r. 5, č. 4, s. 61.

³⁷⁰ Lidová demokracie orgán Československé strany lidové. 11.03.1949. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, r. 5., č. 59, s. 3.

114 mil Kč, u daně z piva dokonce 347 milionů Kč, čímž převýšil značně výnos ostatních spotřebních daní.³⁷¹

Abstinentní motivy se dostaly i do filmu, za všechny lze jmenovat naučný dokumentární film *Rozhovor ve vlaku* (1947), který se týká alkoholismu a venerických chorob a dále jeden z pěti dílů o panu Prokoukovi s názvem *Pan Prokouk v pokušení* (1947); pan Prokouk si v tomto krátkém animovaném díle staví dům a práce mu jde dobře od ruky, dokud nepodlehne alkoholu, stavba mu zaroste plevelem a když vystřízliví, zastydí se a alkohol pak už navždy odmítá. Česká televize k tomu uvedla, že pan Prokouk je jakýmsi loutkovým pradědou pozdějších *Pata a Mata*.³⁷²

³⁷¹ SOLNAŘOVÁ, Božena. Hospodářská stránka alkoholismu. In: HRÁŠEK, Miroslav, ed. *Budoucnost patří střízlivým*. Praha, Zemská rada osvětová, 1948, [i.e. 1947], s. 54.

³⁷² ČESKÁ TELEVIZE. Karel Zeman. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/karel-zeman/>.

7 Kliometrické modelování spotřeby alkoholických nápojů

Cílem této kapitoly je za využití kliometrického přístupu zanalyzovat a zhodnotit spotřebitelský trh s alkoholem v období první republiky. Pro každé takovéto modelování je nutno mít zajištěný základní předpoklad, aby se jednalo o aspoň trochu stabilní prostředí – sociální, ekonomické a politické. Tedy aby se maximálně eliminovaly vnější víceméně náhodné vlivy a šoky.

Proto pro modelování bylo zvoleno období 1921 – 1937. Zespoda je interval ohraničen dobou, kdy bylo u většiny sektorů zrušeno vázané válečné hospodářství, zeshora je pak období ukončeno posledním rokem celistvosti Československa, respektive českých zemí. Jedná se tedy o celkem 17 pozorování ($n = 17$), což už by mohlo umožnit získat kvalitní statistické výsledky pro uvedenou analýzu a zhodnocení.

K modelování budou využity Engelovy křivky, které jsou pojmenovány po Ernestu Engelovi (1821 – 1896), který byl statistikem v Sasku a Prusku.³⁷³ Engelova křivka popisuje vztah mezi důchodem spotřebitele a množstvím spotřebovávaných statků. V grafickém znázornění je na horizontální ose důchod spotřebitele, na vertikální ose množství spotřebovávaných statků. V případě většiny statků, tj. normálních statků, je Engelova křivka rostoucí, resp. v případě růstu důchodu spotřebitel nakupuje větší množství statků (její tvar se však může lišit), např. pro nezbytné statky je křivka konkávní, pro luxusní statky konvexní), má tedy vždy kladnou směrnici. Pokud bychom Engelovu křivku vyjádřili pomocí výdajů spotřebitele (cena \times množství nakupovaných statků), tuto závislost pak můžeme popsat pomocí tzv. Engelovy výdajové křivky. Sklon Engelovy křivky vyjádříme pomocí mezního sklonu ke spotřebě.³⁷⁴ Koncem 19. století porovnával ekonom Engel strukturu výdajů rodin různých příjmových úrovní a objevil, že čím je nižší příjem domácnosti, tím vyšší podíl z celkového příjmu tato domácnost utratí za nezbytné potřeby, především za potraviny. Podíl příjmu utraceného za nezbytnosti ovšem s růstem příjmu klesá.³⁷⁵

Zvláštním případem Engelových funkcí jsou tzv. Törquistovy funkce, které jsou zásadně nelineární a jsou celkem tři. Jejich grafické zobrazení je vidět v grafu 2.

První Törquistova funkce zobrazuje poptávku po základních (nezbytných statcích) a jak je vidět, začíná v počátku (spotřeba se realizuje od počáteční úrovně příjmu) a má

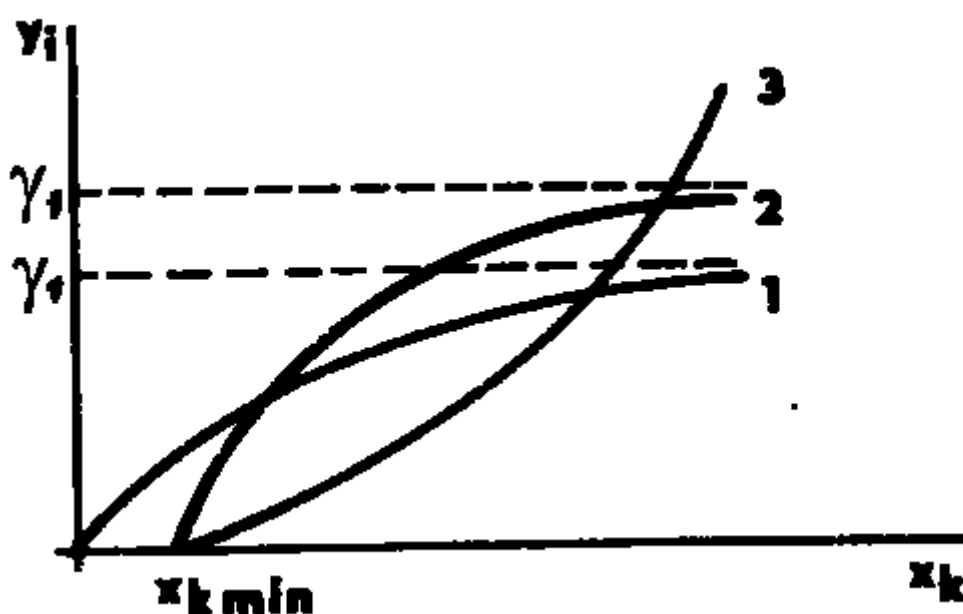
³⁷³ THE HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT WEBSITE. Ernst Engel, 1821-1896. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.hetwebsite.net/het/profiles/engel.htm>.

³⁷⁴ ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie*. Praha: LINDE, 2002, s. 244.

³⁷⁵ MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 127.

hladinu saturace γ_1 , nad kterou již spotřeba neporoste, typickým příkladem jsou potraviny, respektive poživatiny. Druhá Törquistova funkce zobrazuje poptávku po relativně nezbytných statcích a jak je zřejmé, začíná až od určité úrovně příjmu a rovněž má hladinu saturace γ_1 , nad kterou již spotřeba neporoste, typickým příkladem jsou oděvy. Třetí Törquistova funkce obdobně jako druhá začíná až od určité úrovně příjmů, ale na rozdíl od obou předchozích nemá hladinu saturace, vychází z toho, že luxusní potřeby člověka jsou neomezené a týká se zejména luxusních statků.

Graf 2: Törquistovy funkce

Zdroj: TVRDOŇ, Jiří. *Ekonometrie*, 1996. VŠ Skriptum. Česká zemědělská univerzita v Praze, s. 48.

Pro účely modelování spotřeby alkoholu se jako nejvhodnější jeví první uvedená funkce. Ostatně i Bártová a Bárta uvádějí, že její použití je vhodné tam, kde se spotřeba zřejmě vyvíjí k nějaké limitě (u potravin apod.), hodí se spíše pro hmotné ukazatele než pro ukazatele hodnotové.³⁷⁶ A právě v hmotných (naturálních) jednotkách budou spotřební funkce odhadovány, v našem případě to bude spotřeba v litrech na obyvatele.

Uvedená první Törquistova funkce má pak v analytickém vyjádření tuto podobu:

$$y = \frac{\gamma_1 x_k}{\gamma_2 + x_k}, \quad (4)$$

³⁷⁶ BÁRTOVÁ, Hilda a BÁRTA, Vladimír. *Spotřebitel budoucnosti*. Praha: Merkur, 1979. s. 94.

kde

y značí hodnotu spotřeby,

γ_1 značí první strukturální parametr (míru saturace),

γ_2 značí druhý strukturální parametr,

x_2 značí hodnotu příjmu.

Nicméně tato funkce je nelineární, a tak pro odhad strukturálních parametrů γ_1 a γ_2 nelze využít běžnou metodu nejmenších čtverců. Funkci je nutno linearizovat následujícími kroky:

$$\frac{1}{y} = \frac{\gamma_2 + x_k}{\gamma_1 x_k} \quad (5)$$

$$\frac{1}{y} = \frac{1}{\gamma_1} + \frac{\gamma_2}{\gamma_1 x_k} \quad (6)$$

a následně použít substituci $\frac{1}{y} = y'$; $\frac{1}{x_k} = x'_k$; $\frac{1}{\gamma_1} = \gamma'_1$; $\frac{\gamma_2}{\gamma_1} = \gamma'_2$

Linearizovaný tvar funkce pak má tento tvar:

$$y' = \gamma'_1 + \gamma'_2 x'_k \quad (7)$$

Příjmovou pružnost pak lze vypočítat z následujícího vztahu:

$$E = \frac{\gamma_2}{x_k + \gamma_2} \quad (8)$$

Tabulka 8 zobrazuje veškerá vstupní data včetně základních deskriptivních statistik.

Mzda je v tabulce č. 8 vyjádřena pomocí mzdového indexu, kdy základním rokem je rok 1921. Jak je z tabulky zřejmé, u piva a vína byl v průběhu 20. let zaznamenán rostoucí trend, poté vlivem zejména krize začalo docházet k poklesu spotřeby. Spotřeba piva byla nejvyšší v roce 1929 ve výši 77,8 l na obyvatele, spotřeba vína byla nejvyšší v roce 1931 ve výši 3,38 litrů. Hodnoty u lihovin jsou bohužel za celé Československo, tedy včetně Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny, hodnoty jen pro Česko nejsou disponibilní. Nicméně tam spotřeba v podstatě klesala v celém sledovaném období, ostatně toto je již uvedeno v předchozím textu v souvislosti s poklesem výběru daňového inkasa spotřební daně z alkoholu.

Následně budou na základě výše uvedených dat odhadnuty jednorovnicové spotřební modely (funkce) pro jednotlivé druhy alkoholických nápojů, a to jak v podobě první Törquistovy funkce, tak v podobě lineární funkce. Dále budou spočítány pružnosti, pro lineární funkci existuje ze své podstaty jen jedna, protože lineární funkce má v celém svém intervalu konstantní sklon a pro každou první Törquistovu funkci pak budou vypočtené dvě pružnosti, jednak pro maximum příjmu (114,9) a pro jeho minimum (100).

Tabulka 8: Index mzdy (1921 = 100 %) a spotřeba alkoholických nápojů na hlavu v letech 1921 – 1937

	Mzda (%)	Pivo (l/hlavu)	Víno (l/hlavu)	Lihoviny (l/hlavu)
1921	100	50,7	3,46	6,6
1922	111,3	44,3	2,91	6
1923	114,9	52,1	3,24	5
1924	107,1	59,9	3,28	4,7
1925	103,4	63,3	3,05	4,9
1926	105,9	66,4	3,17	4,7
1927	103,7	67,9	2,98	4,3
1928	108,6	74,6	3,02	4,4
1929	111,6	77,8	3,19	4,6
1930	111,3	76,2	3,10	4,3
1931	112	69,2	3,38	3,9
1932	111	63,5	3,23	3,3
1933	108,1	52,6	2,86	2,6
1934	106,6	52,6	2,77	2,3
1935	102,7	50,7	2,71	2,3
1936	100,7	49,2	2,98	2,4
1937	104,9	54	3,48	2,6
Střední hodnota	107,28	60,294	3,1063	4,0529
Medián	107,1	59,9	3,1031	4,3
Minimum	100	44,3	2,7059	2,3
Maximum	114,9	77,8	3,4808	6,6
Směr. odch	4,3358	10,447	0,22859	1,2981
variační koeficient	0,040415	0,17326	0,073588	0,32029
Šikmost	-0,060979	0,2722	-0,010581	0,12623
Stand. špičatost	-1,0299	-1,2067	-0,86804	-0,80592

Zdroj: PRŮCHA, Václav. *Sociální struktura československé společnosti v předmnichovské republice*. Praha: VŠE, 1970, s. 537, Pivovarské kalendáře 1922 - 1948 a ČSÚ.

7.1 *Modely spotřeby piva*

Ač by se na první pohled mohl zdát opak, tak pivo po přepočtu na čistý líh se nejvíce na spotřebě čistého lihu nepodílí, tím jsou jednoznačně lihoviny.

Model 1: OLS, za použití pozorování 1921-1937 (T = 17)

Závisle proměnná: Pivo

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>
const	-24,9934	63,0527	-0,3964	0,6974
Mzda	0,794981	0,587275	1,354	0,1959
Adjustovaný koeficient determinace	0,049455			
Durbin-Watsonova statistika	0,436661			

Lineární podoba funkce pak má výsledný tvar $y = -24,9934 + 0,794981x_k$ a pružnost dosahuje hodnoty $E = 1,4$.

Model 2: OLS, za použití pozorování 1921-1937 (T = 17)

Závisle proměnná: Pivo

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>
const	-0,00433645	0,0176974	-0,2450	0,8098
Mzda	2,29143	1,89422	1,210	0,2451
Adjustovaný koeficient determinace	0,028145			
Durbin-Watsonova statistika	0,526169			

Převádět tuto linearizovanou první Törquistovu funkci do svého obvyklého tvaru nedává v tomto případě vůbec smysl, obdobně nedává smysl výpočet příjmových pružností, protože ty by vyšly nesmyslně vysoké, což si zcela protiče s předpoklady ekonomické teorie.

Jistou míru využitelnosti má tedy pouze lineární podoba modelu (Model 1), nicméně i zde statistické a ekonomické výsledky neodpovídají předpokladům. p-hodnota t-testu vyšla 0,1959, což značí na statistickou nevýznamnost a pružnost vyšla 1,4, což by poukazovalo na to, že pivo je poměrně luxusní statek.

7.2 *Modely spotřeby vína*

Spotřeba vína v období první republiky byla výrazně nižší, než tomu bylo v roce 2020, kdy dosahovala hodnoty 19,8 litrů na hlavu. Průměr za roky 1921 – 1937 byl 3,1 litrů na hlavu, což je, respektive bylo zapříčiněno tím, že víno je do značné míry nekompetitivní statek a české země byly a jsou výrazně závislé na dovozu, který byl doajista v období první

republiky mnohem obtížnější vzhledem k omezenějším možnostem přepravy a výrazným tarifním opatřením v mezinárodní směně.

Model 3: OLS, za použití pozorování 1921-1937 (T = 17)

Závisle proměnná: Víno

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>
const	2,43029	1,45102	1,675	0,1147
Mzda	0,00630135	0,0135149	0,4663	0,6477
Adjustovaný koeficient determinace -0,051429				
Durbin-Watsonova statistika 1,398398				

Lineární podoba funkce pak má výsledný tvar $y = 2,43029 + 0,00630135x_k$ a pružnost dosahuje hodnoty $E = 0,22$.

Model 4: OLS, za použití pozorování 1921-1937 (T = 17)

Závisle proměnná: Víno

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>
const	0,242908	0,151569	1,603	0,1299
Mzda	8,64188	16,2230	0,5327	0,6020
Adjustovaný koeficient determinace -0,046863				
Durbin-Watsonova statistika 1,344556				

Po převedení této linearizované funkce do běžné podoby první Törnquistovy funkce dostaneme její tvar $y = \frac{4,116784956x_k}{35,57676157+x_k}$ a pružnost pro minimální hodnotu příjmu je $E_{\min} = 0,26$ a pro maximální hodnotu příjmu pak $E_{\max} = 0,24$.

Oba modely vykazují extrémní statistickou nevýznamnost a z hlediska vypočtených pružností rovněž příliš věcně-logické nejsou. Uvedené pružnosti jsou spíše charakteristické pro zcela základní potraviny, jako je třeba pečivo, u vína by se očekávala pružnost mnohem vyšší. Potěšitelné aspoň je, že v případě první Törnquistovy funkce pružnost s rostoucím příjmem klesá.

7.3 Modely spotřeby lihovin

Lihoviny (40 % alkoholu) v celém sledovaném období (1921 - 1937) se na spotřebě čistého lihu podílely vůbec nejvíce.

Model 5: OLS, za použití pozorování 1921-1937 (T = 17)

Závisle proměnná: Lihoviny

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>
const	-0,931905	8,19923	-0,1137	0,9110
Mzda	0,0464647	0,0763680	0,6084	0,5520

Adjustovaný koeficient determinace -0,046863

Durbin-Watsonova statistika 0,151904

Lineární podoba funkce pak má výsledný tvar $y = -0,931905 + 0,0464647x_k$ a pružnost dosahuje hodnoty $E = 1,23$.

Model 6: OLS, za použití pozorování 1921-1937 (T = 17)

Závisle proměnná: Lihoviny

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>
const	-0,410446	0,592094	-0,6932	0,4988
Mzda	73,4069	63,3741	1,158	0,2648

Adjustovaný koeficient determinace 0,020909

Durbin-Watsonova statistika 0,178603

Obdobně jako u piva, tak i zde u lihovin výsledky první Törquistovy funkce jsou značně zavádějící a neodpovídají ekonomickým předpokladům, navíc i statistické hodnoty vycházejí dosti podivně.

8 Závěr

Sektor produkce a spotřeby alkoholu byl vždy něco více než jen pouhá subčást potravinářského odvětví, respektive odvětví produkce a spotřeby poživatin. Přesah vždy měl zejména díky dvěma zásadním specifickým.

Jednoznačně prvním specifikem je sociální hledisko, člověk je tvor společenský, alkoholické nápoje a jejich konzumace od nepaměti lidské civilizace tuto funkci plnily. Cílem studie ale nebylo tyto vlivy nijak hluboce hodnotit, nicméně je zřejmé, že v analyzovaném období byl alkohol naprosto nedílnou součástí každodennosti. Všeho moc škodí, což pro alkoholické nápoje platí dvojnásob, a tak se zvyšující (ekonomickou) dostupností zejména destilátů v průběhu dlouhého 19. století se objevují rozličné snahy o regulaci spotřeby. Z podstaty politických a sociálních ideologií není překvapivé, že pro tyto regulační mechanismy se nejvíce začaly ozývat hlasy z řad různých socialistických hnutí. V hledáčku liberálů či konzervativců toto vždy hrálo spíše podřadný význam. Ostatně i za přijetím onoho prvního zákona regulujícím dostupnost alkoholu z roku 1922 stojí levicové strany, nejvíce pak německá sociální demokracie. Aplikace politických ideologií v praxi je zde přímo ukázková. Zatímco socialista Arnold Holitscher z Německé sociálně demokratické strany dělnické v ČSR celý zákon navrhl a protlačil, liberál Karel Anděl z Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské napadal přeregulaci a negativní dopad zejména na nejmenší subjekty na trhu, tak konzervativce Karel Prášek nechtěl na tomto kolbišti žádnou změnu, navíc ho s produkcí alkoholu pojily osobní ekonomické zájmy.

Druhým výrazným specifikem je přece jen jinak fungující ekonomika v tomto sektoru, která je často ještě umocněna nezřídká uplatňovanými zásahy státu zejména v daňové oblasti. Žádné jiné poživatiny nikdy nebyly tak výrazně v hledáčku různých vlád, tak často a v takové výši zatěžovány různými typy daní, jako tomu bylo a je u alkoholických nápojů. Jistě, někdy se objeví i nějaká neobvyklá daň na jiné poživatiny, lze jmenovat třeba daň z přepychu uvalená v období první republiky na uherský salám, nicméně toto jsou spíš pouhé kuriozity bez významnějšího globálního dopadu. Existence sektoru produkce alkoholu je pro stát tak bytostně důležitá a ojedinělé výstřelky mířené na jeho výraznější redukci či omezení bývají odsouzeny k nezdaru, samotný státní aparát zpravidla mívá v této oblasti vnitřní pud sebezáchovy. Ostatně i zarytý odpůrce alkoholu Edvard Beneš si tyto skutečnosti v širších souvislostech více než uvědomoval.

Pro producenty vždy tento sektor vykazoval nadprůměrnou rentabilitu, ostatně Národní banka ve svém přehledu o výnosnosti akcií začátkem 30. let uvedla, že největší ziskovost měl sektor stavebních hmot (kde existoval kartel), na druhém místě se umístily pivovary. Škoda jen, že ziskovost lihovarů nebyla na popud lihovarníků zveřejněna, nepochybně lihovarníci měli co skrývat.

Lihovarský sektor vůbec měl už historicky od dob Rakouska-Uherska extrémně silnou lobby, což se za první republiky snad ještě prohloubilo a každý, kdo se snažil toto lobby narušit, tak buď tvrdě narazil nebo byl tímto lobby pohlcen. Lihovarské lobby velice úspěšně fungovalo po celou první republiku a vystupovalo velice aktivně, v období protektorátu existovalo spíše v jakési latentní podobě, nicméně zlomit se ho podařilo až následně díky důslednému znárodnění celého sektoru komunistickou zvlášť.

Na příkladu regulace alkoholu (jeho spotřeby) můžeme i názorně demonstrovat přerod sebevědomého demokratického zákonodárského sboru v ke komunistické moci loajální orgán bez vlastní vůle. V roce 1922 lex Holitscher provázela velice trnitá cesta k jeho prosazení, kde lobby napojená na výrobce se snažila zákon co nejvíce změkčit. Naproti tomu přijímání obdobného zákona, respektive jeho novely v roce 1948 bylo jen ve znamení předhánění se řečníků, kdo koho více zkritizuje a kdo více očerní démona alkoholu. Kuriózní pak je, že zatímco období první republiky bylo ve znamení spíše stagnace spotřeby alkoholu (v přepočtu na čistý líh), měnila se spíše jen struktura jeho spotřeby, tak za prvních 20 – 25 let centrálně plánované ekonomiky došlo ke zhruba zdvojnásobení spotřeby. Zde je možno krásně dokumentovat, že oficiální stranou hlásaný kurz byl na hony vzdálený od reality.

Jako zcela nevhodné se jeví využití kilometrických metod pro modelování spotřeby alkoholu, respektive různých typů alkoholických nápojů v meziválečném období. Statisticko-ekonomické výsledky vycházejí diametrálně odlišně oproti předpokladům, respektive rozličné statistické a ekonometrické testy poukazují na značně vysokou nevýznamnost odhadnutých výsledků. Jedním z důvodů mohou být chyby v měření, sběr dat v tehdejší době mohl vykazovat a pravděpodobně vykazoval různé nedokonalosti. Je nutno podotknout, že tehdejší statistika, respektive statistické metody a zejména metody statistického sběru dat nebyly na takové úrovni jako v pozdějších obdobích. Je na místě upozornit, že Statistika rodinných účtů dle jednotné metodiky byla spuštěna v československých podmínkách až od roku 1957, některé zdroje uvádějí rok 1956. Dalším důvodem výše uvedené neprůkaznosti může být příliš málo pozorování, celkem jich bylo

použito 17, více není možné, protože teprve v roce 1921 došlo k liberalizaci většiny cen a dalších aspektů národního hospodářství při přechodu z válečného hospodářství a rok 1937 je posledním rokem celistvosti Československa, respektive zemí Koruny české. A konečně posledním a možná zcela nejzásadnějším problémem může být chyba ve formulaci zcela základního předpokladu, tedy nevhodně zvolené matematické průběhy funkcí. V uvedených modelech byla využita lineární funkce a nelineární první Törnquistova funkce. V konečné evaluaci je také nutno brát v potaz, že z ekonomického hlediska se jednalo o velice turbulentní prostředí zejména díky vypuknutí světové hospodářské krize, což je přesně typ šoků, které je vždy velice obtížné kvantifikovat a modelovat.

9 Seznam použité literatury:

9.1 Nevydané prameny

Archiv města Brna, fond Ústřední svaz pro cizinecký ruch – Hospodářská skupina hostinských živností okresní skupina Brno-město, kart. 31, inv. č. 3. Správa o činnosti společenstva hostinských a kavárníků v Brně za rok 1940.

Archiv Národního muzea, fond Československý abstinentský svaz, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentského Hnutí, II. část - Morava, strojopis.

Archiv Národního muzea, fond Československý abstinentský svaz, kart. 1, inv. č. 8. MAREŠ, Antonín. Historie Československého Abstinentského Hnutí, I. část - Čechy, strojopis.

Archiv Národního muzea, fond Československý abstinentský svaz, kart. 2, inv. č. 19. BENEŠ, Edvard, protialkoholní přednáška, s. 2, přesně nedatováno.

Národní archiv, fond Ochranný svaz hospodářských lihovarů soukromých, (1920) 1924 - 1941, kart. 11, inv. č. 17. Nákladová kalkulace.

Národní archiv, fond Ochranný svaz hospodářských lihovarů soukromých, (1920) 1924 - 1941, kart. 10, inv. č. 16. Dopis ministru týkající se nové úpravy hospodaření lihem, 16. března 1926.

Národní archiv, fond Ochranný svaz hospodářských lihovarů soukromých, (1920) 1924 - 1941, kart. 10, inv. č. 16. Dopis průmyslové a obchodní komory týkající se osnovy zákona o dani z lihu, nedatováno.

Národní archiv, fond Ochranný svaz hospodářských lihovarů soukromých, (1920) 1924 - 1941, kart. 11, inv. č. 17. Hospodářská kalkulace lihovaru ve Štětkovicích.

Národní archiv, fond Hospodářská skupina hostinských živností, kart. 2, inv. č. 7, Zápis o jednání Poradního sboru okresní skupiny hostinských živností Praha-venkov-jih z 6. 2. 1945.

Národní archiv, fond Hospodářská skupina hostinských živností, kart. 1, inv. č. 2. Zápis o valné hromadě 14. 3. 1939.

Národní archiv, fond MZa-TV, karton 509, inv. č. 2408, III/6/6/2.), Vyšší národ, 1937, r. 17, č. 4-6.

Národní archiv, fond Ochranný svaz hospodářských lihovarů soukromých, (1920) 1924 - 1941, kart. 9, inv. č. 15. Zpráva o činnosti Ochranného svazu hospodářských lihovarů soukromých v Praze v období 1925/1926 předložená druhé řádné valné hromadě, svolané na 15. května 1926.

Státní oblastní archiv Opava, fond Oldřich Svozil, kart. 3, inv. č. 63, Bedřich Konařík, roky 1937– 1944. Pracoviště Janovice u Rýmařova.

Státní oblastní archiv Praha, fond Akcionářský pivovar na Smíchově 1869–1945 (1948), kart. č. 5, inv. č. 5. Protokoly ze schůzí správní rady, zápis z 12. února 1936.

Státní oblastní archiv Praha, fond Ústřední svaz československých pivovarů, kart. č. 1, Kontingentní smlouva československých pivovarů.

Státní okresní archiv Hodonín, fond Oú – Če Obecní úřad v Čejkovicích, inv. č. 14. Pamětní kniha obce Čejkovice, s. 412.

9.2 Vydané prameny

BERKA, Arnošt. *Lihovarský kalendář 1927 – 1928*. Praha: Družstvo hospodářských lihovarů.

Bible Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1994. Samuel 1, 13-15. s. 1320.

Bierpreise. Bierpreise in Böhmen und Mähren. Ceny piva v Čechách na Moravě. Vyhláška Nejvyššího cenového úřadu ze dne 3. května 1940, komentováno Heinrichem Coenenem a Dr. Waltherem Klotzem, b. d.

BLAHA, Josef. K úpravě cen hroznů sklizně 1945 na Moravě. *Vinařský obzor*. 1945, r. 39, č. 4–5.

Brünner Zeitung, Brünn: Mährischer Landtag, 10.03.1903, č. 56.

Čas. Praha: Jan Herben, 06.11.1908, r. 22, č. 306.

Čas. Praha: Jan Herben, 3. 9. 1922, r. 32, č. 206.

Čech politický týdeník katolický. Praha: Antonín Schmitt, 25. 11, r. 33, č. 321.

Česká společenstva živnostenská v království Českém 1909. Praha: nákl. Vl. 1910.

Československý denník, 9. 3. 1922, r. 4, č. 58.

Český Lloyd, Praha: Leopold Schulz, 11. 3. 1922, r. 38, č. 20.

Český západ illustrovaný týdeník křesťansko-sociální. Plzeň: Ant. Havelka. 22. 1. 1937, r. 30, č. 4.

DANĚK, Radoslav. *Ostravské pivovarnictví v éře kapitalismu Přeměna tradiční řemeslné malovýroby v moderní průmyslovou velkovýrobu (1830-1948)*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2014.

Dekret prezidenta republiky o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků ze dne 24. října 1945, č. 100/1945 Sb.

Duch času Nedělní list Svornosti. Chicago: A. Geringer. 15. 3. 1936, r. 58, č. 5.

Gambrinus. Praha: Ant. St. Schmelzer, 1943, r. 4. č. 4.

Hostimil. Ztratili jsme 120 pivovarů. Praha: Jelínek, Grund & spol., 4. 1. 1939, r. 56, č. 1.

Chamurabbiho zákoník.

Kvas časopis pro pivovarnictví, vinopalství, vinařství a chmelařství. Počet činných pivovarů. Praha: Ant. St. Schmelzer, 1938, r. 66, č. 50.

Lidová demokracie orgán Československé strany lidové. 11.03.1949. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, r. 5., č. 59.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 2. 6. 1922, r. 30. č. 274.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 30. 12. 1928, r. 36. č. 658.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně. 17. 12. 1923, r. 31, č. 630.

Ministr Dr. Beneš podporuje snahy protialkoholní! *Kvas*. Praha: Ant. St. Schmelzer, 1926/1927, r. 56, č. 9-10.

Moravská orlice. Brno: František Uman. 24.2.1922, č. 45.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 10. 8. 1921, r. 61, č. 218.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 25.12.1908, r. 48, č. 355.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 3. 3. 1920, r. 60, č. 62.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 5. 4. 1936, r. 76, č. 95.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 6. 6. 1924, r. 64, č. 156.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 9. 3. 1925, r. 65, č. 67.

Národní listy. Praha: Julius Grégr. 16. 2. 1929. r. 69. č. 40.

Národní listy. Praha: Julius Grégr. 20. 7. 1901, č. 198, r. 41.

Národní listy. Praha: Julius Grégr. 21. 2. 1922. r. 62.

Národní politika. Praha: V. Nedoma. 17.5.1921, r. 39, č. 133.

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Tisky, *Návrh na vydání zákona o zákazu podávání alkoholických nápojů mladistvým*. 21. 1. 1921.

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Tisky, t. 2075 – Zpráva zdravotního výboru o návrhu poslanců Dr. Holitschera, Palmeto, Kirpalové a soudruhů, 12. 4. 1921.

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Návrh na vydání zákona o zákazu podávání alkoholických nápojů mladistvým, 21. 1. 1921.

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925. Návrh zákona o prodeji alkoholových nápojů v drobném a jejich výčepu, tisk 4669, 4. června 1924.

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925. Návrh zákona o prodeji alkoholových nápojů v drobném a jejich výčepu, tisk 220, 23. března 1926.

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925. Stenoprotokoly. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 84. schůze ze dne 6. 8. 1921, bod 8.

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925. Stenoprotokoly. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 110. schůze ze dne 16. a 17. 12. 1921.

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1920–1925. Stenoprotokoly. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky.

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1929-1935 POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Stenoprotokoly. 7. Schůze, 21. 12. 1929.

Nařízení ministerstva financí ve shodě s ministerstvem pro zásobování lidu o stanovení nejvyšších cen rafinovaného a denaturovaného lihu, tuzemského rumu, výčepní kořalky, jakož i surového lihu ze dne 30. prosince 1918, č. 1/1919 Sb. z. a n.

Nařízení vlády republiky Československé o nejvyšších cenách piva ze dne 26. dubna 1920, 301/1920 Sb. z a n.

Nařízení vlády republiky Československé o přípustných hranicích stupňovitosti pивní mladinky ze dne 26. února 1919, 103/1919 Sb. z. a n.

Nařízení Národního výboru československého o zřízení Československé komise lihové ze dne 8. listopadu 1918, č. 29/1918 Sb. z. a n.

Nařízení Národního výboru československého o zřízení pivovarské komise ze dne 7. listopadu 1918, č. 25/1918 Sb. z. a n.

Nařízení vlády republiky Československé, jímž provádí se zákon ze dne 17. února 1922, čís. 86 Sb. z. a n., kterým se omezuje podávání alkoholických nápojů ze dne 13. června 1922, č. 174/1922.

Nařízení vlády republiky československé o doplnění celního sazebníku a vysvětlivek k němu ze dne 25. srpna 1921, č. 315/1921 Sb. z. a n.

Nařízení vlády republiky Československé o prozatímní úpravě poměrů průmyslu lihovarského a hospodaření lihem ze dne 7. května 1920, č. 355/1920 Sb. z. a n.

Nařízení vlády republiky Československé, jímž se vzhledem k ukončení působnosti Československé komise lihové činí opatření pro přechodné hospodaření lihem v době, než provedena bude zákonná jeho úprava ze dne 19. října 1922, č. 300/1922 Sb. z. a n.

Nařízení vlády republiky Československé, jímž se zřizuje stálý poradní sbor pro boj proti alkoholismu ze dne 19. prosince 1919, č. 27/1920 Sb. z. a n.

Nařízení vlády republiky Československé o zřízení Československé pivovarské komise se sídlem v Praze ze dne 3. září 1920, č. 544/1920 Sb. z. a n.

Našinec. Olomouc: Josefina Černochová, 27. 8. 1884, r. 16, č. 101.

Nová doba, Praha: František Unger, 17. 11. 1923, r. 29, č. 316.

Ochrana mladistvých před pijáctvím. *Kvas*. 1922, Praha: Ant. St. Schmelzer, r. 56, č. 9-10.

Pivovarské kalendáře 1922 – 1948, Praha.

Pokrokový obzor. Brno: Družstvo Moravský legionář, 9. 8. 1930, r. 11, č. 32-33.

Politik, Praha: J. S. Skrejšovský, 11. 3. 1900, r. 39, č. 39.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ ČSR. Sněmovní tisk 884 ze dne 15. 12. 1930.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. Sněmovní tisk 67/1929 ze dne 12. prosince 1929.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. Sněmovní tisk č. 3354. Zpráva výboru rozpočtového a zemědělského o usnesení senátu k vládnímu návrhu zákona, kterým se doplňuje článek II. zákona ze dne 22. prosince 1920, čís. 687 Sb. z. a n., jímž se ruší nebo mění některá ustanovení zákona o dani z líhu (tisk 2548).

POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. Sněmovní tisk č. 4318. Naléhavá interpelace poslance Mikulíčka a soudruhů vládě o lihové aféře předsedy senátu Národního shromáždění Karla Práška. 23. 11. 1923.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. Stenoprotokol z 1. schůze, 26. května 1920.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. Stenoprotokol z 1. schůze, 26. května 1920.

Prager Presse. Praha: Orbis 6. 8. 1929, r. 9, č. 212.

Právo lidu časopis hájící zájmy dělníků, maloživnostníků a rolníků. *Jak rozumět lihovým zákonům: Instruktivní řeč soudr. Remeše v Poslanecké sněmovně*. 20. 5. 1932, r. 41, č. 119.

Prospekt pro nadlešovací pensijní pojištění zaměstnanců průmyslu kvasného – Pojišťovna průmyslu kvasného. Praha: Pojišťovna průmyslu kvasného vz. sp. v Praze.

Přítomnost. Praha: František Borový, 24. 1. 1924, r. 1, č. 2.

Přítomnost. Praha: František Borový, 19. 8. 1936, r. 13, č. 33.

ŘÍHA, Jiří. *Zdravotnická ročenka československá*. Praha: Piras, 1937, r. 9.

SENÁT NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ ČSR. Senátní interpelace sen. dr. Holitschera a soudr. na pana ministra pošt stran podporování zájmů pivovarského kapitálu Radiojournalem. senátní tisk 277/7, 4., ze dne 9. 10. 1930.

SENÁT NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ RČS. PŘIPOMÍNKY pana presidenta republiky k vrácenému zákonu ze dne 20. listopadu 1928, kterým se mění dosavadní ustanovení o zákazu čepovati, podávati a prodávati nápoje obsahující alkohol v den před volbou a v den volby do Národního shromáždění, do obcí, do zemských a okresních zastupitelstev (tisk sen. 775) ze dne 20. prosince 1928.

Statistická příručka republiky Československé. Praha: Státní úřad statistický, 1925.

Statistická příručka republiky Československé. Praha: Státní úřad statistický, 1928.

Statistická příručka republiky Československé. Praha: Státní úřad statistický, 1930.

Statistická příručka republiky Československé. Praha: Státní úřad statistický, 1932.

Statistická příručka republiky Československé. Praha: Státní úřad statistický, 1920.

ŠPIDLA, Blažej. Alkohol a brannost. In *Budoucnost patří střízlivým, Soubor projevů přednesených na semináři výchovy proti alkoholismu 1948*, [1947]. Praha: Zemská rada osvětová.

The New York Times. TOWN OF LINCOLN SOLD AT AUCTION; It Was the Place in New Jersey That Had a Council of Women. 10. 7. 1911.

UNITED STATES DEPARTMENT OF AGRICULTURE. *United States Census of Agriculture: 1954*.

ÚSTAVODÁRNÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1946 – 1948. Stenoprotokoly. 104. schůze, 15. 4. 1948. 6. Zpráva výboru soc.-zdravotnického k vládnímu návrhu zákona (tisk 1113) o potírání alkoholismu (tisk 1127).

ÚSTAVODÁRNÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1948. 5. zasedání, sněmovní tisk č. 1127. Zpráva výboru sociálně zdravotnického k vládnímu návrhu zákona (tisk 1113) o potírání alkoholismu.

Večer lidový deník. Praha: Roln. tiskárna, 10.3.1917, ročník 4, číslo 57.

Večer lidový deník. Praha: Roln. tiskárna, 16. 6. 1928, r. 15, č. 141.

Venkov. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické. 21.02.1922, č. 44.

Věstník ministerstva školství, věd a umění. Praha: Ministerstvo školství a kultury, 28. 2. 1949, r. 5, č. 4.

Vládní nařízení, kterým se činí opatření pro přechodné hospodaření lihem ze dne 1. srpna 1923, č. 173/1923 Sb. z. a n.

Vládní nařízení o další úpravě hospodaření lihem pod státní závěrou ze dne 9. července 1931, č. 139/1931 Sb. z. a n.

Vládní nařízení o úpravě výroby a zpracování chmele, sladu a piva, o výrobě pivního kuléru a pivního syropu a obchodu s těmito výrobky ze dne 14. února 1940, č. 79/1940 Sb. z. a n.

Vládní nařízení, kterým se "Společnost pro zpeněžení lihu, společnost s r. o. v Praze" pověřuje hospodařením lihem na další dobu ze dne 30. srpna 1928, s. 147/1928 Sb. z. a n.

Vládní nařízení, kterým se pověřuje "Společnost pro zpeněžení lihu, společnost s r. o. v Praze" dalším hospodařením lihem pod státní závěrou ze dne 30. srpna 1930, č. 121/1930 Sb. z. a n.

Vládní nařízení, kterým se provádí zákon ze dne 7. června 1932, č. 86 Sb. z. a n., jimž se mění některá ustanovení o dani z lihu a upravuje hospodaření s lihem ze dne 22. července 1932, č. 128/1932 Sb. z. a n.

Vládní vyhláška o použití zákona ze dne 8. června 1923, č. 121 Sb. z. a n., na Československou komisi pro hospodaření kostmi v Praze, na Československou textilní komisi v Praze, na Československou lnářskou komisi v Praze, na Československou komisi melasovou v Praze, na Československou pivovarskou komisi v Praze s odbočkami v Brně, v Opavě a v Bratislavě, na Československý oděvní úřad v Praze s odbočkami v Brně a v Opavě, na Československou komisi pro kůže a usně v Praze, na Zásobovací ústav pre Slovensko v Bratislavě a na Československou komisi pro hospodaření ovocem a zeleninou v Praze a její odbočky v Brně, v Bratislavě a ve Znojmě ze dne 3. dubna 1924, 70/1924 Sb. z. a n.

Vyhláška ministra průmyslu, obchodu a živností, kterou se vydává všeobecné nařízení o určení hospodářských skupin odborného členění Ústředního svazu průmyslu pro Čechy a Moravu a oboru jejich působnosti ze 4. listopadu 1939, č. 268/1939 Sb. z. a n.

Vyhláška Ministerstva hospodářství a práce o zabavení a odevzdání zařízení a provozních prostředků v pivovarech ze dne 2. srpna 1943, č. 434/1943, Úřední list Protektorátu Čechy a Morava.

Výměr Ministerstva zdravotnictví ze dne 25. dubna 1946, č. II/4 16184.

Výnos Ministerstva vnitra ze dne 19. května 1945, č. IV - 3111 - 19/5 – 45.

Výnos zemského úřadu v Praze ze dne 9. ledna 1924, č. 22714 ai 1924/22 D – 144/10 ai 23.

Vyšší národ. Praha: Československý abstinentní svaz. 1922, r. 1, č. 9 – 10.

Vyšší národ. Praha: Československý abstinentní svaz. 1929, r. 8. č. 1.

Zákaz podávání alkoholických nápojů osobám mladším 18 roků. *Kvas*. Praha: Ant. St. Schmelzer, 1920, r. 48, č. 39.

Zákon České národní rady o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi ze dne 28. března 1989, č. 37/1989 Sb.

Zákon, jímž se mění některá ustanovení o dani z lihu ze dne 7. června 1932, č. 86/1932 Sb. z. a n.

Zákon o inkompatibilitě (neslučitelnosti) ze dne 18. června 1924, č. 144/1924 Sb. z. a n.

Zákon o potírání alkoholismu ze dne 15. dubna 1948, č. 87/1948 Sb.

Zákon o potravní dani na čáře ze dne 14. dubna 1920, č. 264/1920 Sb. z. a n.

Zákon o právě spolčovacím ze dne 15. listopadu 1867, č. 134/1867 ř. z.

Zákon o úpravě uhelného hospodářství ze dne 9. dubna 1920, č. 260/1920 Sb. z. a n.

Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích ze dne 27. května 1852, č. 117/1852 ř. z.

Zákon Slovenskej národnej rady o ochrane pred alkoholizmom a inými toxikomániami ze dne 5. dubna 1989, č. 46/1989 Sb.

Zákon ze dne 12. srpna 1921 o dani z vodní síly, č. 338/1921 Sb. z. a n.

Zákon ze dne 21. prosince 1923 o dani z uhlí, č. 1/1924 Sb. z. a n.

Zákon, jímž se mění některá ustanovení o dani z lihu a upravuje hospodaření s lihem ze dne 7. června 1932, č. 86/1932 Sb. z. a n.

Zápis z 61. schůze vlády konané dne 27. 9. 1945. Viz JECH, Karel a KAPLAN, Karel, ed. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*, dok. č. 33.1.

Zápis z 85. schůze vlády konané dne 17. 10. 1945. Viz *ibid.*, dok. č. 33.5.

Zástupce pivovarství u prezidenta republiky. *Kvas*. 1921/1922, č. 37.

Zemědělské listy. Praha: Antonín Kolátorský, 20.11.1898, r. 3. č. 35.

9.3 Literatura

ANDERSON, Peter a BAUMBERG, Ben. Alcohol in Europe – Public Health Perspective: Report summary. *Drugs: Education, Prevention and Policy*. 2006, r. 13., č. 6. s. 483-488. DOI 10.1080/09687630600902477.

AUSTIN, Gregory A. *Alcohol in Western society from antiquity to 1800: a chronological history*. Santa Barbara, 1985.

BARTOŠ, Josef, KOVÁŘOVÁ, Stanislava a TRAPL, Miloš. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 1995.

BÁRTOVÁ, Hilda a BÁRTA, Vladimír. *Spotřebitel budoucnosti*. Praha: Merkur, 1979.

BASAŘOVÁ, Gabriela a kol. *Pivovarství*. Praha: Vysoká škola chemicko technologická, 2010.

BAYEROVÁ, Anna. *Žena lékařkou II*. Brno, 1907.

BÉBR, Richard a CHALOUPKA, Rudolf. *Československé zdravotnické zákony s příslušnými prováděcími předpisy I. díl*. Praha: Československý Kompas, 1937.

BĚLÁČKOVÁ, Vendula. *Alkohol Regulace: Výukový text*. Praha: Centrum adiktologie, PK 1. LF UK a VFN, nedatováno.

BENEŠ, Edvard. *Problém alkoholové výroby a abstinence*. Praha: Čs. abstinentní svaz, 1947.

BERANOVÁ, Magdalena a KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha, Libri, 2010.

BOECKEL, Martin Michal. Social and economic effects of prohibition. *Editorial research reports*. 1928.

BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda, 2006.

ČÍLEK, Karel. *Nový křížovkářský slovník*. Praha: Plot, 2009.

EHEBERG, Karl Theodor von. *Finanční věda*. Praha: Pelcl, 1903.

FAKTOR, František. *Z dějin chemie*. Prostějov, 1903.

FRÍDA, Myrtil a BROŽ, Jaroslav. *Historie československého filmu v obrazech 1930–1945*. Praha: Orbis, 1966.

GALLET, Craig A. The demand for alcohol: a meta-analysis of elasticities, *The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*. 2007, r. 51, č. 2. s. 121-135. DOI 10.22004/ag.econ.118323.

GRIFFITHS, Alan a WALL, Stuart. *Intermediate Microeconomics: Theory and Applications*. Harlow: Financial Times, 2000.

HAMES, Gina. *Alcohol in World History*. Londýn: Routledge, 2012.

HLUŠIČKOVÁ, Růžena. *Boj o průmyslové konfiskáty v Československu v letech 1945-1948*. Praha: Práce, 1983.

HOCKINGS, Kimberley J., BRYSON-MORRISON, Nicola, CARVALHO, Susana, FUJISAWA, Michiko, HUMLE, Tatyana, MCGREW, William C., NAKAMURA, Miho, OHASHI, Gaku, YAMANASHI, Yumi, YAMAKOSHI, Gen a MATSUZAWA, Tetsuro. Tools to tipple: ethanol ingestion by wild chimpanzees using leaf-sponges. *Royal Society Publishing*. 2015. DOI 10.1098/rsos.150150.

HRUBÝ, Jan. 100 let Švejka: Kým byl ve skutečnosti nadporučík Lukáš, tajný fízl Bretschneider nebo sapér Vodička?. *Reflex*. 18.3.2021.

JÁKL, Pavel. *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, I. díl - Střední Čechy*. Praha, Libri, 2004.

JAKUBEC, Ivan a ŠTEMBERK, Jan. *Cestovní ruch pod dohledem třetí říše*. Praha: Karolinum, 2018.

JAKUBEC, Ivan, EFMERTO VÁ, Marcela, SZOBI, Pavel a ŠTEMBERK, Jan. *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992*, Praha: Oeconomica, 2008.

JANČÍK, Drahomír. „Pít či nepít – to jest, oč tu běží.“ Střety příznivců a odpůrců abstinence v meziválečném Československu. *Historická sociologie*. 2014. r. 6, č. 1. s. 47-69. DOI 10.14712/23363525.2014.12.

JANOUSĚK, Vojtěch. *Vlastivěda moravská Prostějovský okres II, Sv. 60. Místopis*. Brno: Musejní spolek, 1938.

JÍLEK, Jaroslav, MRÁZ, Jaroslav, DUBSKÝ, Stanislav a kol. *Příručka statistiky pro hospodářské pracovníky*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976.

JOZA, Petr. *Historie pивní lahve v Čechách*. Praha: Universum, 2019.

KAISER, Vladimír. Po stopách identity Victora Cibicha. In: VESELÝ, Martin a KAISEROVÁ, Kristina, ed. *Pivo lepších časů. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně*, s. 33-38. 2007.

KALINA, Kamil a kolektiv. *Drogy a drogové závislosti*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 - 1938) I.: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 - 1929)*. Praha: Libri. 2003.

KELLER, Mark. A Historical Overview of Alcohol and Alcoholism. *Cancer Research*. 1979, r. 39, č. 7, část 2. s. 2822-2829.

KODYM, Filip Stanislav. *Zdravověda čili nejlepší způsob, aby člověk svého života ve zdraví a vesele*. Praha: F.S.Kodym.

KOLDEROVÁ, Jitka, SOJKA a Milan, HAVEL, Jan. *Teorie peněz*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011.

KONAŘÍK, Bedřich. *Léčebna pro alkoholiky*. Prostějov: Václav Horák, 1908, s. 4.

KONAŘÍK, Bedřich. *Léčení alkoholismu v cizině a u nás*. Praha: Československý abstinentský svaz, 1934.

KRATOCHVÍLE, Antonín. *Pivovarství českých zemí v proměnách 20. století*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2005.

KUBATA, Karel. *Politická historie lihu*, Praha: Fr. Borový, 1936.

KUČERA, Rudolf. *Život na příděl*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

KÜMIN, Beat. Brewing cultures in early modern towns: an introduction. *Brewery History*. 2010. č. 135. s. 2-7.

KUTNAR, František. *Malé dějiny brambor*. Pelhřimov: NTP, 2005.

LANGER, Petr. Trestný čin opilství. *Bulletin advokacie*. 2005, č. 2. s. 55-59.

LEVINE, Harry G. a REINARMAN, Craig. From Prohibition to Regulation: Lessons from Alcohol Policy for Drug Policy. *The Milbank Memorial Fund Quarterly: Confronting Drug Policy*. 1991, r. 69, č. 3, s. 461-494.

Lidové noviny. Praha: MAFRA. 5. 2. 2018, r. 126, č. 30.

LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*, Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006.

LIU, Li, WANG, Jiajing, ROSENBERG, Danny, ZHAO, Hao, LENGYEL, György, NADEL, Dani. Fermented beverage and food storage in 13,000y-old stone mortars at Raqefet Cave, Israel: Investigating Natufian and ritual feasting. *Journal of Archaeological Science*. 2018, r. 21, č. 13, s. 783-793. Reports. DOI 10.1016/j.jasrep.2018.08.008.

MAIER, Tomáš. *Minipivovary a řemeslné pivovary*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2019.

MANDEWILLE, Bernard. *A Treatise of the Hypochondriack and Hysterick Passions, Vulgarly called Hypoin Men and Vapours in Women*. London: Dryden Leach, and W. Taylor, 1711.

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *O alkoholismu*. Publikace přednášky přednesené v „Dělnickém domě“ na Vsetíně dne 11. září 1905. Brno: Pokorný a spol., 1908.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *O alkoholismu: O ethice a alkoholismu*. Brno: Moravskoslezské zemské ústředí Československého abstinentního svazu, 1938.

Masarykův slovník naučný lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, 5. díl N-Q. Praha: Československý kompas, 1931.

MINAŘÍK, Martin. Smíchovskou desítkou na pozici pivovarské jedničky. Karel Dimmer mladší (1856-1932). In: JANČÍK, Drahomír a ŠTOLLEOVÁ, Barbora ed. *Pivo, zbraně i tvarůžky: podnikatelé meziválečného Československa ve víru konjunktur a krizí*. Praha: Maxdorf, 2014.

MOROVICSOVÁ, Eva. a FALISOVÁ, Anna. Význam protialkoholických léčební v boji proti alkoholizmu v Prvej Československej republike. *Česká a Slovenská psychiatrie*, 2016. r. 112, č. 6. s. 287–297.

NASKE, Miloslav. *Národní shromáždění republiky Československé*. Jičín: Šmejc a spol., 1924.

NELSON, Jon P. Meta-analysis of alcohol price and income elasticities – with corrections for publication bias, *Health Economics Review*. 2013, r. 3, č. 17. DOI 10.1186/2191-1991-3-17.

NOVOTNÝ, Gustav. Hospodářské neboli zemědělské školství v českých zemích od konce osmnáctého do počátku dvacátého století. In: RAŠTICOVÁ, Blanka, ed. *Sborník příspěvků z mezinárodní konference věnované památce Samuela Cambela*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2004.

NOVOTNÝ, Václav. *O alkoholismu, jeho významu zdravotnickém a sociálním*. Praha: F. Topič, 1896.

PHILIPS, Rod. *Alcohol a History*. Shapel Hill: The University of North Carolina Press, 2019.

POKORNÝ, Jiří. Práce pro Říši a národní odborová ústředna zaměstnanecká. In: KOKOŠKA, Stanislav, KOKOŠKOVÁ, Zdeňka a PAŽOUT, Jaroslav, ed. *Museli pracovat pro Říši : nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války*. Sborník ze semináře konaného ve Státním ústředním archivu v Praze dne 2. dubna 2004. Praha : Státní ústřední archiv, s. 45-50. 2004.

PROKEŠ, Antonín. *Krátký přehled československého zemědělství*. Praha: Minist. zemědělství ČSR, 1923.

Průcha, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992 1. díl období 1918 - 1945*, Brno: Doplněk, 2004.

PŘÍKRYL, Ondřej. *Z těžkých dob Prostějova 3. díl*. Prostějov, 1930.

RABIN, Dana. Drunkenness and Responsibility for Crime in the Eighteenth Century. *Journal of British Studies*. 2005, r. 44, č. 3, 457-477. DOI 10.1086/429705.

SEDLÁČEK, Jaromír. *Zákaz čepovati cizí pivo v pravovárečných domech. (Příspěvek k teorii právnických osob.)*, Brno, 1930.

SENÁT a POSLANECKÁ SNĚMOVNA. *Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí*. Praha: předsednictvo Poslanecké sněmovny a Senátu, 1928.

SCHEUFLER, Pavel. Zásobování potravinami v Praze v letech 1. světové války, *Etnografie dělnictva*, 1977, r. 9, 143-197.

SINGH, R. U. The History of the Defense of Drunkenness in English Criminal Law. *Law Quarterly Review*. 1933. r. 49, s. 528-546.

SKÁLA, Jaroslav. *Alkoholismus*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1957.

SOLNAŘOVÁ, Božena. Hospodářská stránka alkoholismu. In: HRÁŠEK, Miroslav, ed. *Budoucnost patří střízlivým*. Praha, Zemská rada osvětová, 1948, [i.e. 1947], s. 54-59.

SOUKUPOVÁ, Ladislava, FRANTÍK, František, ed. *Pivo - slad - chmel od A do Z české, moravské a slovenské osobnosti*, Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2004.

STAUDACHER, Anna L. *"...meldet den Austritt aus dem mosaischen Glauben" 1800 Austritte aus dem Judentum in Wien, 1868-1914: Namen – Quellen – Daten*. Lang: Frankfurt am Main, 2009.

STOČES, Václav. Funkce peněz v socialistickém hospodářství. *Socialistická revue AKADEMIE*. 1928, r. 31, č. 10. s. 455-471.

SVANTE, Nycander. Ivan Bratt: the man who saved Sweden from prohibition. *Addiction*. 1998, r. 93, č. 1. s. 17-25.

ŠATAVA, Jan. *Pivo a hnutí abstinenční*. Praha: Československý Kompas, 1923.

ŠEJVL, Jaroslav, MAŠLÁNIOVÁ a Miroslava a MIOVSKÝ, Michal. Forel-Bosshardovy základy moderního přístupu k ústavní léčbě závislosti na alkoholu. *Adiktologie v preventivní a léčebné praxi*. 2020, r. 3, č. 1.

ŠEJVL, Jaroslav a MIOVSKÝ, Michal. Nejstarší specializované lůžkové zařízení pro léčbu závislosti na alkoholu na historickém území Čech a Moravy: případová studie protialkoholní léčebny ve Velkých Kunčicích (1911-1915). *Adiktologie*. 2017, r. 17, č. 2.

ŠEJVL, Jaroslav. Fluctuat, non mergitur: Bedřich Konařík. *Diakritika. Adiktologie*. 2017, r. 17, č. 2. s. 173-176.

ŠISLER, Petr. Josef Hais Týnecký. In: FROST, Vladimír a kolektiv ed. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1993. Svazek 2/I. H-J. s. 25-27.

ŠTEFAN, Josef. *Státní účetnictví československé*. Brno: Barvič Novotný, 1925. Štefan.

ŠTĚPEK, Jiří. *Přídělové doklady z období tzv. Protektorátu*. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2010.

ŠTĚPEK, Jiří. K přídělovým systémům 20. a počátkům 21. století. *Ekonomická revue*. 2008, r. 11, č. 4, s. 21-23.

ŠTOLLEOVÁ, Barbora. Pivovary v českých zemích pod tlakem okupace: institucionální a majetkoprávní změna. *Kvasný průmysl*, 2016, r. 62, č. 2. s. 63-66.

ŠTOLLEOVÁ, Barbora. *Pod kuratelou Německé říše. Zemědělství Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum.

TOWNSHED, Charles. Force, Law and the Irish Revolution, in: PASETA, Senia ed. *Uncertain Futures. Essays about the Irish Past for Roy Foster*. Oxford, 2016.

TRAUB, Hugo. *Občanská nauka rakouská se zvláštním zřetelem k poměrům českým*. Brno: A. Píša, 1914.

TSYPURSKY, Gleb. Fighting Western Fashion in the Soviet Union: The Komsomol, Westernized Youth, and the Cultural Cold War in the Mid-1950s. *Euxeinós*. 2018. Vol. 8, no. 25-26. s. 11-19.

TVRDOŇ, Jiří. *Ekonometrie*, 1996. VŠ Skriptum. Česká zemědělská univerzita v Praze, s. 47.

VENCLOVSKÝ, František, JINDRA, Zdeněk, NOVOTNÝ, Jiří, PŮLPÁN, DVOŘÁK, Petr a LACINA, Vlastislav. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha: Bankovní institut, 1999.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Intimní historie*. Brno: MOBA, 2007.

ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie*. Praha: LINDE, 2002.

9.4 Kvalifikační práce

BAYEROVÁ, Veronika. *Bydlení v bývalém pivovaru konverze a dostavba bývalého císařského pivovaru Buštěhrad*. Praha, 2011. Diplomní projekt. Fakulta architektury Českého vysokého učení technického, Ústav navrhování. Atelier Petr Suske a Vladimír Tichý.

MIKULE, Ondřej. *Znárodnění a konfiskace v letech 1945 – 1948*. Praha, 2021. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra právních dějin. Vedoucí diplomové práce Jan Kuklík.

MINAŘÍK, Martin. *Státní hospodářský plán v poválečném Československu. Produkce a spotřeba piva v letech 1945–1961*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav hospodářských a sociálních dějin. Vedoucí disertační práce Eduard Kubů. Dostupné také z <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/119684>.

ŠIMONOVÁ, Tereza, *Alkoholismus v Čechách v 19. století a počátkem 20. století*, Brno, 2014. Bakalářská práce. Fakulta Filozofická Univerzity Pardubice. bakalářská práce, Ústav historických věd. Vedoucí bakalářské práce Martina Halířová.

ŠTĚPKOVÁ, Barbora. *Přídělové systémy a jejich právní aspekty na československém území v letech 1939-1953*. Brno, 2011. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra dějin státu a práva. Vedoucí diplomové práce Ladislav Vojáček.

9.5 Internetové zdroje

Alcohol [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <http://landau.faculty.unlv.edu//alcohol.htm>.

ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, Kaiserliche Verordnung, mit welcher die Regierung ermächtigt wird, aus Anlaß der durch den Kriegszustand verursachten außerordentlichen Verhältnisse die notwendigen Verfügungen auf wirtschaftlichem Gebiete zu treffen [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=19140004&seite=00001113>.

ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, *Verordnung der Ministerien der Finanzen, des Innern, des Handels und des Ackerbaues wegen Einschränkung der Verwendung von Kartoffeln zur Branntweinerzeugung* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=19150004&seite=00000084>.

ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, *Verordnung des Handelsministers im Einvernehmen mit den Ministern des Innern und des Ackerbaues, betreffend die Einschränkung der Verwendung von Weizen- und Roggenmehl bei der gewerbemäßigen Broterzeugung* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1914&page=1221&size=45/>.

ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, *Verordnung des Handelsministers im Einvernehmen mit den Ministern des Innern, des Ackerbaues und der Finanzen, womit die Ministerialverordnung vom 30. Jänner 1915, R. G. Bl. Nr. 24, betreffend die Erzeugung und Inverkehrsetzung von Brot und Gebäck, teilweise abgeändert wird* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=19150004&seite=00000130>.

ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, *Verordnung des Ministers des Innern im Einvernehmen mit dem Handelsminister, betreffend das Verbot der Verwendung von Brot zum Putzen von Tapeten oder Fußböden* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=19150004&seite=00000163>.

ARCHIV PRAŽSKÉHO HRADU. Seznamy. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/fondy_sbirky/ns01.pdf.

BIBLIOGRAFICKÝ SLOVNÍK. BERKA Arnošt. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BERKA_Arno%C5%A1t_*25.3.1874.

COOPSTORY - DĚJINY DRUŽSTEVNICTVÍ CZ. Lihová aféra. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/coopstorya/dejiny-druzstevni-asociace-ceske-republiky/afery/lihova-afera>.

ČECHUROVÁ, Jana – HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav: To by se za Masaryka stát nemohlo!? In: Historie.cs. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1179258-se-za-masaryka-stat-nemohlo>.

ČESKÁ TELEVIZE. Karel Zeman. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/karel-zeman/>.

ČESKÁ TELEVIZE. o by se za Masaryka stát nemohlo!?. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1179258-se-za-masaryka-stat-nemohlo>.

ČESKOSLOVENSKÁ FILMOVÁ DATABÁZE. Batalion. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/7461-batalion/prehled/>.

ČESKOSLOVENSKÁ FILMOVÁ DATABÁZE. Batalion. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/1554-batalion/prehled/>.

ČESKÝ ROZHLAS. Jak se žilo za války v hospodách. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/jak-se-zilo-za-valky-v-hospodach-ctyrstupnove-pivo-a-zakaz-politickych-debat-8154368>.

EPOCHÁLNÍSVĚT.CZ. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://epochalnisvet.cz/wp-content/uploads/38-1.jpg>.

EPOCHÁLNÍSVĚT.CZ. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://epochalnisvet.cz/wp-content/uploads/23-1.jpg>.

INFORMAČNÍ CENTRUM VLÁDY. Benešova vláda. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/benesova-vlada-61788/>.

LANGHANS. Šatava, Jan. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <http://www.langhans.cz/cz/archiv/online-archiv/name/%C5%A1/satava/1551/>.

legislation.gov.uk. *Defence of the Realm Act 1914* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1914/29/pdfs/ukpga_19140029_en.pdf

OBEC HOŠŤÁLOVICE. Strípky z obecních kronik. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.hostalovice.cz/stripky-z-kronik>.

Österreichischen Nationalbibliothek. Jahrgang Wiener [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/annoshow?text=wIz%7C18840326%7Cx>.

OUR WORLD IN DATA. Employment in Agriculture. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/employment-in-agriculture>.

Palírna U Zeleného stromu. *Náš příběh* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://palirnauzelenehostromu.cz/nas-pribeh/>.

PIRKENHAMMER. *Die Ärzte* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <http://www.pirkenhammer.de/geschichte/geschichte3.htm>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. František Pechman. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=3173&org=293>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Poslanecká sněmovna Výbor zdravotnický Členové* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?org=295&id=390>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Augusta Rozsypalová* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=3544&l=cz>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Luisa Landová-Štychová* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=2483&l=cz>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Emil Kasík* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=1989&l=cz>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. MUDr. Ivan Hálek* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=1407&l=cz>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Leo Wenzel* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=4582&l=cz>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. MUDr. Arnold Holitscher* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=295&id=1563>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Poslanecká sněmovna Výbor zdravotnický Členové* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?org=295&id=390>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní shromáždění československé / Poslanecká sněmovna 1920 – 1925. Poslanci Členové* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=192&org=295>.

PRAŽSKÝ DENÍK. Nepovedená bitva i stržení sloupu. Žižkovský bohém Sauer se zapsal do dějin. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://prazsky.denik.cz/pribeh-prazana/zizkovsky-bohem-franta-haban-sauer-se-komunismu-nedozil-20190326.html?cast=1>.

PRAŽSKÝ DENÍK.CZ. Z pražského podsvětí. Prvorepublikový kmotr zpronevěřil desítky milionů. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: https://prazsky.denik.cz/zpravy_region/prvorepublikovy-kmotr-zproneveril-desitky-milionu-karel-prasek-20200103.html.

SELLIER A BELLOT. Historie. [online]. [cit. 25-05-2015]. Dostupné z: <http://www.sellierbellot.cz/firma/historie/>.

SENÁT PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. HERZ Sándor, MUDr. Resoluce k předloze o platových poměrech stát. obec. (městských) a obvod. lékařů (t. 148) stran sestátnění lékařů. 33, 24. VI. 1926; 930, II. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: https://senat.cz/informace/z_historie/tisky/2vo/rejstrik/jmenny/hc.htm.

SENÁT PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. Historické senátní tisky z 2. volebního období 7. zasedání – stenoprotokoly. 2. volební období 1925 - 1929 Stenoprotokoly, 7. zasedání. 157. schůze ze dne 20. listopadu 1928. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: https://senat.cz/informace/z_historie/tisky/2vo/schuze-7zas.php?ke_dni=10.09.2021&O=13.

SENÁT PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. Senát Národního shromáždění R. Čs. r. 1928. Tisk 775. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/2vo/tisky/T0775_00.htm.

Spratacus Educational. *Rationing* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://spartacus-educational.com/FWWrationing.htm>.

THE CANADIAN ENCYCLOPEDIA. Prohibition in Canada. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/prohibition>.

THE CANADIAN ENCYCLOPEDIA. Prohibition in Canada. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/prohibition>.

THE HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT WEBSITE. Ernst Engel, 1821-1896. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.hetwebsite.net/het/profiles/engel.htm>.

TN CZ. Kde stály legendární pražské nevěstince a co je tam dnes? [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://tn.nova.cz/zpravodajstvi/clanek/288530-video-kde-staly-legendarni-prazske-nevestince-a-co-je-tam-dnes>.

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Antonína Švehly I. (07.10.1922-09.12.1925). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/prehled-ministru-24662/>.

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Antonína Švehly III. (12.10.1926 - 01.02.1929). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-3/prehled-ministru-24658/>.

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Karla Kramáře (14.11.1918 - 08.07.1919). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/karel-kramar/prehled-ministru-24667/>.

VLÁDA České REPUBLIKY. Vláda Milana Hodži II. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/milan-hodza-2/prehled-ministru-24651/>.

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Vlastimila Tusara I. (08.07.1919 - 25.05.1920). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/vlastimil-tusar-1/prehled-ministru-24666/>.

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Vlastimila Tusara II. (25.05.1920 - 15.09.1920). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/vlastimil-tusar-2/prehled-ministru-24665/>.

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Vláda Vlastimila Tusara II. (25.05.1920 - 15.09.1920). [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/edvard-benes/prehled-ministru-24663/>.

WIEN GESCHICHTE WIKI. *Arbeiter-Abstinenterbund* [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Arbeiter-abstinenetenbund>.

WORLD HEALTH ORGANSATION. Global status report on alcohol and health 2018. [online]. [cit. 17-01-2022]. Dostupné z: <https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/1151838/retrieve>.

10 Seznam grafů:

Graf 1: Výstav piva v českých zemích (tis. hl)	35
Graf 2: Törquistovy funkce	78

11 Seznam obrázků:

Obrázek 1: Příklad propagačního materiálu Čs. abstinentního svazu	28
Obrázek 2: Časopis Vyšší národ: Titulní strana pravidelně vydávaného periodika Československého abstinentního svazu s fotografií jejího předsedy Břetislava Foustky	26
Obrázek 3: Jeden z mnoha vtipů na výstřední abstinentismu	48
Obrázek 4 a 5: Etikety pivovaru ve Velkém Březně během druhé světové války a před ní ...	62

12 Seznam tabulek:

Tabulka 1: Čechy, Morava a Slezsko (v úhrnu) v průměru let 1911-1913 a v letech 1922 a 1923: Daně spotřební	11
Tabulka 2: Hrubý výnos ze spotřebních daní v celé republice a v českých zemích v Kč	14
Tabulka 3: Čechy, Morava a Slezsko (v úhrnu) v průměru let 1911-1913 a v letech 1922 a 1923: Daně spotřební potravinářské, nepotravinářské a celkem	17
Tabulka 4: Spotřeba čistého alkoholu v l/hlavu	29
Tabulka 5: Složení Poslanecké sněmovny po volbách v roce 1920.....	39
Tabulka 6: Vlastnická struktura pivovarů v českých zemích na počátku roku 1946	69
Tabulka 7: Pivovary znárodněné v první vlně s výstavu	71
Tabulka 8: Index mzdy (1921 = 100 %) a spotřeba alkoholických nápojů na hlavu v letech 1921 – 1937	80